

עולת שבת בשבתו

חג הפסח

לכבוד
פסח
תש"פ

גליון
מוגדל

מתורתם של רבותינו הקדושים ממונקאטש

עולת שבת בשבתו

יוצא לאור על ידי:

הוצאת אמת

אור תורה מונקאטש

מכון לה"ל ולהפיץ ספרי רבותינו הקדושים

Published By:

Emes Publishing Inst.

Ohr Torah Munkacs

P.O.B. 393

Brooklyn, New York 11219

Tel: 347.408.5208

Fax: 718.504.3526

Email: EmesOnline@gmail.com

כל הזכויות שמורות ל:

הוצאת אמת

Copyrighted © 2019 by:

Emes Publishing Inst.

All rights reserved to publisher

The entire text has been newly

edited designed and set.

No part of this book may be

reproduced in any form,

including information storage

or retrieval, in whole or in part,

without written permission

from the copyright holder

רובי המאמרים הופיעו

בנ"י: "חדש בחדש"

שיצאו לאור על-ידי:

"אחור חסיד מונקאטש"

עימוד וגראפיק

אלעזר בראדי

929.301.6149

תוכן עינים

ניצוצי אור

קדש ורחץ / כרפס / יחץ / יחץ - מגיד / הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול / ואפילו כולנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים / וכל המרבה לספר כו' הרי זה משובח. מעשה ברבי אליעזר כו' / חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים / רשע כו' מה העבודה הזאת לכם / מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבור דתו / שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ / שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם / צא ולמד כו' בקש לעקור את הכל / ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך / ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים גו' וידע אלקים / ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה / על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת כו' ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו / כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו / על שום מה / מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים כו' / בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים / בצאת ישראל ממצרים וגו' / מגיד רחצה / מצה ומרור / זכר למקדש כהלל כו' לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים ואכלוהו / מרור כורך שלחן עורך / ביצה / צפון ברך הלל נרצה / שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה תאיר כאור יום חשכת לילה / בראש כל מועדות נשאת פסח / אחד מי יודע כו' / תשעה מי יודע תשעה אני יודע תשעה ירחי לידה

ירמדנו רבינו

בגדר מצות הסיבה / זכר למקדש כהלל

רבנת הספיר

בניסן עתידין להגאל... / "למד תורה מתוך יסורים" / הפקר כעפרא דארעא / יפה חב הבן מנח האב... / צפייה לגאולה / פגם בעולמות עליונים / זהירותו של צדיק... / פה-סח / א-ת פתח לו / השתא... בני חורין / ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו / ולבן בקש לעקור את... / דא וואוינט א איד! / אז גילוי שכינה / התלהבות נורא / בשביל ביאת משיח / ואמרתם זבח פסח / שיר השירים

הרכיבה ומנהיג

זהירות מחמץ / תענית בכורים / "ערב פסח מצות" / קרבן פסח בזמן הזה / וספרתם לכם ממחרת השבת / אכילת מצה כל שבעה / חולו של מועד

דעה, חכמה ונפשך

סידור הקערה / הפסק בין הכוסות / למען תספר באזני בנך ובן בנך / מצות מרור

מירצין שפירין

פתיחת הדלת לאלהיו הנביא / משיב הרוח ומוריד הטל

יומא דהירורא

הרבנית הצדיקת אסתר ז"ל - מחברתו הטהורה של רבינו בעל דרכי תשובה ז"ע - אחרון של פסח תרפ"ט

הגדה של פסח

ה"קדש" נזכה ל"ורחץ" לבבנו ויצרינו לקבל עלינו לתקן הכל.

תפארת בני

כרפס.

לוקחין מין ירק כו'. רמוז בזה על-דרך הכתוב (ישעיה מ, ו) כל הבשר חציר, ופירש"י: כל האדם הוא כמו עשב שהוא נמלל ויבש, ען האדם ימות מהר. והוא בא לעורר לב האדם שיזכיר לו יום המיתה, וישב אל ד' וירחמהו.

שם שלמה

יחין.

הא דמחלקין לחצאין המצה האמצעית דייקא, יש-לומר כי השלשה מצות הם כנגד השלשה אבות: אברהם יצחק ויעקב, נמצא מצה האמצעית היא כנגד יצחק. והנה אמרו חז"ל (שבת פט, ב) שלעתיד-לבוא יאמר הקב"ה לאברהם "בניך חטאו", יאמר אברהם

קדש ורחין.

הנה ידוע (עיי' בהקדמה לספר דרך פקודיך) דקודם שעושין מצוה או לומדים בתורה צריכין לשוב בתשובה שלימה, כי כל תורה ומצוות שאדם עושה בעודו נקרא רשע, לא ירצה לקרבן לד' כמ"ש (תהלים ג, יז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. ואדרבה, אם ילמוד אדם תורה, או יקיים מצוות, בעודו נקרא רשע, מוסיף כח להקליפות ח"ו. ולפי"ז, כשיגיע יום השבת, שצריך האדם לקדש את השבת, הנה יעמוד לפניו הבעל-דבר והיצר-הרע, שלא יתפלל ולא יקדש קדושת שבת קודש כיון שלא עשה תשובה עדיין, וכיוצא. אמנם, אמר כ"ק אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע בשם הגה"ק ר' ישעי' אשר מראפשיץ זצ"ל, דאדרבה, הקדושה של יום שבת יעורר בו קדושת העבודה האמתיות, והתחלת כח של התעוררות לתשובה. וזהו שאנו מתחילים בליל פסח, "קדש" עתה הוא הזמן התעוררות של קדושה, ואחר-כך, בכח

לבאר זאת, ע"פ הנאמר (דברים טז, ג) בחפזון יצאת ממצרים. ת' אונקלוס "בבהילו נפקתא ממצרים". וכן גרס הרמב"ם "בבהילו יצאנו ממצרים הא לחמא עניא כו", יש לפרש, שהיוצא בבהלה אינו משים לב לכל פרטי היציאה, כמו שהבורח מביתו מפני האש, אינו משים לב לכל פרט ופרט, כי העיקר אצלו מה שניצול ממות לחיים. וכן היה הענין ביציאת מצרים, שכל מה שאנו יודעים עכשיו לספר ביציאת מצרים הוא רק חלק מהניסים והנפלאות, ורק לעתיד לבא נשלים את החסר, ועל זה נאמר "כל ימי חיך להביא לימות המשיח", שאז נשלים מה שחסרנו עכשיו. וזה שחולקים המצה אשר מספרים עליה יציאת מצרים לשנים, ומספרים רק על חלק הקטן - הנודע ומובן לנו, והחלק הגדול נשאר לצפון. כי עדיין הוא צפון מאתנו, ולא יתגלה לנו אלא לימות המשיח.

כ"ק ארמו"ר שליט"א

יחזי - מגיד

מה דמחלקין את המצה לחצאין הוא משום שהיא 'לחמא עניא', ודרכו של עני בפרוסה (פסחים קטו, ב). והנה איתא בזוהר הק' (בראשית קסח): שכל התפלות מתעכבות עד שתתקבל תפלת העני תחלה. ובהיות הג' מצות כנגד תורה עבודה וגמילות חסדים (עיין בספר פדה בשלום, פסח), נמצא מצה האמצעית מכוונת נגד עבודה דהיינו תפלה, אשר בהיותה שבורה היא כתפלת העני (שדרכו בפרוסה), המתקבלת תחלה ואחריה שאר התפלות. וזהו 'יחזי' ברישא והדר 'מגיד'.

עוד יש-לומר, שלוקחים את המצה הרומז לתפלה, ומחלקין אותו לחצאין,

"ימחו על קדושת שמך". יאמר הקב"ה ליעקב "בניך חטאו", יענה יעקב ויאמר "ימחו על קדושת שמך". שוב יאמר הקב"ה ליצחק "בניך חטאו", יאמר יצחק "כמה חטאו כו' אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך". על-כן בליל פסח, עת זמן הגאולה, לוקחים את המצה האמצעית הרומזת ליצחק, ומחלקים אותו לחצאין לרמז בחינת 'פלגא עלי ופלגא עלך', שעי"ז ינצלו ישראל בעת הגאולה שלימה.

שם שלמה

יחזי

הא דמחלקין לחצאין המצה האמצעית דייקא, יש-לומר כי השלשה מצות הם כנגד השלשה אבות: אברהם יצחק ויעקב, נמצא מצה האמצעית היא כנגד יצחק. והנה אמרו חז"ל (שבת פט, ב) שלעתיד-לבוא יאמר הקב"ה לאברהם "בניך חטאו", יאמר אברהם "ימחו על קדושת שמך", יאמר הקב"ה ליעקב "בניך חטאו", יענה יעקב ויאמר "ימחו על קדושת שמך", שוב יאמר הקב"ה ליצחק "בניך חטאו", יאמר יצחק "כמה חטאו כו' אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך". על-כן בליל פסח, עת זמן הגאולה, לוקחים את המצה האמצעית הרומזת ליצחק, ומחלקים אותו לחצאין לרמז בחינת 'פלגא עלי ופלגא עלך', שעי"ז ינצלו ישראל בעת הגאולה שלימה.

שם שלמה

יחזי

חוצים המצה שמספרים עליה סיפור יציאת מצרים. ומקיימים "מגיד" על חלק הקטן, וחלק הגדול משאירים ל'צפון". ויש

שאכלו לשום אכילה גסה - ופושעים יכשלו
בם. לפי-זה יש לפרש "הא לחמא עניא" יכול
להיות "די אכלו אבהתנא" מדריגה גדולה, או
"בארעא דמצרים" במדריגה שפילה. ומפרש
וקאזיל, דיש תרי גווני אוכלין, א] "כל דכפין
ייתי ויכול", שאוכל רעבתן למלאות תאוותו,
ולא לקיים מצות ד'. ב] "כל דצריך ייתי
ויפסח", שאכלו כדי לקיים מצות הפסח.

שם שלמה

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול.

יש-לפרש הסמיכות, על-פי דברי
המדרש (מובא בבני יששכר) כשיצאו ישראל
ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה.
ולכן כשאומרים "הא לחמא עניא די אכלו
אבהתנא בארעא דמצרים", ומזכירין יציאת
מצרים, שעל-כן קבלנו עלינו לעשות חסד
זה עם זה, מכריזין תיכף "כל דכפין ייתי
ויכול כל דצריך ייתי ויפסח".

שער יששכר

הא לחמא עניא כו' כל דכפין ייתי ויכול כו'.

יש לפרש בסמיכות הענינים, דלכאורה
תמוה, איך אנו אומרים על מצה שאנו
אוכלים שהיא "די אכלו אבהתנא בארעא
דמצרים", הרי שם לא הספיקו בציקם
להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי
המלכים וגאלם, ואילו אנן הרי בחשכא
שרינן. אמנם, הרי אמרו חז"ל (שבת קכז, א)
גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני שכינה,
ולזה סומכים לומר "כל דכפין ייתי ויכול",
ובזכות זה הוי לחם זה שאנו אוכלים כלחמא
עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

לרמז למה שאמרו חז"ל (ויקרא רבה י, ב)
תפלה עושה מחצה.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

יחיץ מגיד.

יש לומר הטעם ששוברים המצה
האמצעית, כי הג' מצות הם נגד חכמה בינה
ודעת. ומצה האמצעית היא כנגד בינה.
ואמרו בזהר (הקדמה א, ב) על הכתוב (איכה
ב, יג) כי גדול כים שברך מי ירפא לך, "ואי
תימא דלית לך קיימא ואסוותא, מי ירפא
לך" היינו מ"י, הנו"ן שערי בינה, ירפא
ויוקים לך. והיינו דאף כשהאדם הוא במצב
של שבירה, יתרפא על-ידי בינה - עולם
התשובה. וזהו ששוברים המצה האמצעית,
לרמז דאף כשגדול כים שברך, המצה של
בינה ותשובה ירפא לך. והנה מצות "מגיד"
היא "עבדים היינו כו' ועכשיו קרבנו המקום
לעבודתו". והיינו עכשיו ממש, שברגע
אחד יכולים להתקרב לעבודתו, כי אין לך
דבר העומד בפני התשובה. וזהו הסמיכות,
"יחץ" הרומו שאף אם גדול כים שברך,
עד שתחשוב כי "לית לך קיימא ואסוותא",
מ"מ מי ירפא לך. ועיי"ז יתחיל ב"מגיד",
לומר שאף שמתחלה עובדי עבודה זרה היו
אבותינו [בבחינת "גדול כים שברך"], מ"מ
עכשיו קרבנו המקום לעבודתו [ו"מי ירפא
לך"].

כ"ק אדמו"ר שליט"א

הא לחמא עניא

אמרו חז"ל (נזיר כג, א) משל לשני בני
אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשום
מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה
שאכלו לשום מצוה - וצדיקים ילכו בם, וזה

(פרשת שמיי) כתב שנעשה 'מעין החכמות' כי הוא נובע יותר בכל עת ששואבין ממנו יותר. וזהו "וכל המרבה לספר" לאחרים "הרי זה משובח" הוא עצמו נעשה משובח על-ידי- זה שנעשה 'מעין חכמות' שנובע בכל עת יותר. וזהו דסמך ליה מעשה ברבי אליעזר כו', שהיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת-שמע של שחרית, דהיינו שכל זמן שהתלמידים היו שואבים ושומעים היו ממשיכים לרבותיהם להיותם נובעים בכל עת יותר, ובזה גופא שאמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית הפסיקו לרבותיהם את ההמשכה.

כ"ק ארמו"ר שליט"א

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים.

החכם שמכיר גדולת הבורא ב"ה, כל מה שעושה ועובד את השם יתברך, נחשב אצלו לבחינת מה, וכאלו לא עשה

מעולם שום דבר לנחת-רוח לפניו יתב"ש, לפי ערך גדולתו ורוממותו וחסדו, וגם כי לא השביע רעבון נפשו הטהורה בכל המצות שנצטווה, ומה שיש לו לעשות עוד יש לו געגועים לעשות יותר, וכמו שראינו בעינינו ובאזנינו שמענו מהצדיקים הקדושים רבותינו ז"ע. וזהו שאומר החכם "מה העדות והחקים וכו'".

תפארת בנימ

רשע כו' מה העבודה הזאת לכם.

איתא במדרש (מכילתא בא יב כו): והיה כי יאמרו בניכם מה העבודה גו' (שמות יב, כו), בשורה טובה נתבשרו שיהיה להם בנים ובני בנים. והוא פלאי. ויש לפרש, דהנה מה

ואפילו כולנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר כו'.

לכאורה לשון "אפילו" אינו מובן, וכי קס"ד שחכמים יפטרו מזה. וי"ל כאשר ידוע אשר מהראוי להחכם למעט בדיבורים כל מה דאפשר, אמנם ביציאת-מצרים אשר מעורר שמחה, נעשה פ"ה ס"ח להמליץ טוב לפניו ית"ש. וזה שאמר ואפילו הוא חכם, ובדרך כלל אינו מדבר רק בקוצר דברים, אמנם ביציאת מצרים מצוה לספר כל מה דאפשר באריכות.

יודעי בינה

ואפילו כולנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים.

ידוע הקושיא, למה קס"ד שהחכמים יפטרו מזה. אולם הענין הוא, דבסיפור יציאת מצרים צריכין להעמיק בגודל הצרות והשפלות שהיו במצרים, להכיר בגודל הנס שגאלנו ממצרים, כדי להתפעל ביותר להלל ולשבח את בוראו. וזהו אשמעינן רבותא, שאפילו החכמים ונבונים שהם במעלת מוחין דגדלות, צריכין להוריד עצמם במחשבות מוחין דקטנות, לספר ביציאת מצרים מקום הזוהמא וטומאה, כדי להכיר בשבח הנס של הגאולה.

שער יששכר

וכל המרבה לספר כו' הרי זה משובח. מעשה ברבי אליעזר כו'.

יש לפרש על-פי-דברי כ"ק אא"ז זי"ע באגרא דכלה (פרשת מטות) שלצדיק המשמיע דברי תורה לאחרים, משפיעים לו מלמעלה אותם הדברי תורה בזכות האנשים הנאספים אליו. וזה אינו שלו רק שלהם, ואדרבה הוא מקבל מהם שפע רצון. ובדגל מחנה אפרים

שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם.

פירוש, אילמלא היתה כוונת האומות רק לצער והכאיב ולייסר אותנו, היה דבר זה מתקיים ר"ל מפני חטאינו. אבל הקב"ה הקדים רפואה למכה, שרשעות אומות העולם ושנאתם לישראל, לא נותנת להם לגזור גזרות רעות עליהם בלבד, אלא "עומדים עלינו לכלותנו", ולכן בהכרח שהקב"ה יצילנו מידם שהרי נאמר (ויקרא כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ד' אלקיהם. ולכן בלתי אפשרי שיפקו זממם לכלותינו.

ב"ק ארמור"ר שליט"א

צא ולמד כו' בקש לעקור את הכל.

הנה "כל" הוא בחינת יסוד, כנודע בסוד הכתוב (דברי הימים א כ, יא) כי כל בשמים גו'. והנה ידועים דברי הרמב"ם (סוף הלכות איסורי ביאה) "גדולה מכל זאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה". וזהו רמוז "צא ולמד", רק בלימוד התורה שים רעיוןך, וזה יועיל נגד מה ש"לבן בקש לעקור את הכל", ולהחטיאך במדה זו.

תפארת בניס

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך.

אמרו חז"ל (בבא בתרא י, א) בזמן שעושים רצונו של מקום נקראים בניס וכשאין עושים רצונו של מקום נקראים עבדים. והנה אם יש לישראל הרחבת הדעת ואין להם טירדת פרנסה, יכולים לקבוע עתים לתורה ולהתפלל בכוונה ולקיים מצות

שמשביים להרשע "אילו היה שם לא היה נגאל", אינו מובן, דהא בודאי היה שם - בתוך כללות ישראל - ונגאל. אמנם הענין הוא, שבודאי בזכותו גרידא לא היה נגאל, ומה שנגאל הוא כי צפה הקב"ה שיצא ממנו זרע טוב. ולכן כתיב "והיה כי ישאלך", בלשון שמחה (ויק"ר פ"א ז), דשמחה תהיה לך גם בשאלת הרשע - כי אילו היה שם לא היה נגאל, ולמה נגאל על כרחך דעוד יצא ממנו זרע טוב. וזהו שאמרו בשורה טובה נתבשרו שיהיה להם בניס ובני בניס.

בני יששכר

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

"אבותינו" מלשון אבה (שמות י, כז), שפירושו רצון. ומתחילה כל רצוננו היה עבודה-זרה ואבירייהו, כגון כעס גאווה ופניות, "ועכשיו", בעת רצון של ליל הסדר, "קרבנו המקום לעבודתו", שקירב את כל אלו המחשבות שנוכל להעלותם ולתקנם עבודתו יתברך.

שער יששכר

שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ.

ופירשו בזה כי ת' שנים היה להם להשתעבד במצרים ולא היו שם אלא רד"ו, הנה נחסרו מנין ק"ץ, כי לא יכלו להתמהמה ויצאו בחפזון וחשב עליהם הקב"ה כאילו כבר נעשים הקץ שנה, ונתן להם מצות עשה אכילת מצה. והנה מצה במילוי כזה, מ"ם צד"י ה"א, בגימטריא ק"ץ. וזהו הרמז בנותן טעם למצה, שבעת ימים תאכלו עליו מצות וגו' כי בחפזון יצאת וגו'.

בני יששכר

"ועברתי בארץ מצרים", דרך עבירה לשמה כביכול, שזה גם-כן על-פי תורה, שכביכול הקב"ה עבר עבירה לשמה כדי לגאול את ישראל ולהצילם מיד מצרים.

בני יששכר

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת כו' ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו.

צריך להבין מה שסיים "לכפר על כל עוונותינו", דאם נימא דקאי על "ובנה לנו את הבחירה", מדוע לא פירש בכל פרט ופרט שמנה לפני-זה את הטובה שנצמח לנו ממנה, ורק בבנין בית המקדש. ויש לומר על-פי דברי מרן הבעש"ט ז"ע בביאור הכתוב (תהילים צד, א) א-ל נקמות הופיע, הלוא שם א-ל הוא רחמים ואם-כן איך הוא מתייחס לנקמות. ואמר שעל-ידי שד' משפיע רחמים גדולים על החוטא ומגביו, על-ידי-זה זוכה ורואה את גדולתו יתברך, ולבו נשבר בקרבו את מי העיז להמרות, וזו היא הנקמה שנוקם ד' על עוברי רצונו. וזו כוונת בעל ההגדה באמירתו "לכפר על כל עוונותינו", דלא קאי רק על דסמיך ליה שבנה בית-המקדש, אלא על כל הטובות שמנה לעיל קאי, שעל-ידי-זה הגביהנו מאד מאד ועל-ידי כך הביינו את גודל חטאינו. ועל-ידי שלבנו נשבר בקרבנו, זאת היא כפרתנו לכפר על כל עוונותינו.

תפארת בנים

כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו.

הנה התמיה ידוע מימי קדם, למה לא יצא ידי חובתו אם לא אמרן בפה. ונראה, דהנה קיימא-לן (ראש השנה כו, א) "אין קטיגור

צדקה - לתמידי חכמים - לעשות רצונו של מקום, אבל בעוה"ר העניות הוא מהדברים שמעבירין על דעת קונו (כמו-שאמרו חז"ל בעירובין מא, ב). וזה-שאמר הכתוב "ויעבדו מצרים את בני ישראל", היינו שהמצריים עשו לבני ישראל - ממה שהי' נקראים בנים למקום - לבחי' עבדים, "ויעבדו", שלא היו יכולים לעשות רצונו של מקום כראוי, וזה עשו על-ידי "בפרך", רוב הטירדה ועול הפרנסה שהטילו עליהם עבודת הפרך.

תפארת בנים

וידעקו ותעל שועתם אל האלקים גו' וידע אלקים.

ידועים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"ב) שצריכין לשוב אל ד' עד ש"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם". ולזה אמר הכתוב "וידעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, וישמע אלקים את נאקתם גו', וידע אלקים", שהעיד עליהם הקב"ה שתשובתם הוא תשובה כשירה.

יודעי בינה

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה

כתיב במשה (שמות ט, כט) כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ד', שבהיותו בעיר לא רצה להתפלל ולא נתגלה לו הדיבור, בגלל שהיתה מלאה גלולים (עיין רש"י). ואף שלית אתר פנוי מיניה ית"ש, מכל-מקום השי"ת בעצמו מקיים התורה ומצוותיה, ובתורה כתיב (ויקרא יט, ד) אל תפנו אל האלילים. ואם-כן קשה, אם הדיבור של קודש לא נתייחד במצרים, איך גילה שכנינתו שם כענין שאמרו "אני ולא מלאך כו' אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו". אלא שלזה אמר

על שום מה.

בכל הג' דברים הלשון הוא "על שום מה" [ולא "על שם מה"]. ויורמו, כי באמת אין טעם למצוות ד', רק הם חוקי המלך וגזירותיו. ומה שיש טעמים להמצוות, אין זה הסיבה לקיים המצוה, רק הוא בדרך אגב ודרוש, אבל הכוונה העיקרית בקיום המצוות הוא לקיים פקודות המלך. והנה 'שום' בנימטריא 'רצון'. וזהו שאומרים "מצה זו שאנו אוכלים - על שום", הסיבה העיקרית שאנו אוכלים מצה, וכן אינך, הוא "שום" - "רצון", כדי לקיים רצון השי"ת. ורק בשביל זה אוכלים המצה ומרור, וכן הפסח בזמן שבית-המקדש קיים.

שער יששכר

מצה זו שאנו אוכלים כו' על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים כו'.

כתוב בספר אורח לחיים שעון הגיאיות הוא אבן מכשול לעבור על כל התורה ח"ו. כי הרי אמרו חז"ל (סוכה נב, ב) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו. אבל מי שהוא בעל גאווה הרי אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם (סוטה ה, א). ונמצא ממילא שאין הקב"ה עוזרו, והיצר-הרע עומד עליו להעבירו מכל התורה ר"ל, והוא "אינו יכול לו". וזה היה כוונת פרעה במצרים, להתגבר על ישראל בגיאיות, כמו שאמר (יחזקאל כט, ט) יאור לי ואני עשיתי, ועל-ידי-זה יוכל להחטיאם בכל מה שירצה. ולעומת זה, צונו הקב"ה לאכול מצה ושלא יראה חמץ ושאוור, כי חמץ הוא ענין הגבהות והגאות, שהעיסה מתרומם ומגביה את-עצמו כמה פעמים יותר ממה שהוא בעצמותו. אבל מצה, מונח נמוך כמו שהניחה. ולזה אמר "מצה זו שאנו

נעשה סניגור", ואשר על-כן אין משמשין בבגדי זהב בקודש-הקדשים, ואין תוקעין בשופר של עגל. ואם-כן יקשה, איך נצטוו בני ישראל ליקח צאן לקרבן פסח, הלא הצאן היה עבודה זרה של מצרים והם עבדו את הצאן (עיין מכילתא יב כא), ואם-כן איך יקיימו המצוה בטלה וזאת תהיה כפרתם (עיין מכילתא שם), והלא אין קטיגור נעשה סניגור.

אמנם מצינו בקידושין (ה, א) שהקשו בגמרא, כיון דמקיש יציאה להווייה, תהא אשה מתגרשת בכסף. ותרצו, יאמרו כסף מכניס וכסף מוציא, אין סניגור נעשה קטיגור. ומקשינן, אם-כן שטר נמי, ומשנינן, מילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד. ולפי-זה תבין שאצל 'פסח' צריכים דוקא באמירה, כמו-שכתוב (שמות יב, כז) ואמרתם זבח פסח הוא לד', כי היכי דתיהווי מילי דהאי לחוד ומילי דהאי לחוד. ותו לא הוי אותו קטיגור נעשה סניגור. ועל-זה בא רבן גמליאל להוסיף שגם אצל 'מצה ומרור' צריכים לאומרם בפה, דהלא טעם המצה הוא "כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" (שם לט), וזה היה מחמת שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה, ואם-כן גם המצה הוא כמזכיר עון. ולפי האר"י ז"ל (פרעי"ה שכ"א פ"א) המרור הוא זכר לדור הפלגה, שכיעסו את בוראם בחומר ובלבנים, ואם-כן גם בזה קשה הרי אין קטיגור נעשה סניגור, לכן אמר רבן גמליאל לאמר ג' דברים הללו, כי היכי שתהא מילי דהאי לחוד ומילי דהאי לחוד, ויצא האדם מידי חובה ועימדו לו המצות לזכות ולמליצי יושר.

בני יששכר

ככל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים.

מכאן חיזוק גדול לעובד ד', שאם מסתכל בפנימיותו ורואה שהוא משוקע בתאוותיו, לא יתייחס ח"ו מן עבודת ד', אלא יחשוב בעצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שהיו משוקעים במ"ט שערי טומאה ועם-כל-זאת גאלם הקב"ה.

שער יששכר

חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים.

ידוע מהמגיד ממעזריטש זי"ע דאע"פ שצריך כל איש ישראל להיות בשפלות רוח ובביטול הישות בבחינת אי"ן, מכל-מקום כשבא לעבוד את השי"ת בתורה ומצוות, צריך להרגיש עצמו בבחינת אנ"י, ויגבה לבו בדרכי ד', כי אם יהיה בעיניו בהתבטלות גמורה מכל וכל, יימש ויפקיר נפשו ח"ו, ולא יוכל לעבוד את ד' בהתחזקות כראוי (עיין תפארת בניי פרשת ויגש ופרשת שמות). ונמצא שרק כשנתחייבו ישראל בתורה ומצוות, מאז צריך להיות להם גם בחינת אנ"י. אבל כשהיו ישראל במצרים, לא ראו את עצמם כלל, כי היו בעינים רק כ"אי"ן. ורק בעת יציאת מצרים נתחדש הכח ש"חייב אדם לראות את עצמו", בחינת אנ"י.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

הכוונה, שבליל פסח צריך האדם להודות לד' על אשר גאל את אבותינו ברוב רחמיו וחסדיו, אף בהיותם עובדי עבודה-זרה. ועל-דרך-זה "חייב - אדם לראות את עצמו" שהוא חייב בעוונות ובחטאים. ברם

אוכלים - על שום שלא הספיק בצימם של אבותינו להחמיץ", שהשאר שבעיסה לא הספיק להתגבר על ישראל ולהביא לידי גאות, ועל-ידי-זה שהיה בידם כח הענוה, שהוא מצה, "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה", כמו שכתוב (ישעיה ג, טו) אשכון ואת דכא ושפל רוח.

תפארת בניי

עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם.

ברישא נגלה עליהם מלך מלכי המלכים, ורק אחר-כך גאלם. לגלות להם שאף טרם גאלם - בעוד היותם בגלות מצרים ובמ"ט שערי טומאה כבר שרתה עמהם השכינה, כמו שהבטיח ליעקב אבינו (בראשית מו, ד) אנכי ארד עמך מצרימה.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם.

בזוהר הק' (ח"ב קפג, ב) נקראת מצה "מיכלא דאסוותא", מאכל שהוא רפואה. ונראה לבאר על-פי דבריו הק' של הרמב"ן (ריש פרשת וירא) "שהיה לאברהם במראה השכינה רפוי למחלת המילה, כי כן ראוי להיות כדכתיב (משלי טו, טו) באור פני מלך חיים", ע"ש. וכיון שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים בעת אפיית המצות, נמשך הדבר לדורות שתהיה המצה סגולה לרפואה, שהרי באור פני מלך חיים.

כ"ק אדמו"ר שליט"א

מצרים, הקב"ה מכנס כל פמליא שלו ואומר להם לכו ושמעו ספור השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי, מיד מתכנסים כולם ובאים ומתחברים עם בני ישראל, ושומעים הספור, אזי באים ומשבחים להשי"ת על העם הקדוש שיש לו בארץ. והנה ענין נטילת ידים לסעודה ילפינן בש"ס (ברכות נג, ב) מקרא (ויקרא כ, כז) "והתקדשתם" אלו מים ראשונים. ואמרו בזהר (זוהר חדש מדרש רות פ"ג) נטילת ידים קודם סעודה מאי טעמא, בגין דאכילה אצטריך נקיות, כגוונא דמלאכי השרת לעילא, דכל האוכל בקדושה וטהרה ונקיות דומה למלאכי השרת שהם קדושים. ובזה יש לדרוש הסמיכות, "מגיד" שבעת שאומרים ישראל ההגדה באים מלאכי השרת ושומעים הסיפור מפי ישראל, ומשבחים אותו על העם הקדוש שיש לו. לזה סומכים מצות "רחצה" כדי שתהא גם אכילתם כאכילת המלאכים בקדושה וטהרה.

כ"ק ארמו"ר שליט"א

מצה ומרור.

"המחבבין מצות בוראם נוהגין לנשק המצה והמרור והד' כוסות, להורות חשקם ותשוקתם בדביקות לעשות רצון קונם בדביקות רוחא ברוחא, כי חיות הנה המצות עבור שנשפע אליהם רצון אלקי, אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעשות את כל החוקים האלה. ומה גם עתה בלילה הזה, שהוציאנו השי"ת מתחת עבדות העכו"ם ואלקי נכר הארץ, להיות עבדים לו לעבוד ועבודתו".

דרך פקודין

"אף אותנו גאל עמהם" - אף ממדריגה שפילה הנוכחית.

שער יששכר

בצאת ישראל ממצרים וגו'.

בליל פסח שנת תרע"ה אמר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע על-פי-מה שאמר הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע פעם-אחת בעריכת הסדר, בפירוש-הכתוב "בצאת ישראל ממצרים היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו", ופי' "בצאת" לשון ויצת אש (איכה ד, יא), היינו באש לזהטת יצאו "ישראל ממצרים וגו', היתה יהודה" היינו מי שהיה איש יהודי פשוט במדריגה נמוכה, נעשה עתה ביציאתו ממצרים "לקדשו" בחי' קודש לד' - ממדריגה מעולה, "ישראל" ומי שהיה גם מלפנים בבחי' ישראל במדריגה גבוהה, נעשה עתה בעת היציאה "ממשלותיו" בבחי' צדיק מושל ביראת אלקים (שמואל ב כג, יג) כביכול, עתדה"ק. ובזה מובן, שאחרי שהתפללנו "מושיבי עקרת הבית וגו'" שהוא הגאולה שלימה, ופן יקטרג המקטרג ח"ו שאין אנו כדאין להגאל מרוב עוונות ופשעים, לזה אומרים מיד במליצת זכות הלא תראה רבונו-של-עולם כי בצאת ישראל ממצרים וגו' נעשו כולם טהורים וקדושים מרוב תשוקתם אליך, כן עתה כשתגאלנו מהרה מיד נטהר לבנו לעבדך באמת, בבחי' השיבנו ד' אליך ונשובה.

ספר תולדות רבינו

מגיד רחצה.

איתא בזהר (ח"ב מ, ב) שבשעה שישראל מקיימים מצות "מגיד" ומספרים ביציאת

"הא לחמא עניא", ועל-ידי זה "כל דכפין ייתי ויכול" שיתברכו ברב טוב.

ב"ק ארמו"ר שליט"א

ביצה.

נוהגין לאכול ביצה בליל פסח, משום שבאותו יום בשבוע יהא תשעה באב (רמ"א אורח חיים סימן תע). וצריך ביאור, דהרי הוא דבר והיפוכו, כי בליל זה נגאלו ובתשעה באב נגלו. אך נודע מאמרם (ירושלמי יומא פ"א ה"א) כל דור שלא נבנה בית-המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו. וכיון שזהו ליל המשומר ובא לגאולה, וכשרואים בעוונותינו-הרבים שלא בא אליהו בערב פסח לבשר הגאולה, על-כן רואין כי לעת-עתה לא נבנה בית-המקדש, אם-כן כאילו נחרב בימיו. לזה אוכלים הביצה כיום שנחרב בית-המקדש, ירא ד' בעניינו וירחם לגאלנו.

שער יששכר

צפון ברך הלל נרצה.

יש לרמז בזה שני דרכים ואופנים בעבודת ד'. א' דרך הצפון ונסתר, בהצנע לכת. ב' לעבוד את השי"ת בריש גלי, ללמוד וללמד ולהתפלל בקול רם, לעורר אחרים שילמדו גם-כן ממנו. והנה יש לכל אחת מעלה מה שאין בהשני. "צפון" היינו דרך הצפון ונסתר, אזי זוכה ל"ברך", ששולט יותר הברכה, כמו שאמרו חז"ל (תענית ה, ב) אין הברכה שולטת אלא בדבר הסמוי מן העין. ולעומת זה יש מעלה בבחינת "הלל", כמו שאמרו (פסחים פה, ב) כזית פסחא והלולא מרפסין איגרא, לומר ולהתפלל בהלל והודיה בקולות כאילו יפקעו האיגרות, וזו עבודה שבגלוי. ועל-ידי-זה יהא "נרצה" גם לאחרים, שילמדו ממנו, ויזכה להבטחת חז"ל (אבות פ"ה מ"ח)

זכר למקדש כהלל בו' לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאבלוהו.

ידוע הקושיא דהא פסוק זה כתיב בפסח שני (במדבר ט, יא) ולא בפסח ראשון. ויש לומר, כי אמרו חז"ל (ראש השנה יא, א) בניסן עתידים להיגאל. אמנם כיון שהגיענו לליל הסדר, ולא בא הגואל-צדק היום בערב פסח, הלא גם אם יבוא בליל שימורים שוב לא נקריב עוד הקרבן פסח עד י"ד אייר זמן פסח שני, כנודע מהירושלמי (פסחים פ"ט ה"א) שאם יבא משיח בין פסח ראשון לשני יקריבו כל הציבור בפסח שני, על-כן שפיר אומרים בליל הסדר דוקא פסוק זה.

שער יששכר

מרור כורך שלחן עורך.

אמרו חז"ל (ראש השנה ב, א) בחג הפסח נידונין על התבואה. וכתב כ"ק אא"ז בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש ניסן מאמר ה אות ט) בשם הרה"ק מהר"פ מקאריץ זי"ע דאיתא (עירובין יג, ב) כל הרודף אחר הכבוד כו' וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רדפו, "כן הוא מי שרוצה להרבות במאכלים ואוכל מטעמים ותבשילים מבושמים כדי שיהא רווחא לבסומי, אז המאכלים בורחים ממנו, ומתמעט ח"ו פרנסתו, ובהיפך כשאוכל מאכלים בלתי מוטעמים בכדי שיספיק לו מעט מן המזון, אז המזון רודף אחריו. הנה המאכל מצה אין בו טעם, אז בפסח דנין על התבואה להרבות מזונות בישראל". ובדבריו הקדושים יש לפרש הסמיכות "מוציא מצה מרור כורך" על ידי אכילת מצה ומרור, שהם מאכלים בלי טעם ומרורים, נשפע לישראל "שלחן עורך", כי זכות מצוות אלו עומדת להם ביום זה, שתהיה תבואתם נידונה לטובה ולברכה, ולהיות צרכיהם מונחים לפניהם תמיד כשלחן עורך. ובזה יש לפרש,

(שמות יח, ח) ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ד' לפרעה ולמצרים על אודת ישראל גו', אמר יתרו "עתה ידעתי כי גדול ד' מכל האלהים", וברש"י "מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר", והיינו שעל ידי סיפור יציאת מצרים נתחדשת הידיעה של אחדות הבורא בבחינת "עכשיו ביותר", לכן אחר גמר ההגדה וסיפור יציאת מצרים, חוזרים לומר "אחד אני יודע אחד אלקינו שבשמים ובראך", כי עכשיו אני יודע ביותר.

כ"ק ארמו"ר שליט"א

תשעה מי יודע תשעה אני יודע תשעה ירחי לידה.

ידוע הקושיא שהקשה כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל שם שלמה זי"ע להגה"ק משינאווא זי"ע למה נחשבו כאן תשעה ירחי לידה, והלא הפיוט הלז מיוחד לענינים הידועים רק לבני ישראל, ו'תשעה ירחי לידה' גם האומות-העולם יודעים. ואולי יש לומר, על-פי-מה שכתב בספר צמח צדיק דהלומד תורה לשמה זוכה להשיג ולזכור גם את התורה שלמד במעי אמו, דאף שמלאך משכחו (גדה ל, ב), הרי כשלומד תורה לשמה מצא מין את מינו וניעור (כבכורות כב, א). והנה אצל אומות-העולם הולכין ה' ירחי לידה להבל ולריק, אבל בני ישראל מתפארים ואומרים תשעה ירחי לידה - אני יודע, שאצלינו אפשר לזכור ולהשיג גם את התורה שלמד בתשעה ירחי לידה, בבחי' "אני יודע את התשעה ירחי לידה", והוא על-ידי שלומד תורה לשמה.

כ"ק ארמו"ר שליט"א

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, וזו מעלת העבודה הגלויה.

שער יששכר

שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה תאיר כאור יום חשכת לילה.

"שומרים" מלשון (בראשית לז, יא) ואביו שמר את הדבר, היינו לשון המתנה וציפיה. כיון שאנו מצפים ומשתוקקים לבנין בית-המקדש, על-כן בזכות זאת אנו מבקשים "הפקד לעירך", מלשון (שם כא, א) וד' פקד את שרה, שתפקוד את עירך בכך שתבנה בית המקדש, וממילא יאיר כיום חשכת לילה.

תפארת בנים

בראש כל מועדות נשאת פסח.

ויש לפרש, כי חסדי פסח הולכים וסובבים בכל המועדים, ועל-כן אומרים בכל הזמנים בקידוש היום "זכר ליציאת מצרים", שהוא חג הפסח. וזהו שהראשי-תיבות של חסל סידור פסח גם כן פסח, כי כאשר נגמר סדר פסח, אזי מתחיל פסח כבתחילה וסובב על כל השנה.

שער יששכר

אחד מי יודע כו'.

מה שאומרים פיוט זה בסיום ההגדה של יציאת מצרים, נראה לומר בדרך אגדה, שעל-דרך שמצינו אצל יתרו שאחרי שנאמר

ירמדנו רבינו

בגדר מצות הסיבה

תורה מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - מדרשת שבת הגדול תשמ"ט

כתב הרא"ש (פ' ערבי פסחים סי' ט): ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון כו' ואם אכל בלא הסיבה לא יצא כו', ויחזור ויאכל בהסיבה כו'. וכתב בספר חידושי הגרי"ז על הרמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ ה"ז) שמבואר מדברי הרא"ש דמצות הסיבה אינו דין בפנ"ע שיאכל וישתה כשהוא מיסב, אלא הוא דין בקיום מצות מצה וד' כוסות, שכך הוא מצותה - שיאכלנה בהסיבה. דאל"ה אמאי לא יצא.

אמנם, העיר שם שמדברי הרמב"ם מוכח שפליג על הרא"ש, שהרי כתב (פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ז) "ואימתי צריכין הסיבה, בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח". ומבואר מזה דמצות הסיבה הוא מצוה בפנ"ע, ולא מדיני מצות מצה וד' כוסות, שהרי גם בשאר אכילתו ושתייתו אם היסב מיקריא קיום מצוה של הסיבה.

ולכאורה יש להעיר על דבריו ממה שכתב הרמ"א (סי' תעב סעי' ז) "אבל בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה בלא ברכה וכן באכילת מצה, ולכתחלה יסב בכל הסעודה". הרי שפסק שני ההלכות כאחת, הן שצריך לחזור ולאכול בהסיבה - שהוא דינו של הרא"ש, והן שלכתחלה יסב בכל הסעודה - שזהו דינו של הרמב"ם. ולדברי

הגרי"ז ששתי הלכות אלו סותרין זה את זה, איך פסק הרמ"א להלכה שני הדינים בבת אחת.

והנראה בזה, בהקדם לבאר הא דתנן (פסחים קטז, ב): רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח על שום שפסח המקום וכו' שנאמר (שמות יב, כו) ואמרתם זבח פסח הוא לדי' אשר פסח וגו', מצה על שום כו' מרור על שום כו'. והנה הרבה מהראשונים למדו שהא דקתני 'לא יצא ידי חובתו' קאי על חובת סיפור יציאת מצרים.

אכן בתוס' (שם עמוד א) ד"ה ואמרתם זבח פסח הוא, פי' שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין, ואיתקש מצה ומרור לפסח וצריך לומר נמי מצה זו מרור זה, עכ"ל. ולכאורה נראה מוכרח מדברי התוס' דס"ל ש'לא יצא ידי חובתו' היינו חובת פסח מצה ומרור, דרק אז שייך לומר שמטעם דאיתקש מצה ומרור לפסח ילפינן שצריך לומר נמי מצה זה ומרור זה. אבל אם נאמר שחיוב אמירת ג' דברים אלו הוא מדין סיפור יצי"מ, איך שייך לומר על זה ד'איתקש מצה מרור לפסח', הרי ההיקש הוא רק מה שנוגע בעצם קיום מצוות מצה ומרור, אבל ליכא היקש בסיפור יצי"מ, שכמו שצריך לספר טעם המצוה של פסח, גם טעמי המצוות של מצה ומרור צריך לספר. אלא ע"כ שדין אמירה הוא בעצם מצות פסח.

הרי מבואר מזה, שבחובת קרבן פסח נאמר לא רק חיוב אכילה אלא עוד דין נוסף של אמירה. והביאור נראה, שבחובת מצות פסח, מלבד מה שיש בו עיקר חובת אכילת פסח, עוד צריך שיתקיים בו דין סיפור יצי"מ. ואשר לכן צריך לומר פסח זה שאנו אוכלין על שום כו', כי על ידי זה מתקיימת באכילת הפסח - סיפור יצי"מ. ולכן שפיר ילפינן שצריך גם לומר מצה זו ומרור זה מטעם שאיתקש מצה ומרור לפסח, כי דין סיפור זה הוא חלק מעצם מצות מצה, ושייך ההיקש גם על זה. והא דאמרין כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, אין הכוונה שלא קיים מצות 'בערב תאכלו מצות' או 'על מצות ומרורים יאכלוהו', שבודאי בעצם מצוה זו אין שום גרעיותא במה שלא אמר טעם המצווה, אלא הכוונה שלא קיים דין סיפור יצי"מ שצריך להתקיים ע"י אכילת מצה.

ועד"ז? נראה לבאר דברי הרא"ש שכ' שאם אכל כזית מצה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול בהסיבה. כי הלא חובת הסיבה הרי הוא מדיני סיפור יצי"מ, כמתבאר מדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' חו"מ ה"ז) שתקנו חכמים להראות כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים, עיי"ש. וכיון שגם באכילת מצה צריך להתקיים סיפור יצי"מ, לכן צריך לאוכלו בהסיבה. ולפי"ז, אין כוונת הרא"ש שאם אכל בלא הסיבה לא יצא ידי חובת 'בערב תאכלו מצות', אלא שלא יצא יד"ח סיפור יצי"מ שצריך להתקיים

בקיום מצות מצה. ושפיר שייך לומר שיחזור ויאכל בהסיבה, כי אה"נ שכבר קיים מצות 'בערב תאכלו מצות' בשלימות, מ"מ חלק זו ממצות מצה, שצריך להתקיים בה סיפור יצ"מ כתקנת חכמים, הרי לא קיים.

ולפי"ז אין סתירה בין דין זה למש"כ הרמב"ם 'ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח', שהרי שפיר אפ"ל שדין הסיבה הוא דין בפנ"ע שיאכל וישתה כשהוא מיסב דרך חירות, אבל מכיון שגם במצות אכילת מצה נאמר דין שצריך להתקיים על ידה סיפור יציאת מצרים, א"כ כל שאכל בלא הסיבה צריך לחזור ולאכול כדי לקיים דין זה.

ישועה כוללת לכלל ישראל

יש לפרש ענין היות חודש ניסן "החדש אשר ישועות בו מקיפות" (פיט למוסף שבת החודש), כי הנה אמרו בתנא דבי אליהו (פכ"ז) אין יש"ע אלא לימות המשיח. אמנם זהו ישועה כוללת לכלל ישראל, אין ישועה אחרת זולת הגאולה שלימה במהרה בימינו. אבל בפרטות, צרכי עמך בני ישראל מרובים בכל פרטיהם לכל אחד ואחד כפי משאלתו וצרכו הנחוץ לשעתו וישועתו. ובחדש הזה נגאלו ועתידין ליגאל (ראש השנה יא, א) והוא ישועה כוללת לכלל ישראל, הוא ישועות בו מקיפות, היינו כולל"ת, וישועה כולל"ת הוא הגאולה בחדש הזה, כן יהי רצון במהרה בימינו אמן.

שער יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ראשון לחדשי השנה אות יד

זכר למקדש כהלל

תורה מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - מדרשת שבת הגדול תש"נ

בשולחן ערוך (א"ח ריש סימן תעה): ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכוּרְכָה עם המרור כו', ואומר זכר למקדש כהלל כו', ומשבירך על אכילת מצה לא יסיה בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. ובביאור הלכה הקשה על מה שכתב המחבר "ואומר זכר למקדש כהלל", הלא עצם אמירה זו הוא הפסק בין ברכה לכריכה.

והנה בטעם דבעינן שתעלה ברכות מצה ומרור גם על הכריכה, כתב הט"ז (סק"ז) כי "להלל יהיה זה עיקר מצוה בזה, ע"כ היא שייכא לברכת אכילת מצה". וכתב עוד "ולכאורה היה נראה שאם הפסיק בין הברכה לכריכה שצריך לחזור ולברך כו', דהא אמרינן בגמרא השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר עבדינן בחומרא דתרווייהו. אלא שהטור כתב הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיה כו', ומשמע בדיעבד אין צריך לחזור ולברך", עכ"ל. ואכן הדבר צ"ע, למה לא יחזור ויברך אם הפסיק בין הברכה להכריכה. גם מה שכתב הטור "הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיה כו'", תמוה, מה שייך בזה גדר "מצוה מן המובחר", שזה מתאים בקיום עצם המצוה ולא בחומרא בספק ברכה.

והנראה, דהנה אמרו בש"ס (פסחים קטו, א) דמצה בזה"ז דאורייתא, ואפילו להלל דס"ל שבזמן המקדש היה המצוה לכרוך פסח מצה ומרור, בזמן הזה יוצאין חובת מצה שלא ע"י כריכה, כי הדר ביה קרא בערב תאכלו מצות, וא"א לאכלה בכריכה כי אתא מרור דרבנן ומבטל ליה למצה דאורייתא. אכן בחובת מרור שבזה"ז הוא דרבנן, יש להסתפק אליבא דהלל, האם תיקנוהו כמו שהיתה מצוותה בזמן המקדש - בכריכה עם מצה, או דאף להלל תיקנו מצות מרור בלי התנאי שיהיה בכריכה.

והנה אם נאמר שלהלל, עיקר מצות מרור בזה"ז הוא בכריכה, נמצא דהא דאנו צריכים לחזור ולאכול מצה ומרור בכריכה היינו משום שחיישינן לדעת הלל שלא קיים עוד עצם חובת מרור מדרבנן בזה"ז. אכן אם נאמר, שאף להלל כבר קיים חובת מרור בזה"ז באכילת המרור בפנ"ע, א"כ הא דבעינן לחזור ולאכול מצה ומרור בכריכה אינו אלא משום "זכר למקדש". והנה לשי' הראשונים (תוס' בפסחים שם ועוד) דכל דין כורך לדעת הלל אינו אלא לכתחלה אבל בדיעבד יוצא בלי כורך, פשוט דאינו צריך לחזור ולאכול בכריכה משום שמא עדיין לא יצא יד"ח, אלא הוא חיוב

נוסף לעשות זכר למקדש בכריכה. אבל לשאר ראשונים (רשב"ם ועוד) דאינו יוצא להלל בלא כריכה, עדיין יש להסתפק.

ונראה, שמדברי הראשונים מתבאר שאף להלל תקנת מצות מרור בזה"ז אינו בכריכה דוקא. שהרי הקשו (עיין תוס' שם ועוד), למה אמרינן "השתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן כו'", משמע דאי אתמר הלכתא כהלל לא הוי עבדינן הכי, ולכאורה אפילו להלל נמי כיון שהשתא מרור דרבנן ומצה דאורייתא, ודאי אתא מרור דרבנן ומבטל מצה דאורייתא, וא"א לצאת בכריכה. ותירצו, דאי הוי הלכתא כהלל היה אפשר שיאכל כזית מצה בפנ"ע, ואח"כ יעשה כריכה של מצה ומרור. ושוב הקשו, הלא יש לחוש שתבטל מצה שהוא רשות את המרור. ותירצו, שכיון שמצוה לעשות כריכה זכר למקדש, א"כ גם המצה אינה רשות אלא מצוה מדרבנן, ואין המרור יותר מצוה מן המצה. והנה אם נימא דלהלל חובת מרור בזה"ז הוא דוקא בכריכה, א"כ מה הקשו שוב דאף להלל יש לחוש שתבטל מצה שהוא רשות את המרור, הלא כל עיקרה של חובת מרור לא נתקנה אלא בכריכה יחד עם מצה, ואיך שייך להקשות שהמצה יבטלה. אלא על כרחך דאף להלל לא נתקנה מצות מרור בכריכה דוקא, ושפיר הקשו שתבטל מצה של רשות את המרור.

ולפי"ז פשוט, דכשחוזרים לאכול כורך אין חיוב ברכה עליה, כי באכילת מצה ומרור בפנ"ע כבר יצא יד"ח מצה ומרור לכו"ע, והצורך לחזור ולעשות כורך הוא חיוב נוסף משום זכר למקדש. אלא שיש לדון שיהא עליו חיוב ברכה מצד חובת כריכה דרבנן. אמנם, לזה ביארו הראשונים הא דאמרו בגמרא (שם) "והדר אכיל מצה וחסא בלא ברכה זכר למקדש כהלל", שכל מצוה שאינה אלא זכר בעלמא לא בעי ברכה (וכמפורש ברבנו מנוח על הרמב"ם פ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ח).

ועפי"ז נבוא לבאר מש"כ הטור "הרוצה לקיים מצוה מן המובחר לא יסיח עד שיעשה כריכה כהלל". דהא דבעינן שתעלה ברכות מצה ומרור גם לכריכה, אינו מדיני חיוב ברכות, שע"ז הרי מבואר להדיא בגמרא שכורך לא בעי ברכה. אלא הוא חלק מה"זכר למקדש" שעושים בכורך, שמכיון שבזמן המקדש היו מברכים על אכילת הכריכה להלל, לכן בעינן שתעלה ברכת מצה ומרור גם לכריכה משום הזכר. וכן מבואר להדיא בב"ח, וז"ל "הרוצה לקיים מצוה מן המובחר, כלומר, דעיכובא ודאי **ליכא**, דאינה רק זכר למקדש כו', אלא דמ"מ כיון שאמרינן דמשום לא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר בזמן שביהמ"ק היה קיים, עבדינן לחומרא כתרואיהו אף בזה"ז כאילו היה ביהמ"ק קיים כו', ממילא בעינן למיעבד נמי לענין ברכה כאילו היה ביהמ"ק קיים, שלא יסיח עד שיעשה כריכה כהלל כו'", עכ"ל.

ובזה מתבאר היטב גדר "מצוה מן המובחר", שכיון שכל חיוב כורך הוא עשיית "זכר למקדש", א"כ הרוצה לעשות מצות זכר זו מן המובחר, לא יסיח עד שיעשה כריכה, והבן. ולפי"ז יתבאר למה אם הפסיק בין הברכות לכורך אינו חוזר ומברך, כי מעצם דיני ברכות אין חיוב ברכה על כורך, והא שלא יפסיק הוא רק כדי לקיים זכר למקדש מן המובחר, לכן בדיעבד אם הפסיק מה שייך שיתחייב לחזור ולברך.

ועפי"ז יתורץ קו' הביאור הלכה. דכיון דדין שלא יסיח אינו משום הפסק ברכות שבכה"ת, אלא דבכדי שיתקיים הזכר למקדש מן המובחר בעינן צירוף בין ברכות לכורך, להכי אין להפסיק רק בדבר שמונע את הצירוף, והיינו כשאינו מענין הסעודה. אבל אמירת זכר למקדש כהלל אינו מפסיק את הצירוף דבעינן שיהא זכר למקדש.

להשמר כל השנה ממשוהו חמץ

"**ושמרת** את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה" (שמות יג, ט), דרשו רז"ל (עירובין צו, א) בחוקת הפסח מדבר, וכן מיירי כל הפרשה. הנה נודע בשם כתבי האריז"ל (משנת חסידים ניסן פ"ג ד) כי הנזהר ממשוהו חמץ בפסח הרי זה ניצול מחטא כל השנה, והיינו גם כן במשהו בל יראה, כי כן צריכין לבער ולבטל היצר הרע בל יראה ובל ימצא, אפילו שימצא דשימצא, ממשוהו דחומצא (עיין בשמחת הרגל על הגדה של פסח בלימודים בהקדמתו). וזהו "ושמרת את החוקה הזאת למועד"ה", שיזהרו בפסח בשמירה ממשוהו חמץ כנזכר, ועל ידי זה שיזהרו במועדה של פסח, על ידי זה יזכו "מימים ימימה"ה", היינו השנה כולה, כמו שכתוב בתורה (ויקרא כה, ט) 'מים תהיה גאולתו - היינו שנ"ה, להשמר כל השנה ממשוהו חמץ, היינו העבירות, כנזכר.

שער יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר זמן חרותנו אות כג

לבנת הספיר

בניסן עתידין להגאל...

מסופר בספר בית שלמה (מאמר צבי תפארת אות כ):

בתחלת שנת תרנ"ט נסע רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע לשינאווא, כדרכו בקודש. הגה"ק משינאווא זי"ע דיבר אז הרבה מענין הגאולה וביאת המשיח, והגיד כי בשנת תרס"ו בודאי יבא משיח צדקנו, וכנאמר הרבה רמזים על-זה. ויהי בנסוע רבינו זי"ע חזרה לביתו, דיבר בקדשו:

- כשיזכני השי"ת ויגזור אתנו בחיים יחד עם רבי הקדוש משינאווא עד שנת תרס"ו - אז בודאי יבא הגואל צדק (אם ח"ו יתארך עד אז), ובטח תהיה בניסן שעתידין ליגאל ובליל שימורים, על-כן דעתי אי"ה לבא עם בני-ביתי, ועם כלי-הבית הנחוצים לשינאווא, על חג הפסח, להיות עם רבינו בעת ביאת המשיח, והוא יהיה בראש שמחתינו.

כל כך התלהב רבינו באמונת ואהבת רבו, וברגש רשפי אש לביאת המשיח. אמנם בעוון-הדור נטרפה השעה, ונסתלק הגה"ק משינאווא בשנת תרנ"ט, ועדיין בן דוד לא בא.

והנה בהגיע ריש שנת תרס"ו, ונתפרסם בין ההמון שהוא שנת גאולה, כתב רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע "מודעה רבה לבית ישראל", שלא להחשיב לשנה ההוא דייקא כשנת גאולה, רק לקיים בכל עת ובכל יום "אחכה לו בכל יום שיבוא", שאין הדבר תלוי

אלא בתשובה. רבינו לא רצה שאמונה הלזו יגרום ח"ו לכפירה לפשוטי עם וחילול ד' בעולם, על-כן ביקש לפרסם ולהדביק מכתבו על כותלי בתי כנסיות ובתי מדרשות, למען ידעו ישראל את אשר לפניהם (עיין אגרות שפירין אות נא).

"למד תורה מתוך יסורים"

כשהיה רבינו שליט"א לנחם את בני הרה"ג הרב מרדכי וויליגער ז"ל, סיפר מה ששמע כמה פעמים מאביהם הדגול, שסיפר:

בהיותי באמערקע עוד לפני המלחמה, הלכתי אצל המוסד (כמדומה "עזרת תורה") שעזר בימים ההם לישיבות ומקומות-תורה, להשתדל עבור הישיבה דרכי תשובה במונקאטש, שהיו משוקע אז בחובות ועמד במצב גשמי קשה מאד. המשימה על שכמי היתה להתייצב לפני הרבנים החשובים שעמדו בראש המוסד (שהיו רובם יוצאי מדינת ליטא), ולהמליץ בפניהם על חשיבות הישיבה, ובעיקר מגודל קדושת נשיאה הלא-הוא רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע. וזה אשר סיפרתי להם:

הנה חזרתי לעיר מונקאטש על חג הפסח שעע"ל, מקום דירת משפחתי, וכדרכי, תיכף בבואי העירה הלכתי לבית רבינו לקבל ברכת שלום. אך בפתח הבית הקדמני המשב"ק ר' חיים בער ז"ל ובקשני למחול ולחזור ביום המחרת, כי א"א ליכנס היום אל הקודש פנימה. כי היה באותו יום לרבינו עגמת-נפש גדולה, וחש כאבי ראש נוראים, וכדי להקל קצת מאבאיו שמו על ראשו ועל לבו מטליות רטובות (נאסע האנטוכער). נבהלתי, ושאלתיו לפשר הדבר. ענה לי ר' חיים בער, רבינו קנס היום את בית אפיית המצות לסגרו למשך כמה ימים, מחמת שהזהיר את בעליה כמה דברים על ענינים שלא מצא רבינו כהוגן בעת שבא לפקח, ולא הועיל. אכן היות שבעל בית האפיה הוא יהודי עני ואביון ל"ע, ולא במזיד ח"ו עשה מה שעשה, אלא שכל חתיכת נייר היא חשבון אצלו וכו', לכן מצטער רבינו עכשיו מאד על ההפסד הנגרם לו, עד שנוגע לו בדכדוכה של נפש. ואף שאומר רבינו "ומה היה עלי לעשות, וכי אתן ח"ו להכשיל את הרבים, הלא כרב העיר הייתי חייב לעשות כן ע"פ תורה", בכל זאת יש לו עגמת-נפש נורא מכל הענין, והוא יושב גונח וגונח מתוך כאבים.

בין כה וכה, שמע רבינו הק' מחדרו את קולי, וציווה להכניסני. כאשר נכנסתי אל הקודש פנימה לקבל ברכת שלום, אכן מצאתי את רבינו באותו מצב שתיאר ר' חיים בער. הוא יושב כל כסא קדשו כשמטליות רטובות נתונות על ראשו ולבו. אך מה גדלה תמיהתי כשראיתי שהיה נייר מונח לפניו ועט סופר בידו, ואוחז באמצע כתיבת ספרו "הגהות הירושלמי"... באותו מעמד זכיתי להכיר לימוד תורה במסירת-נפש מהו...

כשסיפרתי זאת לפני הרבנים, הצלחתי לטובת הישיבה הרבה יותר מהמשוער...

והוסיף הרב ר' מרדכי ז"ל לומר לרבינו שליט"א: אחר פטירת רבינו זי"ע, כשראיתי שציווה לרשום על מצבתו "למד תורה מתוך יסורים", הרהרתי בלבי הלא זכיתי ואני עד נאמן לזה.

הפקר כעפרא דארעא

רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע היה רגיל לספר בשושן פורים, יומא דהילולא של הרה"ק מו"ה קאפיל מליקאווא זי"ע (זקנו של חותנו הרה"ק מקאמארנא זי"ע), סיפור זה:

ר' קאפיל היה מטופל בבנות, ואחת מהנהגה היתה אמו של החוזה מלובלין זי"ע. הוא התפרנס בריוח מזה שהיה סוחר משקאות. פעם-אחת לפני פסח, היו מוכנות באוצרו הרבה חביות מלאות יי"ש, והיו שוות הון רב, וחשב להפריש מהן לגדוניה עבור בנותיו, וזה היה כל רכושו. והגויים באותו מקום נמלכו אז, בידעם כי ר' קאפיל הוא יהודי חרד ושומר מצוה, לבלי לקנות ממנו החמץ בערב פסח, וכשלא יהיה לו למי למכור יהיה מוכרח להפקיר הכל, והם יזכו מן ההפקר ויחלקו ביניהם. וכן היה. בערב פסח חזר ר' קאפיל אחר גוי למכור לו את חמצו, וכולם נשתמטו ודחו אותו זה בכה וזה בכה, עד שהגיע זמן ביעור חמץ. ויהי בראותו כי אין קונה לחמצו, לקח עגלה והטעין עליה כל החביות של יי"ש והובילם מחוץ למחנה, סמוך לשפת הנהר, והשליכם שם והניחם, ואמר בלב שלם: כל חמירא וכו' ליבטל ולהוי הפקר כעפרא דארעא.

וכשיצא נקי מנכסיו בא לביתו בשמחה רבה והודה לשמו יתברך על שקיים מצות ביעור חמץ כפשוטו, לא יראה ולא ימצא בכל גבולו. בני ביתו נצטערו והיו בפחי נפש על אבדת כל הונם, אבל הוא היה שרוי כל החג בשמחה רבה והרחבת הדעת. בפרוס יום אסרו חג, חשבו ר' קאפיל ובני ביתו כי בודאי הוריקו הגויים את כל היי"ש מהחביות, אלא שחשבו אולי הניחו את החביות הריקות, ואחרי שנעשו כעת דלים ואביונים יוכלו על-כל-פנים להשתכר איזה דבר מועט בהכלים, והלכו לשפת הנהר לראות אם ישנם הכלים הריקנים, והגויים בראותם אותם, אמרו:

- אוי יהודי! איזה רבותא הוא לבער חמץ באופן כזה, אם שלחת שר צבא וחרב בידו לשמור את החביות עם היי"ש כל היום וכל הלילה במשך כל ימות החג?

השתוממו ר' קאפיל ובני ביתו על דבריהם, כי לא ידעו שומר זה מה טיבו, ומי ציוה ומי פקד לשמור. בהתקרבת אל החביות המה ראו כן תמהו, כי כולם מלאות מזן אל זן, לא יחסר אפילו קורטוב. אז הבינו כי ד' שקד שומר מן השמים, ויהי לאות ולפלא. זכה ר' קאפיל מן ההפקר, והוביל את כל החביות לביתו במלואן.

יפה כח הבן מכח האב...

רבינו בעל בני יששכר זי"ע לא היה אופה מצות בערב פסח, אולם בנו רבינו בעל יודעי בינה זי"ע כן נהג לאפות.

פעם נסע חסיד אחד של רבינו בעל בני יששכר זי"ע, שהיה גר בריביטיטש, לדינוב על ימים האחרונים של פסח, ורבינו בעל יודעי בינה שלח עמו מתנה לאביו - מצות שאפה בערב פסח. כשהגיע המצות לרבינו בעל בני יששכר הוטבו מאד בעיניו ואמר שמריח מהן ריח מלא ברכת ד', והוסיף "אי"ה לשנה הבאה נאפה גם אנחנו מצות בערב פסח", וסיים "יפה כח הבן מכח האב".

כאשר סיפר זאת אותו חסיד לרבינו בעל יודעי בינה, פירוש את דברי אביו "יפה כח הבן, שהוא רק מכח האב".
צפייה לגאולה

סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

פעם אחת הלך כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע עם המצות שאפה אז בערב פסח, ובתוך-כך אמר בהתרגשות:

- **עדיין אני מצפה ומחכה שנזכה לאכול מצות אלה בירושלים עיר-הקודש, עם קרבן פסח.**

שאל לו אחד ממלוויו:

- **הלא לפי חשבון השעות, שכבר קרוב מאד ללילה, כמעט אי-אפשר שנוכל עוד לאכול מצות אלו בירושלים.**

השיב לו רבינו זי"ע: -

אתה יכול להישאר פה ותתיגע עם חשבונותיך, ואנחנו נעלה ונראה בירושלים לעשות קרבנות חובותינו...

פגם בעולמות עליונים

סיפר הרה"ח ר' בנימין פערלשטיין ז"ל, שפעם אחת כשזכה לישיב אצל הסדר של כ"ק רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע, יחד עם עוד כ-50 - 60 בחורים, ובאמצע הסדר - ב'שולחן-עורך' - נפל אחד מכלי אכילה על הארץ, ציוה רבינו זי"ע שיצניעו את הכלי ולא ישתמשו בו עוד בפסח זה. והוסיף רבינו זי"ע ואמר:

- **אל תזלזלו בחומרות שנוהגים ישראל בפסח, להזהר ממשהו חמץ, בא ואספר**

לכם מעשה חשוב מאוד. עובדא זו שמעתי אותה מאבי [רבינו בעל דרכי תשובה] זי"ע ששמע אותה מהגה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווא זי"ע, שהוא קיבלה מאביו הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע, ששמע אותה מהגה"ק בעל זרע קודש מראפשיץ זי"ע:

קודם שנכנס הגה"ק החוזה מלובלין זי"ע לעריכת הסדר בליל התקדש חג, התקבצו שמה יחידי סגולה וגדולי תלמידיו קודם הסדר, וכל אחד העמיד יין על שולחן מלכים של רבם החוזה זי"ע. כשנכנס החוזה מלובלין זי"ע אל החדר, צוה שיסירו בקבוק אחד של יין מעל השולחן [מיין שהעמיד חד מן החברייא קדישא], והתחיל לומר "קדש"...

אותו תלמיד נשאר משתומם, כי לא הבין על מה ולמה הסיר רבו את יינו מן השולחן. ברם כשהגיע החוזה זי"ע ל'שולחן עורך', פתח ואמר:

- **מכיון שאסור להרהר אחר רבו, לכן אגלה לכם למה צויתי שיסירו דוקא יין זה מעל שולחן הסדר. הנה, אף שיין זה נעשה עם כל ההידורים והחומרות, והוא כשר בתכלית הכשרות, ומשומר כפי הצורך לפסח, עם-כל-זה קודם שהניחו קנקן זה על שולחני, היה זה מונח על ספסל [באנק] אחד. ומכיון שרגילים היו להשתמש ולהניח עליה כל השנה חמץ, ולא היה שום דבר מפסיק בין הבקבוק להספסל, לא רציתי עוד להשתמש בזה בפסח. ואף שהוא צונן בצונן, ובקבוק זה הוא כלי זכוכית, עם-כל-זה ראיתי קצת פגם בעולמות עליונים...**

זהירתו של צדיק...

סיפר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

רגיל היה רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע לספר סיפורים אלו, להביע גודל זהירותם של צדיקים ממשוהו חמץ בפסח, עד אין שיעור:

נוהג היה הרה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב זי"ע לשתות באחרון של פסח - 'שליוואויץ'. והיה חסיד אחד נאמן לרבו מזידיטשוב, וביודעו מנהג רבו הקדוש, טרח ויגע בעצמו לעשות 'שליוואויץ' מהודר בתכלית הכשרות לכבוד הפסח. הוא עמד על כל פרטי המלאכה בעצמו, החל מלקיטת ה'פלוימען' ועשיית היי"ש. אחר-כך מזגו לבקבוק חדש ונקי, וכרכו בנייר שמור, וכך נסע להביאו לרבו - באוחזו את הבקבוק כל הדרך תחת מעילו בשמירה והשגחה מעולה, בלי להסיר ממנו עפעף עיניו כל הזמן ממש. כשנכנס אל הקודש פנימה סיפר לרבו כמה טרח ויגע במשך כל הזמן לכבודו, ובשמחה עצומה הכריז "כ'האב געברענגט פאר'ן רבי'ן ברוינפען אויף פסח".

אמר הרה"ק מזידיטשוב זי"ע:

- "נו, אז ס'הייסט נאר ברוינפען, וועלען מיר שוין דאס נישט טרינקען פסח..."

*

גודל החומרות שנהג בהם הרה"ק ר' הלל מקאלימייא זצ"ל בפסח - אין לשער. דרכו היה לקלף את השולחן עליו אכלו בפסח. ואחר-כך הניח עליו תבן, וכיסה בנייר, ועליו נתן עוד שכבה של תבן, וגם את זה כיסה בנייר, ועל כולם פירס את המפה.

ועם-כל-זה, בחג הפסח, לא נתן את הקערה על השולחן, אלא אחזו בידו וכך אכל...

פה-סח

בכל פעם שרבינו בעל שם שלמה זי"ע היה נוסע לצאנז לשבת או יום-טוב, כיבדו הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע להתפלל תפלת שחרית לפני התיבה. פעם אחת אירע, שמחמת טלטול הדרך בחורף קשה, נתקרר רבינו זי"ע מאוד ונחר גרונו, עד שכמעט לא היה יכול לדבר אפילו בקול נמוך ולחש. ביום השבת, ועדיין לא הוטב לו מאומה, בא הגבאי רבי ראובן בשליחות הגה"ק מצאנז לביתו של רבינו לכבדו בתפלת שחרית כרגיל. השיבו רבינו בלחישה ובקול נמוך: הלא תראה מצבי, בבקשה, אמור להרבי שאי-אפשר לי להתפלל היום לפני התיבה, כי גופי וגרוני נצטנן ואישתקל מילי כעת.

השליח עשה שליחתו, ואמר להגה"ק מצאנז שאי-אפשר לרבינו שיתפלל מחמת חלישת גרונו וכוחו. הגה"ק מצאנז שמע ושתק, ולא השיב מאומה.

רבינו זי"ע הלך לבית מדרשו של הגה"ק מצאנז בזמנו ועל מקומו, בלי שום הרגש או חשבון כל דהו שיעמוד לפני התיבה. לאחר תפלת פסוקי-דזמרה, הרגיש רבינו שאחד עומד על גביו מאחוריו ומזעזע אותו, אבל הוא נשאר עומד בפניו אל הכותל ולא שם לבו לראות מי הוא. אך כאשר הרגיש שמזעזעים אותו עוד ועוד, רצה לראות מי בא לטורדו באמצע התפלה. מה מאוד נרגש ונפחד כאשר הביט לאחוריו, והרבי מצאנז עומד עליו ומרמזו ברמיזה ובפקודת קודש, שילך לפני התיבה. ההכרח לא יגונה, האמין ברבו, והלך לעמוד לפני העמוד. רבינו התחיל שוכן עד כו', וקול נעים זך וצלול יוצא מפיו, הולך וחזק, ובכל התפלה לא נחר גרונו עוד, ולא הרגיש שום כשלון בתפלתו, כאילו לא היה שום חסרון בפיו ובגרונו...

א-ת פתח לו

כשנסע מרן הבעל-שם-טוב זי"ע לארץ ישראל ועמו תלמידו הרה"ק ר' צבי סופר, התנפלו עליהם גזלנים וקשרו אותם בחבלים כדי להרגם. אמר ר' צבי אל הבעל-שם-טוב:

- רבי, עד כאן? מפני מה אתם מחשים ואינכם פועלים להינצל מהרוצחים?

ענה לו הבעש"ט:

- נלקחו ממני כל המדרגות ואיני זוכר כלום מרוב פחד ומבוכה.

פקד הבעש"ט על ר' צבי להתחיל להזכירהו את כ"ב אותיות א-ב.

פתח ר' צבי ואמר את האותיות בזו אחר זו... אלף... בית... גימל... והבעל-שם-טוב ענה אחריו בהתלהבות ובדביקות. מיד הוחזרו להבעש"ט כל המדרגות, ונותקו החבלים והרוצחים ברחו.

בזה מפרש רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע את נוסח ההגדה "ושאינו יודע לשאול" היינו מי שאין לו מדרגות, "את פתח לו" היינו על-ידי אותיות מא' עד ת' יפתחו לו להשיג כל המדרגות.

השתא... בני חורין

מספר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע:

פעם כשסיים הרה"ק הרבי ר' מענדלי מרימונוב זי"ע את עריכת הסדר בליל פסח, ויצא קצת לרחוב, ראה נכרי הולך לדרכו למלאכתו. נתפלא הרבי ר' מענדלי ושאל בתמיחה:

- מה זה לנכרי כעת בעולם... כי היה דבוק כל-כך בעלמא דחירות עד שלא ידע כלל ממגע נכרי ומציאתן עוד בעולם.

בזה מפרש רבינו זי"ע: "השתא הכא", שגם עכשיו כאן בגלות אפשר להרגיש כבר את ה"לשנה הבאה בני חורין", הגאולה העתידה...

ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו

הגה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע סיפר פעם להגה"ק רבי יקותיאל שמעלקא מסאסוב זי"ע האיך נתקרב לחסידות, ומי קירבו (עיין בית שלמה אות יד):

פעם, כשהיה הגה"ק מאפטא עדיין רב בעיר קאלבוס, התמיד מאוד בלימודו כדרכו בקודש, הופיעו שני אנשים, אנשי צורה, לביתו. מחמת גודל תשוקתו בתורה, לא התעניין לידע מי המה ומה ענינם אצלו, רק כיבדם במעט יי"ש ומיני אפיה, וחזר ללימודו. שני האנשים האלו ישבו לפניו לטעום מהמגדנים, והתחילו לשוחח ביניהם בקול רם עד שטרדו אותו מלימודו. ברם, הגה"ק מאפטא התאפק ולא אמר להם מאומה,

כי ראה שבעלי צורה המה, והבין שאנשים גדולים לפניו. ואף שהבחין כי השיחה סובבת והולכת סביב דברים גדולים, ברם חשב שאין זה מעניינו והמשיך בלימודו. לאחר תפלת ערבית ביקשו שיתן להם מקום לינה לליל אחד ובבוקר יסעו לדרכם. אף שהבית היה בית צר ודחוק, עם-כל-זה הכין להם מקום ללילה.

הגה"ק מאפטא ישב ללמוד בחדרו, והם נכנסו עמו והתיישבו שמה והמשיכו בדיבורם בקול רם. כשהגה"ק מאפטא הלך לישן קצת, הלכו גם המה לישן, וכאשר קם הגה"ק מאפטא בחצות הלילה, התגברו גם המה והמשיכו בשיחותם ביניהם. כשהבוקר אור, עמדו ממקומם ונפרדו מרב העיר. הגה"ק מאפטא זי"ע בירכם בברכת פרידה, אבל מתוך חשקו וחפצו בלימודו, שוב לא שאל אודותם ומי המה.

כאשר הגיע הזמן להתפלל שחרית, והגה"ק מאפטא הלך לטייל על המעקה אשר לפני דירתו, עלה בלבו מחשבת חרטה למה לא שאל את אנשים האלו מי המה. ובפרט כשזכר קצת מדיבורם, הבחין שאלה הם דברים העומדים ברומו של עולם. ולמה לא דיבר עמהם.

דיבורם ושיחותם פעמו בקרב הגה"ק מאפטא, ופעלו נוראות. בכל פעם שעלה ברעיונו דבר חדש ששמע מהם, התלהב נפשו ולבו בשלהבת אש דקדושה. ובכל יום ויום נזכר בכמה ניצוצי אורות ששמע מהם, וצרפם אחד באחד, ולבו רחש מאוד מדבריהם הצריכין לימוד. עד שכמעט השתגע מרוב עמקי דבריהם, וקבע שעות להעמיק בדבריהם. הדברים הועילו לו לתפלתו ותורתו ועבודתו את ד'. הדבר גרם לו מאוד עגמת נפש, על אשר לא עשה פעולות להכירם, והתגעגע והשתוקק מאוד שיוכל לקבל שנית שני אנשים הנסתרים אצלו.

אחרי שעבר בערך שני שבועות, לפנות בוקר קודם התפלה, כשהגה"ק מאפטא פשט מעל ראשו את הספאדיק ונשאר בהיארמולקע, והלך לטייל כדרכו על המעקה שלפני ביתו - רעיונותיו משוטטות אנה ואנה בהעמקת דברים הקדושים - פתאום ראה עגלה נוסעת דרך ביתו, והבחין כי שני אנשים האלו יושבים בה. מרוב שמחה וחרדת קודש, שכח הגה"ק מאפטא שהוא עומד בלי הספאדיק על ראשו, והתחיל לרדוף אחר האנשים ליתן להם שלום. ברם המה השיבו בשפה רפה ובקרירות, שנחפזה דרכם להתפלל בכפר פלוני סמוך. שאלם הגה"ק מאפטא במה יוכל לקרב אותם, אמרו לו:

" יונגערמאן, הא לך צוואנציגער, תקנה בייגי"ל, ותבא לשם ונתפלל כאחד".

הם נסעו לדרכם. הגה"ק מאפטא שכח מכל המתרחש סביב וממעמדו בעיר, ורץ כך לקנות בייגי"ל, וצעק מאנשי-ביתו שיתנו לו את הספאדיק והטלית ותפילין, והתחיל לרדוף אחר העגלה, אמנם הם נסעו במהירות. הוא צעק שיעמדו מרכבתם, אבל המה לא אבו לעמוד, רק נסעו הלאה. ככה רדף הגה"ק מאפטא זי"ע את המרכבה בשארית

כוחותיו, עד שבקושי גדול נכמרו רחמיהם והעמידו מרכבתם, והמתינו עד שקירב אצלם, ולקחוהו עמם.

כאשר באו לכפר והתפללו, שלחו האנשים את האברך שיסע הביתה. אבל הוא התחנן מלפניהם "באשר תלכו אלך!" אמנם הם מיאנו, והסבירו לו כי המה נוסעים להגה"ק רבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע. אבל:

- "אתה לא שייכת לנו, כי אם לליזענסק הסמוך - אצל הגה"ק בעל נועם אלימלך זי"ע, לשכנו תדרשו ובאת שמה ובצל כנפיו תחסה. אנחנו באנו רק להראות לך את הדרך אשר תעשה, ומקומך אשר ישכון אור בעבורך".

שני האנשים היו הגה"ק מבארדיטשוב זי"ע והגה"ק הרבי ר' משה ליב מסאסוב זי"ע.

ולבן בקש לעקור את...

סיפר כ"ק רבינו שליט"א:

עריכת הסדר בלילי פסח אצל כ"ק רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע היה בבחינת "וגילו ברעדה". לפעמים היה שחוק על פניו הקדושות, וברגע כמימרא ממש היה מתעורר ומעורר ברעדה ופחד. פעם אחת כשבא לפיסקא "ולבן בקש להרוג את הכל", סיפר כ"ק רבינו זי"ע:

כאשר רצו לקבל את הגה"ק מאפטא זי"ע לאב"ד באיזה עיר, היה שם ראש הקהל עם-הארץ, שאמר שלא יתן לקבל רב בעיר אלא אם הוא יבחון אותו תחילה, כדי להיווכח בעצמו אם הוא תלמיד חכם. שאל העם-הארץ את הרה"ק מאפטא: מנין שלבן הארמי ביקש להרוג את הבל. כמובן השתוממו כל השומעים, מה ענין לבן להבל. אך הרה"ק מאפטא ענה לו: הרי כן מפורש בהגדה של פסח "לבן בקש לעקור את הבל". נהנה הראש הקהל ואמר אין חכם ונבון כהרב הזה, והוא ראוי שיתקבל לרב עלינו. כשיצא ראש-הקהל פנה הרה"ק להמקורבים אליו והסביר שכששאל אותו עם-הארץ שאלה תמוהה זו, הבין שטעה בקריאת ההגדה בליל פסח וקרא "לבן בקש לעקור את הבל", במקום "לעקור את הכל".

כסטיים רבינו זי"ע את הסיפור עלה שחוק קל על פני המסובין מתוך שמחת יום טוב. אכן, פתאום התחיל רבינו זי"ע בקול התעוררות, ואמר "כיון שהעם ארץ אמר כן, הרי אמר, ועל כן נאמר בזה פשט". והתחיל לדרש בפנימיות וסודות התורה הקדושה בענין זה.

*

עוד אירע בפעם אחרת כעין זה, שכשהגיעו ל"שפוך חמתך" סיפר כ"ק רבינו זי"ע מ"עם הארץ אחד" שצעק "שפוך חמתך על הגוים" כו', ובסיום הפסקא סיים "תרדוף באף ותשמידם מתחת", ושוב צעק בקולי קולות "שְׁמִי הוּי"ה".

כאשר המסובין נהנו מהמילתא דבדיחותא, התחיל רבינו זי"ע ואמר "כיון שעם-הארץ אמר כן, הרי אמר, ועל-כן נימא ביה מילתא". והתחיל לומר תורה בהתעוררות עצומה בסוד שיח שרפי קודש.

דא וואוינט א איד!

סיפר רבינו שליט"א (בליל ו' דחנוכה תשנ"ד. ועיין חידושי הרמ"ל פרשת בא):

בהיות הרה"ק הרבי ר' משה ליב מסאסוב זי"ע משובתי שב"ק בפעם הראשון בצל הרה"ק בעל נועם אלימלך מליזענסק זי"ע, כבד אותו לומר תורה, פתח ר' משה ליב ואמר:

- **בפרשת השבוע כתוב ואמרתם זבח פסח הוא לד' אשר פסח על בתי בני ישראל** (שמות יב, כז), ותמוזה שהיה צריך לומר "אשר פסח מעל בתי בני ישראל", שהרי דילג מעל בתיהם ונגף רק את המצריים, ולמה אם-כן נאמר על בתי בני ישראל. וביאר כי כשכביכול הקב"ה בא למצרים שהיתה מלאה גלולים, בודאי שחרה אפו, אמנם כשהגיע לבתי בני ישראל כביכול נתמלא שמחה בבחינת ריקודים של חדוה.

וכך פירש את הכתוב:

- **ופסח על בתי בני ישראל** - כביכול שש ורקד מתוך שמחה על גודל הנחת רוח שכאן גר יהודי העושה רצון בוראו, ופסח ורקד על בתי בני ישראל "דא וואוינט א איד" מחמת השמחה והחדוה שהיה לו.

וקפץ אז הרה"ק הרבי ר' משה ליב על השולחן הטהור של הרה"ק בעל נועם אלימלך ורקד וזמר פעמים רבות:

- "דא וואוינט א איד, דא וואוינט א איד".

זו גילוי שכינה

הרב החסיד הישיש, מוותיקי חסידי מונקאטש, מוה"ר אליעזר פאשקעס ז"ל, סיפר בכל שנה ושנה לבניו ונכדיו בעת עריכת הסדר, איך שבשנה הראשונה אחרי נישואיו זכה לישיב בליל פסח אצל שולחנו הטהור של רבינו הק' בעל דרכי תשובה זי"ע. ואמר הרה"ח רבי אליעזר:

- "הגם שמיום הראשון - מעת שהתחתנתי בעיר מונקאטש - זכיתי להתקרב

לרבינו בעל דרכי תשובה זי"ע והייתי רגיל אצלו כמעט בכל יום ויום, ובפרט בשבתות ובימים-טובים וסעודות ראשי-חדשים, מכל-מקום עריכת הסדר בליל פסח אי אפשר לתאר כלל, וצורתו הקדושה של רבינו באותה שעה לא ימוש מזכרי לעולם. וביותר נחרט בלבי צורתו הנוראה של רבינו זי"ע בעת שאמר "ובמורא גדול זו גילוי שכינה", שהיתה מבהיקה עד שהיה מצחו נראית כברק ואור מופלא... "ובכל פעם שאני נזכר במראה זה, שוב אוחזת בי חיל ורעדה..."

התלהבות נורא

רבינו בעל בני יששכר זי"ע חיתן את בנו הגדול רבינו בעל יודעי בינה זי"ע עם הכלה הרבנית הצדיקת טאבא חוה ז"ל, בת הרב המפורסם בחסידותו ובצדקתו רבי יהושע העשיל מדוקלא זצ"ל. בשעת התנאים התחייב רבי יהושע העשיל, בהיותו מופלג בעשירות, לנדן את בתו בערך סך ארבע מאות דינרי זהב, ולסלקם קודם החופה אשר הוגבלה לחודש ניסן בעיר ריבאטיטש, מקום מגוריו של רבינו בעל בני יששכר זי"ע. בהגיע תור כלילתם, התיישב אבי הכלה להפחית מכסף הנדוניא מכפי הבטחתו, אבל רבינו בעל בני יששכר זי"ע לא הסכים, רק שיסלק כפי המדובר. ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, ומחמת הסכסוך גמר אבי הכלה לבטל את השידוך. לקח את בתו הכלה עם כל משפחתו, ויסע לדרכו. בדרך נסיעתם, הכיר רבי יהושע העשיל בבתו הכלה שהיא בוכה מאין הפוגות, ומחמת צער ועיצבון נשתנתה תואר פניה. אביה נכנס עמה בדברים לעודדה:

- **בתי היקרה, הנני תלמיד-חכם, וגם יחסן יותר מהרב מריבאטיטש. עוד אבחר לך חתן משובח ומפואר יותר מהחתן הלז.**

אך היא, בהיותה עוד צעירה כבת י"ד, ענתה לאביה:

- **אבי יקירי, ראשית דברך בודאי כנים ונאמנים. אבל תדע כי חתן תמים למעלות כזה, לא תמצא דוגמתו בכל העולם...**

דבריה עשתה רושם, ואביה נתן דעתו לחזור ולשוב לריבאטיטש ולסלק כפי המדובר, ונכנסו הזוג לחופה כמה ימים לפני פסח.

שבעת ימי המשתה נמשכו בליל התקדש חג, והוצרכו לעשות השבע ברכות בתוך הסדר. רבינו בעל בני יששכר זי"ע בירך השבע ברכות על הכוס שלישי בהתלהבות נורא, עד אשר כפף עצמו, והכוס אשר בידו נכנס והגיע תחת השולחן הטהור אשר לפניו...

בשביל ביאת משיח

דרכו של רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע היה לומר דברי התעוררות לפני "שפוך חמתך" בלילי פסח. וסיפר הרה"ח רבי אהרן הכהן ראטמאן ז"ל, שלא ימוש מזכרונו המראה הנוראה, האיך שפעם אחת התחיל רבינו זי"ע לומר בהתעוררות רב:

- "בימי נעורי שמעתי מפה-קדוש זקיני [בעל שם שלמה] זי"ע שאמר בשם הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע, ש"מסכים אני שישליכו אותי לשאול תחתית, מקום צר וצלמות, ולא לצאת משם לעולם ויתקיים בי (תהילים מט, כ) "עד נצח לא יראה אור", אם אפעל בזה ביאת משיח צדקנו". ועל זה אמר רבינו בעל שלמה זי"ע: אינני יודע אם אוכל לומר זאת על עצמי, כי מי לא ירצה לראות באורו של מלך המשיח. אבל זאת אדע, שהנני מקבל על עצמי, שיחתך גופי לפרוסות ורצועות קטנות, רק בשביל שיבוא משיח צדקיני.

וסיים רבינו זי"ע בקול חונק מבכי: "אבער מיר דאכט זיך... מיר דאכט זיך...". כך חזר ושנה בדמעות שלישי...

מתוך כך השליך טליתו על פניו לכמה דקות... עמד על רגליו והתחיל לזעוק בקול "שפוך חמתך על הגוים...".

"ואמרתם זבח פסח"

מספר רבינו בעל בני יששכר זי"ע (בדרך פקודיך מ"ע ו' חלק הדיבור בהג"ה), שאמר הרה"ק הרבי ר' מענדל מרימנוב זי"ע:

כשבא סנחירוב ויצר על ירושלים, היו ישראל מתיראים שמא לא יזכו לקיים מצות אכילת קרבן פסח, פן יבוא האויב לתוך העיר ויעשה מה שיעשה. עם-כל-זה אמרו בני ישראל למה לא נקיים על-כל-פנים מצות שחיתת הפסח - בעודינו בחיים. ואכן קיימו מצות השחיטה, וראו שעדיין יש פנאי, אמרו נעשה את שלנו ונקיים מצות צליית הפסח - כי באם נזכה לאכילה, מה טוב, ובאם לא ח"ו, הרי שכר מצוה בידינו. אמנם, להיות שהיה הכל בחפזון ודאגה מחמת טרדות הלב, לא נשמרו הפסחים בשעת צלייה, שיהיו נצלים כראוי וטובים למאכל, ונשרפו הפסחים מחום האש (כדרך הצלי באש, אם אין עומדים על גבו בקיאים בדבר להפכו ולנתק האש באופן הנצרך). וכאשר ראו בני ישראל שריפת הפסחים, היה צר להם על שאינו באפשרי להם לעשות המצוה בשלימות, אמרו יהא רעוא שאנשי סנחירוב ישרפו ויתנו ליקוד אש, כאשר נעשה לפסחינו. וקיים השי"ת קללתם, וניתנו מחנה סנחירוב ליקוד אש.

ובזה פירוש מה שאומרים בפיוט (בליל פסח) "שורפו משמני פיל ולוד [היינו סנחירוב ומחנתו] ביקד יקוד פסח", היינו שנשרפו מחנה סנחירוב כאשר נשרף פסחיהם באותו שעה.

שיר השירים

סיפר כ"ק מרן רבינו שליט"א:

כשעסקו תלמידי וחסידיו רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בסידור הספר דרכי חיים ושלום, עוד בחיי רבינו זי"ע, נתבקש המשב"ק רבי חיים בער ז"ל מהרב המחבר הגאון רבי יחיאל מיכל גאלד צ"ל לשאול את רבינו זי"ע אודות כמה מנהגים. ביניהם שאל על מה שלא נהג רבינו זי"ע כמנהג חסידים ואנשי מעשה, לומר שיר השירים בכל ערב שבת. על זה השיבו רבינו זי"ע, כשדמעות בין רסיסי עיניו:

"אמנם מנהג הגון וקדוש הוא! אך מה אעשה ואני בכלל אונס אשר רחמנא פטריה (ע"ז נד, א). אין לי כוחות הנפש לומר בכל שבוע את שיר השירים! הגעגועים כואבים מאוד מאוד! רק בליל התקדש חג, בו אנו מצפים ומייחלים לגאולה הקרובה, כמו שאמרו חז"ל (תנחומא בא ט) בט"ו בניסן נגאלו ממצרים בט"ו בניסן עתידים להיגאל משעבוד גליות. הרי זה גופא, הציפייה בכיליון עיניים בכל רגע ממש לגאולה הקרובה, מעורר ונותן בי הכוח לומר שיר השירים..."

חיבוב המצוות

רגיל היה רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע לספר על הרה"ק מהרצ"ה מרימנוב זי"ע, שמחמת חביבות קדושת המצה אכל פעם-אחת ערך כ"ב מצות בבת אחת, אף שבפעם אחרת לא היתה אכילתו מרובה (דרכי חיים ושלום אות תרטז, ועיין שער ישכר מאמר זמן חירותינו אות טז).

הלכה ומנהג

זהירות מחמץ

קושיא מפורסמת

רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע מביא בספר "דברי תורה" (מהדורא ב' אות קל"ד), שבילדותו שמע קושיא בשם "האשה חכמה המפורסמת זקנתי" (זקנית משפחתינו מצד אמי הצדיקת זי"ע) ה"ה הרבנית הצדיקת מ' בילא ע"ה, בת זקיני הגאון האמיתי המפורסם מוהר"ר יצחק הלוי הורוויץ מהאמבורג זצ"ל:

איתא בגמ' (שבת יב, ב): לא יקרא לאור הנר שמא יטה. אמר רבי ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה. פעם אחת כו' קרא והטה וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה. והקשו התוס' (בחולין ה, ב ד"ה צדיקים) הרי אמרו חז"ל (בחולין ס) בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כ"ש, וא"כ איך בא תקלה לרבי ישמעאל שקרא והטה בשבת. ותי' ר"י דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה. והקשה האשה החכמה הנ"ל, דעדיין קשה איך בא תקלה לרבי ישמעאל, הלא כתב האר"י ז"ל שהנזהר ממשוהו חמץ בפסח ניצול מחטא כל השנה כולה, ובודאי שרבי ישמעאל נזהר במשוהו חמץ בפסח - ובזה לא נכשל, כיון שזהו מידי דאכילה שאין הקב"ה מביא בזה תקלה לצדיקים. ואם-כן איך בא תוך השנה לידי חטא של "קרא והטה"?

משהו חמץ - בל יראה

ואמר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע אז בילדותו, שאינו מבין הקושיא, דמנין לנו דמה-שכתב האר"י ז"ל ש"הנזהר ממשוהו חמץ" היינו רק באכילה, אפשר קאי גם על איסור בל-יראה. וכיון דזה אינו ב"מידי דאכילה", אתי שפיר הך דרבי ישמעאל.

ומוסיף רבינו זי"ע, "ובאמת נראה כן, המקובל אצלנו, דהכוונה [דבברי האר"י ז"ל] גם במשהו בבל-יראה, כאשר עינינו רואות מנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו הק' זי"ע, אשר בבדיקת חמץ מסרו נפשם, ובפישוט ידים ורגלים על הארץ, לחפש בחורין וסדקין, אולי ימצאו איזה פירור מעט מזעיר ממשוה, כמעט אינו חלק עשירית מכזית. אם כי על-פי דברי חז"ל אינו מחויב בפירורין שאין בהם כזית כלל. בפרט שמכבדים הבתים והחדרים, וירחצו מקודם, אשר ממש בל-יראה ובל-ימצא כל דהו, עם-כל-זה יחפשו אולי ימצא עוד משהו הנעלם מעין הרוחצים ומנקים ומכבדים את החדרים. והיינו כי על-ידי-זה שנוהר ממשוה חמץ בכי האי גוונא, ישמר מחטא כל השנה, ועבור זה הטריחו את עצמם כל-כך בכל כוחם ויותר כנז"ל."

אולם לאחר מכן (במהדורא ו' אות פ"ו) כותב רבינו זי"ע להעיר ממה שאיתא בזהר (ח"ג רפב, ב): כלים של פסח, בזמן ששולט עליהם ליל שמורים, כולן צריכין להיות שמורים מחמץ ושאר בכל-שהוא, וכל המאכלים ומשקין וכלים צריכין להיות שמורין, ומי ששומר אותם מחמץ ושאר, גופו שמור מיצר-הרע למטה ונשמתו שמורה למעלה. הרי משמע מדברי הזהר, דמה שמסגולת הזהירות ממשוה חמץ להיות שמור כל השנה מיצר-הרע, מיירי רק במאכלין ומשקין וכלים של פסח.

מנהג צדיקים בבדיקת חמץ

אכן, לפי מסקנת רבינו זי"ע דבברי האר"י ז"ל קאי רק על אכילת חמץ, ולא על איסור בל-יראה, שוב יקשה להבין מנהג הצדיקים שבבדיקת חמץ מסרו נפשם לחפש בחורין ובסדקין אפילו בפישוט ידים ורגלים, אולי ימצאו איזה פירור מעט מזעיר ממשוה.

אמנם, כותב רבינו שליט"א (במכתב לרב אחד משנת תשל"ב), שיש לתת טעם גם על-פי ההלכה, למנהג הצדיקים והעולם. כי אף שאין הלאו של בל-יראה ובל-ימצא בפחות מכזית (דבברי בית הלל בביצה ב, א), מכל-מקום הרי יש שיטות באחרונים, שיש בזה איסור חצי-שיעור מן התורה (עיין חידושי רעק"א לאו"ח סו"ס תמ"ד, ובמג"א סימן תמ"ד סק"י ובדגול מרבבה שם, ובפרי מגדים סימן ש"מ). ולפי שיטתם הרי פשוט למה בודקים כל-כך לחפש אפילו משהו חמץ, שהרי אף במשהו חמץ יש איסור חצי-שיעור בבל-יראה מן התורה. אך רוב האחרונים חולקים על-זה, וסוברים שאין שום איסור חצי-שיעור בבל-יראה (שו"ת הרדב"ז ח"א סימן קל"ה, ובט"ז או"ח סימן תמ"ב סק"ה, ועיין שו"ת חכם צבי סימן פ"ו, ושאת אר"י סימן פ"א). ולשיטתם אכתי צ"ב.

אך יש לומר עוד בזה, דהנה נחלקו הפוסקים אם יש חיוב מדרבנן לבער משהו חמץ. י"א שפחות מכזית חמץ צריך ביעור (עיין מג"א סי' תמ"ב סק"י"ב לדעת הרא"ש, ובקונטרס אחרון לשו"ע הרב סי' תמ"ו אות א'). ויש אומרים שפחות מכזית אין צריך ביעור (מג"א שם בדעת המגיד משנה ועוד). ה"ט"ז (שם סק"ח) כתב, שגם פחות מכשיעור צריך לבער, והוא מטעם שהרי לכו"ע יש איסור אכילה מן התורה אפילו במשהו, לכן גם בפחות מכשיעור קיים החשש שמא יבוא לאכלו, ומשום-הכי חייב בביעור. ולהלכה למעשה פסק השו"ע

הרב (שם ס"ג וסכ"ח ובסימן תמ"ו ס"ג) שצריך לבער פחות מכשיעור כזית אפילו כשביטל החמץ, ואפילו בחמץ בתערובות כו'.

ואם-כן טעמא רבה אית ביה למנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו הק' זי"ע בבדיקת חמץ. כיון שאף על משהו יש חיוב ביעור, שפיר חפשו בחורין ובסדקין אפילו פירורי חמץ, לקיים המצוה כהלכתה.

התחזקות מן המצה

שמעתי מחכם אחד שאמר מה שאומרים "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי, תשועתם היית לנצח ותקותם בכל דור ודור", והיינו כי ישראל הוא עתה בעונותינו הרבים כשושנה בין החוחים שה אחד בין כמה זאבים, ועומדים תמיד בין שיני אריות שרוצים לבלוע אותם ואת בתיהם לאבד הגוף והנשמה, ואין מידם מציל כעת בעונותינו הרבים. אמנם הנה כאשר אנו רואים עובדא זו של מרדכי היהודי, שהיה גם אז בשפל המצב, עד שהיה מוכן עץ גבוה חמשים אמה להרוג אותו ואת כל עמו לפי חרב, ואף על פי כן הפך השם יתברך את הגלגל וניצול ממות לחיים, וכל היסורים נתהפכו מיגון לשמחה ומאפילה לאור גדול, עד שיצא בלבוש מלכות תכלת כו'. כן היה "תשועתם לנצח ותקותם בכל דור ודור", שכן גם עתה שארית ישראל אף על פי שהם עתה בבחינת "שושנת יעקב" כשושנה בין החוחים כנ"ל, הם שמחים, כמו אז כן עתה יעזור השם יתברך לנו וננצל מכל צר הצוררים לנו ונגאל מהרה גאולת עולם.

וזה יש לומר גם בפסח שאנו יושבים כעת לספר ביציאת מצרים, וכבר אמרו חכמינו ז"ל על זה (מגילה יד, א) הלא אכתי עבדי אחשורוש אנן ולשמחה מה זו עושה, וכן הנה כמה מישראל שאין להם פרנסה ומזונותיהם קצובים בדחקות. אמנם הנה אנו מראים להם לאמור, ראו נא הלא אז בארץ מצרים היינו אוכלין מאכל עבדים לחם עוני, שאפילו העני שבאבינוים מישראל אינו אוכל כעת לחם עוני כזה, והשם יתברך עזר לנו שיצאנו משם ונעשינו בני חורין ואיננו עבדים לעבדים ח"ו. כן גם אם אנו רואים שיש לנו ח"ו עגמת נפש מענין פרנסה שאינה בהרחבה והיא מצומצמת ח"ו, וכן במה שאנו אכתי עבדי, הנה מזה יש לנו תנחומין שגם עתה יעזור לנו, ש"כל דכפין ייתי ויכול כו'", ויהיה לנו פרנסה בהרחבה. וכן בענין הגאולה נגאל מהרה גם מגלות זה, ו"השתא עבדי לשנה הבאה בארעא דישאל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין".

הגדה של פסח תפארת בניו ד"ה או יאמר בזה שאנו מגביהים

תענית בכורים

הבכורות מתעניין בערב-פסח

איתא במסכת סופרים (פרק כ"א הלכה ג): אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן, ואין מתעניין עד שיעבור ניסן, אלא הבכורות שמתעניין בערב הפסח, והצנועין בשביל המצוה כדי שיכנסו בה בתאווה כו'. ובתוספות פסחים (קח, א ד"ה רב ששת) הביאו דברי מסכת סופרים אלו, "והבכורות נהגו להתענות ערב פסח דקתני במסכת סופרים שאין מתעניין בניסן אלא הבכורות בערב פסח". וכדבריהם איתא גם בשאר ראשונים (עיין בספר המנהיג הלכות פסח, סמ"ג עשין מצוה מ', רא"ש פסחים פרק י' אות י"ט ועוד). וכן הוא בטור ובשולחן ערוך (ריש סימן ת"ע): גרסינן במסכת סופרים הבכורות מתעניין בערב פסח.

מקור מירושלמי

ובאמת יש מקור קדום יותר למנהג זה. דהנה אמרינן בירושלמי (מסכת פסחים פ"י ה"א): רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה [בערב פסח] כו', משום דהיה בכור. אמר רב מנא, רב יונה אבא היה בכור והיה אוכל, אמר רב תנחומא לא משום כך, אלא משום כך - רבי איסתניס היה, כשאכל ביום לא היה אוכל בלילה, ולמה לא היה אוכל כאן ביום כדי שיכנס ליום-טוב בתאווה. ועל-זה כתב הרא"ש (פסחים פ"י אות י"ט): בירושלמי דהך פרקין רבי לא אכל חמץ ולא מצה, ובעי למימר משום דרבי בכור הוה, ומסיק דרבי איסתניס הוה כו', ומכאן יש סעד למה שנהגו הבכורות להתענות בערב פסח, למאי דאמר רבי בכור הוה. וכן כתב המאירי (פסחים קז, ב) ובתלמוד המערב מצריכים להתענות בערבי פסחים. ועוד ראשונים.

וכבר הקשו על הרא"ש (עיין בקרבן נתנאל על הרא"ש אות ע, ושירי קרבן על הירושלמי) דאדרבה, הרי הירושלמי מביא ד"רב יונה אבא הוה בכור והוה אכיל", ומשום-הכי מסיק שרב לא אכל מחמת דאיסתניס הוה, ולא משום תענית בכורים. [ואכן כמה ראשונים הבינו בדברי הירושלמי דפליג אמסכת סופרים (עיין בראבי"ה סימן תקכ"ה)].

ברם הגאון החיד"א ז"ל (בספרו ברכי יוסף סימן ת"ע אות א) השיב על-זה, דאף שלבסוף מסיק הירושלמי שרבי לא אכל מחמת שהיה איסתניס, מכל-מקום "ממה שכתוב בירושלמי "אלא בגין דבכור הוה", מוכח דיש מנהג זה בעולם שהבכורות מתעניין, דאי לא מאי קאמר "בגין דבכור הוה", ומאי שיאטיה דבכור הכא, וכן מוכח מדברי הרמב"ן במלחמות פ' אלו עוברין, ופריך ר' מנא דרבי יונה אכיל ואין המנהג פשוט ושוה בכל, ואי רבי התענה בגין דהוה בכור הוה נהגי כוותיה, ומשני רב תנחומא דרבי היה איסתניס, אבל יש בכורות מתעניין אלא שאינו מנהג פשוט, וזה כוונת הרא"ש ודעימיה באומרם דיש סמך מהירושלמי". [וכן הוא גם בשמן רוקח מהדורא ג סימן כו].

עוד יש מן הראשונים וגדולי הפוסקים - מרדכי (פ"ד דפסחים רמז תר"י), שו"ת תרומת הדשן (סימן קכ"ו), סמ"ג (עשין מצוה מ') ומנהגי המהרי"ל (הל' ערב פסח אות ו') - שכתבו שפליגי בזה האמוראים בירושלמי גופא, ואנן קיי"ל כלישנא דבכור אינו אוכל בערב פסח.

בדורות הללו

אמנם בדורות הללו, הקילו ישראל בתענית זה, וסומכין לאכול משום סיום מסכת. וכותב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (בנימוקי או"ח סימן ת"ע) שהטעם הוא משום חולשת הדור, ורובם ככולם אם מתענין כל היום אזי לערב הם ישנים בעל-כרחך מחולשתם, ולא יוכלו לעשות הסדר והמצוות בלילה זה, עיי"ש.

"ויסלף דברי צדיקים"

והנה לפני זמן יצא לאור ספר סיפורי מעשיות בשם פאר יצחק, ובה כותב המחבר שהגה"ק בעל עטרת צבי מזידיטשוב זי"ע, אף שהיה בכור, לא התענה בערב פסח, ואמר "שבמסכת סופרים, שממנו נובע זה המנהג של תענית בכורים בערב-פסח, נזדקר טעות, ובמקום "הבכורים מתענים בערב פסח", צריכים לגרוס "הבכורות מתענים בערב פסח".

רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע יצא נגד ספר זה (עיין דברי תורה מהדורא ה אות ט, ובנימוקי או"ח סימן ת"ע) וכתב על הא ד"תלה בוקי סריקו בשם" הגה"ק מזידיטשוב לומר כי טעות סופר הוא בשולחן ערוך, ואדרבה הבכורים צריכים להתענג בערב פסח, ר"ל מדעתא דהאי סופר. "ובדברי תועבות כאלו יכולין לעקור ח"ו, ר"ל לעבור, על כל התורה כולה, ולומר על הכל שהוא טעות סופר. ופשוט שדברי ריק והבל הוא, כנגד כל הפוסקים ראשונים, ומקורן בירושלמי". ומעולם "לא עלה זאת על דעת אותו צדיק ז"ל, ואם לא התענה בערב פסח, הגם שהיה בכור, יכול להיות מחמת חולשתו מרוב עבודתו, ואולי פדה את עצמו כמו-שכתב הדרכי משה בשם הכלבו, וגם עשה סיום מסכת כמו שנוהגים בדורות החלושים האלו בערבי פסחים".

לאחר שכתב והדפיס זאת רבינו זי"ע, הצטדק המחבר ספר הלז בספרו צבי לצדיק, וכתב בין השאר שרבינו זי"ע כתב עליו שתלה בוקי סריקו בהגה"ק מוהרצ"ה מזידיטשוב "לומר משמו שיש טעות סופר בשולחן ערוך, מה שלא אמרתי בכלל, כי אם שנזדקר הטעות-סופר במקור הדין במסכת סופרים, מה שאין מן הנמנעות בכלל". והוא ממשיך לבסס את דבריו על מה שכתב הגה"ק מקאמארנא זי"ע בספרו היכל הברכה (פרשת ואתחנן ד"ה ואתם הדבקים) "וגם מסכת סופרים לאו מר בר רב אשי חתים עליה, כי מסכת זאת נתחברה בדור אחרון, ומי יודע כמה דברים מבטן מי יצאו".

ברם, כמובן לכל בר-דעת, הרי לא זו בלבד שלא הועיל בהצטדקותו, אלא עוד הוסיף לגרוע, שהרי במסכת סופרים בודאי מן הנמנע להכניס טעות כזה, כיון דמיירי שם לגבי איסור תענית בחודש ניסן, חוץ מהבכורות בערב-פסח, וכן הצנועין כדי לאכול מצה בתאווה, וכן הבחורים שמתענים בה"ב. ואם-כן בודאי מוזר מאד להכניס טעות כזה ולשבש הספרים, שבאמצע הלכה מענין תענית ידבר מענין תענוגים.

וכן מה שתולה המחבר את-עצמו על אילן גדול, על דברי הגה"ק מקאמארנא זי"ע, הרי צחוק מכאיב הוא זה. הלא מעולם לא כתב שם הגה"ק בעל היכל הברכה שכל הני דינים ופוסקים המובאים בדברי הראשונים ואשר נפסקו כן להלכה ולמעשה בטור ובשולחן ערוך, שאין לנהוג כן עוד. "ובדברי תועבות כאלו יכולין לעקור ח"ו, ר"ל לעבור, על כל התורה כולה". ודי בזה.

[והנה לאחרונה נדפס ספר סיפורי צדיקים, ובו עוד הוסיפו לעשות עוול, להעתיק דברי הגה"ק מקאמארנא כאילו הוא בעצמו כותב שם להדיא שיש להסתפק בהענינים שכתבו הפוסקים בשם המסכת סופרים. חס מלהזכיר דברים כאלו, ועוד לתלותו באילן גדול כהגה"ק מקאמארנא. אטו יש להסתפק חלילה בדברי כל הני ראשונים כתוס', הרא"ש, הרמב"ן והמרדכי כו', וגדולי הפוסקים כהתרומת הדשן וכיו"ב. וכל אותן הרבה הלכות המובאים בפוסקים, בכמה מקצועות הש"ס - שהביאו את מקורן ממסכת סופרים. אטו אין לסמוך עוד עליהם. ובאמת, אין להאריך עוד, כי רוב דבריהם בזה הם כחוכא ואטלולא. ואין לנו אלא דברי הפוסקים ודברי רבותינו [הקדושים].

חג כשר

מנהג ישראל שמברכין כל אחד את חברו שנזכה לחג הפסח "כשר". והכונה בפשיטות, שלא יהיה משהו חמץ ח"ו. אך תיבת "כשר" לזה צריך פירוש והבנה. ויש לומר דרך רמז, כי הכונה שנזכה לחג הפסח שיהיה בו הגאולה שלימה, שאז יהיה מחיית עמלק, כאשר היה כבר אתחלתא דגאולה וישועה בזה בתליית המ"ן ראש העמלקי"ם ביום ב' דפסח. וכבר כתבנו במאמר ימי ששון (לפורים, אות כ) על הכתוב (אסתר ה, ה) "וכשר הדבר לפני המלך", היינו כי האותיות שתחת אותיות שמי"ם (הא"ב מעילא לתתא כנודע), הם חנכ"נ, בגימטריא כש"ר. וזהו שנאמר (דברים כה, יט) "תמחה את זכר עמלק מתח"ת השמים", האוחיות שתחת השמי"ם במספר כש"ר כנזכר. וזהו שמברכין בחג כשר, היינו במחיית עמלק במהרה בימינו.

שער ישכר מאמרי חודש ניסן מאמר זמן חירותינו אות לה

”ערב פסח מצות”

בערב פסח אחר הצות

המחבר בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תנח סעיף א) כותב ”נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח”. למנהג זה מצינו שני טעמים ומקורות נפרדים:

מצה איתקש לפסח

א. במסכת פסחים (ג, א) מפרש רש”י למה תיקנו חז”ל שלא לעשות מלאכה בערב פסח, ”כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו, ושחיטת הפסח, ותקון מצה לצורך הלילה”. לא בכדי נקט רש”י שצריך האדם להיות עסוק בערב פסח לאפות ולתקן המצות לצורך הלילה. דעת רש”י כשיטת הגאונים, שאין מקיימים מצות מצה בליל פסח זולת אם נאפו לאחר חצות בערב פסח. כן הביא הטור (אורח חיים סימן תנח) מה ש”איתא בתשובה מעשה באחד שאפה מצות [בערב פסח] קודם ד’ שעות, וכבר ביער חמצו, ואסרו רבותינו המצה”. כי המצה צריך להיאפות דוקא אחר חצות.

והטעם לזה מבואר בדבריהם, כי בסוף פסחים (קכ, ב) הוקשו אכילת מצה לאכילת קרבן פסח, שכמו שקרבן פסח נאכל רק עד חצות כך גם המצה נאכל רק עד חצות לילה, ולכן ”אמר רבא אכל מצה בזמן-הזה לאחר חצות לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו”, על-דרך-זה סברו שהוקש עשיית הקרבן לעשיית המצה, וכיון שהפסח אינו נשחט אלא מו’ שעות ולמעלה, אף המצה אינו נאפית אלא מו’ שעות ולמעלה.

אכן בספר הפרדס לרש”י (סימן קכט, וכן הוא בשבלי לקט סימן ריג - משם ”רבינו שלמה זצ”ל”) מבואר יותר מזו, שאין זה רק הידור מצוה, אלא אם אפה המצות קודם חצות ”מצינו בו איסור דאורייתא”.

ותמה על-זה רבינו בעל מנחת אלעזר זי”ע (שו”ת מנחת אלעזר ח”א סימן נט אות ג) שלכאורה אין לזה ביאור, כי אף אם נימא שאינו מקיים אפיית המצות כמצותן, איזה איסור דאורייתא שייך בזה, והלוא לשון איסור שייך כשעובר על לא-תעשה, ולא בשמירת ממצות-עשה. ולכן מבאר בזה רבינו זי”ע, דבאמת הרי בש”ס לפנינו לא נמצא שהוקשו פסח למצה לענין אפיית המצה בערב פסח בזמן הקרבה, ורק לענין זמן אכילתו, ובהכרח צריכים לומר, שרש”י יסבור שהוקשו זה לזה לכל דבר, משעת עשייתו עד שעת אכילתו. ואם-כן, יש לומר בדעת רש”י, שאם אופה המצות כשעדיין חמץ קיים, עובר כעין לאו (שמות לד, כה) לא תשחט על חמץ דם זבחי, כמו שיעבור אם שחט הפסח בעודו חמץ קיים (עיין פסחים ה, א). וכמו שילפינו מקרבן פסח זמן איסור חמץ בחצות היום של ערב פסח (שם), כן איתקיש מצה, שכל זמן שעדיין חמץ קיים אסור לאפות המצות של מצוה. ולזה כיוון רש”י באומרו ש”מצינו בו איסור דאורייתא”, דהיינו שמצינו בו איסור כמו לאו דשוחט קרבן פסח על החמץ [ראה בספר המנהיג (הלכות פסח אות מד) שכתב להדיא ”שמן התורה אין להקריב קרבן פסח בזמן שיש לו חמץ

בביתו, שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי, ודרשינן לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים, וכך אין לאפות המצה קודם שביער החמץ בביתו, דמצה איתקש לקרבן פסח, הרי איתקש גם לענין הלאו דלא תשחט על חמץ כו"ו]. ועל-כן נקטו הפוסקים (עיין בית יוסף אורח חיים סימן תנח, ובהגהות מיימונית פ"ו אות ז, ועוד) בלשונם שלא לאפות המצות בעוד החמץ קיים, שתלוי בביעור חמץ, ולא רק בהקרבת הפסח לחוד.

אבל לא כל הראשונים נקטו כדעת רש"י והגאונים לדינא, וסברו שרק לענין אכילה איתקש מצה לפסח, אבל לא לעשייה, שאם-לא-כן בערב פסח שחל בשבת תדחה אפיית המצות את השבת - כמו הקרבת קרבן פסח (עיין אור זרוע הלכת פסחים). ועל-כן סוברים שההיקש אינו אלא כעין אסמכתא בעלמא. ואף שאין זה מעיקר הדין ולא הפסיד אם אפה קודם לכן, מכל-מקום הסכימו שראוי לעשות כן לכתחלה לאפות המצות מצוה בערב פסח לאחר חצות, שיהא דוגמת זמן הקרבת קרבן פסח לאחר חצות. וכך הביא הטור (ס) ש"רבינו אליעזר הגדול ור' שמואל הכהן התירו [לאפות קודם חצות בערב פסח], אך לכתחלה יש לזוהר משום חביבה מצוה בשעתה". וכך כתב גם השבלי לקט (שם) ש"משום חביבות מצוה בשעתה אין לו להקדים לאפות קודם חצות, וראיה לדבר מיוצאי מצרים שלא אפו המצות מראש חודש אף-על-פי שנצטוו על פסח מצות ומרור מאז, אלא המתינו עד שיצאו ממצרים דכתיב (בא יב. לט) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ גו', ואפילו מצה שאינה של חובה לא אפו מתחילה, ק"ו מצה של חובה, ומצה של חובה אכלו במצרים".

גם הבית יוסף (שם) הורה כן בשם הגהות מיימונית (פרק ו אות ז) שמנהג כשר שלא לאפות מצה בעוד החמץ קיים.... ומסיים הבית יוסף ש"נהגו כל העולם שלא להתחיל ללוש עד אחר שש שעות, ואין לשנות המנהג". גם הרמ"א (דרכי משה סק"א) כתב ש"המנהג במדינות אלו ללוש מצות של מצוה אחר חצות י"ד".

והנה אף שכתבו הראשונים שצריך לאפות המצות אחר חצות, יש מהפוסקים (עיין ט"ו סימן תנח סק"א) שכתבו להחמיר לאפות המצות אחר ו' שעות ומחצה, כמו קרבן פסח שזמנו משש שעות ומחצה דוקא. אבל המגן אברהם כתב (סק"א) שאין צריכים להחמיר לזה, כי "אע"ג שזמן הקרבת הפסח הוא אחר ו' שעות ומחצה, מכל-מקום עיקר זמנו הוא מחצות", והוא על-דרך שכתבו התוספות (פסחים ה, א ד"ה לא) על הא דיליף בגמרא שחמץ אסור מן התורה בערב פסח אחר חצות, שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי - לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים, ו"הקשה רשב"א היכי יליף מהכא דחמץ אסור מו' שעות ולמעלה, והא זמן שחיטת הפסח אחר התמיד הוי, ותמיד ששחטו לפני חצות פסול, ואם-כן זמן שחיטה לא הוי מיד אחר חצות - עד כדי שהיית הקרבת תמיד. ויש לומר, כיון דדיעבד אם שחט הפסח קודם תמיד כשר, חשיב זמן שחיטה מחצות ואילך". ועל-דרך-זה כתב המגן אברהם לענין אפיית המצה, שאופין אותה מחצות ואילך, שאז נחשב זמן שחיטת הפסח.

והנה, לדעת רבינו זי"ע, שעיקר הקפידא לשיטת רש"י הוא שיאפו המצות מצוה מזמן איסור וביעור חמץ, מתורץ פשוט למה יכולים לאפות המצות תיכף מחצות, כי

אז כבר חל איסור חמץ, מסוף שעה ששית. ואכן כך נוהגים, עיני דרכי חיים ושלום (אות תקעח) ש"כחצות היום בערב פסח נכנס [רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע] לאפיית מצה של מצוה...", עיי"ש, והבן.

מצה ישנה

ב. איתא בירושלמי (פסחים פ"ב ה"ב) דמצה ישנה אין יוצאין ידי חובת מצות מצה, ולא משום שאיתקש לקרבן פסח, אלא משום דסתמו לאו לשימור הוא, ורק אלו שנאפו בערב פסח אחר חצות נעשו בשימור. ובטור (אורח חיים סימן תנח) "הביא תוספתא יוצאין במצה ישנה, ובלבד שיעשנה לשם פסח, ובירושלמי פליג אלתוספתא ואוסר אפילו עשאה לשם פסח, וכיון דירושלמי אוסר, ראוי להחמיר שלא לעשות קודם חצות, ובשעת הדחק... ראוי לסמוך על התוספתא ולהתיר, מכל-מקום יעשו ג' מצות בליל פסח משום חביבה מצוה בשעתה". ואף שלהלכה סומכין על דברי רבינו ירוחם (הובא בבית יוסף על הטור שם) שאם נעשה לשם שימור למצה, גם בנאפה מקודם ערב פסח גם-כן כשר, מכל-מקום נוהגים להחמיר כשיטת הירושלמי, ולאפות המצה בערב פסח אחר חצות דייקא.

יום טוב שני של גליות

ביום טוב שני של גליות, בחוץ לארץ, גם-כן נהגו לצאת חובת המצות מצוה רק במצות שנאפו בערב פסח. הטור (שם) הביא ששאלוהו את רבי יהודה הכהן "מהו לאפות מצות שצריכות בליל ב' מערב יום טוב, והשיב חביבה מצוה בשעתה ויאפו בליל שני". אבל הבית יוסף כותב "דלא נקטינן כרבי יהודה הכהן בהא, שהרי כל העולם אופים מערב יום טוב מצות הצריכות לליל שני".

רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע שמע קושיא והערה "בשם גדול אחד ז"ל", שהמדקדים לאכול גם בליל ב' דפסח ממצה שנאפית בערב פסח, הוי תרתי דסתרי אהדדי, דהא אם היום פסח אם-כן לא נאפית המצה בערב פסח בזמן שחיתת הפסח, שלפני-זה היה אז יום י"ג, ואם היה באמת אז יום י"ד - ערב פסח, אם-כן היום כבר ליל ט"ז, ואינו מחוייב במצה, אם-כן ממה-נפשך אין טעם ליקח בליל ב' ממצות שאפו ערב פסח דייקא.

ואין לומר דבאמת כיון דבקיאי בקביעא דירחא, והיה אז יום ערב פסח בודאי, רק משום מנהג אבותינו מדקדים גם בליל ב' למצות מצוה מיום ערב פסח כמו בליל א', כדי שלא לשנות מליל א', זה אינו, כיון דכל מה שצריכין ממצות ערב פסח אינו מחויב רק ממנהגא, אם-כן אין מקום להחמיר עוד בליל ב'. וגם ידוע הכלל שכל היכא שיש תרתי דסתרי אהדדי וממה-נפשך, אז לא מחמירנן ביו"ט שני, כמו בביצה או בחלב שנחלבה ביום א' דמותרת ביום ב' מטעם ממה-נפשך אם היום חול כו', ומותר ביום ב', ואם-כן קשה למה ניקח כלל בליל ב' מצות שנאפו ביום י"ד ערב פסח.

רבינו זי"ע (בשו"ת שם) מיישב מנהג העולם, שהמעלה בזה הוא שיוצאים שיטת הירושלמי שחששו למצה ישנה אם לא נעשית לשם מצוה, שמצות אלו ודאי שנאפו לשם מצוה. וביותר יובן על-פי מה שכתב המחבר (שולחן ערוך אורח חיים סימן תס סעיף א) דמצות מצוה צריך לכולי-עלמא לאפותה ישראל לשם מצת מצוה, וכן נוהגים לכוון בשעת אפיית המצות בערב פסח לצאת בהם חובת המצה בליל פסח, ואם כן, יש מקום להחמיר גם בליל ב' ליקח רק ממצות אלו שאפו לשם מצת מצוה, ולא מהנאפים מקודם, כי אולי לא כווננו רק למצות סתם בשאר ימי הפסח ולא לחובת מצוה, והרי גם בליל ב' צריך מצות שנאפו לשם מצות מצוה. "ונכון מנהג העולם".

והוסיף בזה רבינו זי"ע, שעוד מעלה יש במצות שנאפו ערב פסח אחר חצות אף בליל ב' דפסח, כיון שכבר היה אז אחר ביעור החמץ בערב פסח, ואף אם אינו יום י"ד עכ"פ אינו עוד אתו חמץ כלל בבית כשנאפו, וכמבואר לעיל בשיטת רש"י שהוקש עשיית המצה לעשיית הפסח, שצריך לעשותם אחר חצות - בשעה שאין החמץ קיים עוד.

ערב פסח שחל בשבת

כשחל ערב פסח להיות בשבת, הרי אם אכן הוקש עשיית המצה להקרבת קרבן פסח, היה הדין נותנת שכמו שהקרבת קרבן פסח דוחה שבת כמו כן אפיית המצה. אבל כמובן שאין הלכה כן. ואם-כן "נשאל לרבי שמעון משאנץ כשחל הפסח להיות באחד בשבת, אם אסור לאפות המצות מיום הששי, והשיב שאסור משום דאיתקש לפסח... וגם בתשובת רב יהודא גאון כתב לאיסור, וז"ל פסח שחל להיות באחד בשבת לא תאפו מצות מיום הששי... והדרו המצוה ואפו אותה במוצאי שבת בזמנה, ותאכלו בזמנה" (מרדכי פסחים סימן תקמג, עמוד כט). וכן הביאו להלכה בשם רש"י (שבלי לקט שם, מחזור ויטרי הלכות פסח אות יט): ערב פסח שחל להיות בשבת אסור לאפות מצוה מערב שבת, הראשונים אומרים משום הידור מצוה, אבל מצינו בו איסור מדאורייתא דהא הוקשו מצוה לפסח...". ולכן צריכים לאפות המצות של מצוה במוצאי שבת דייקא.

רבינו זי"ע (שם) כותב שמכאן ראייה דעיקר הקפידא של רש"י באפיית המצה בערב פסח הוא, בזמן שאין החמץ קיים, שאם-לא-כן, רק שצריך להיות דייקא בזמן שחיטת הפסח ביום י"ד, אם-כן מה אהני לעשות המצות במוצאי שבת דוקא, הרי השוחט הפסח בלילה לא יצא ידי חובתו דהא בין הערבים כתיב, ושחיטתו היה דוחה את השבת, וממילא אם אופין במוצאי שבת אין זה בזמן עשיית הפסח. אלא ודאי שעיקר הקפידא הוא שלא יהיה החמץ בבית, ובערב שבת אין באפשרי לבער מחמת שמוכרח להניח ב' סעודות על שבת, על-כן כתבו שיאפו במוצאי שבת שאין החמץ עוד בבית, וזהו הקפידא.

ערב שבת אחר חצות

אבל הטור כתב ש"אנו אין לנו אלא מנהג אבותינו, לאפות מערב שבת, ולא לטרוח ביום טוב ולאחר אכילת מצוה, אלא זריזין מקדימין למצוה, ואדוני-אבי הרא"ש

ז"ל היה מבער הכל מלפני השבת... ואופה מצות מערב שבת (עיין בבית יוסף, ובטו"ז סק"א) עוד טעמים שהעדיפו לאפות בערב שבת מלאפות בליל פסח במוצאי שבת).

והנה בטור אינו מוזכר הזמן של אחר חצות, אבל בשולחן ערוך כתב "ובי"ד שחל להיות בשבת, לשין בערב שבת אחר שש שעות". רבינו זי"ע (ש) מבאר טעם המנהג שמוסיף המחבר - לאפות אחר חצות דייקא, וגם עצם המנהג בשנה שערב פסח חל בשבת לאפות המצות מצוה בערב שבת, הלא ביום י"ג אין הזמן של הקרבת הפסח, וגם החמץ עדיין בעין, "אם-כן, מה מעלה יש שאופה ביום ערב-שבת יותר מיום שלפניו או איזה ימים קודם הפסח". ועל כרחך שהוא מטעם שני שהבאנו לעיל, ש"ראוי להחמיר" כדעת הירושלמי דכל שנאפה סמוך לפסח מכוונים יותר שיעלה לשם מצת מצוה, ולכן כשאי-אפשר לאפות המצות בערב פסח כשחל בשבת, וגם לא במוצאי שבת, הנהיגו לאפות ערב-שבת, ודוקא אחר חצות, דהוי הזמן הקרוב ביותר האפשרי לליל פסח. וגם, מטעם דברי המחבר שהבאנו, דמצות מצוה צריך לאפותה לשם מצת מצוה, ואם יאפו, בשנה כזו, המצות מוקדם מדי, לא יזכרו ליחד המצות ולכוון בהם לשם מצות מצוה, רק יהיו נאפים עם שאר מצות שמורים לכל ימי הפסח, מה-שאינן-כן כשיאפו אותם בערב שבת אחר חצות סמוך לפסח.

אמירת הלל בערב פסח

נוהגים בתפוצות ישראל לומר הלל בשעת אפיית המצות בערבי פסחים. הטעם מבואר בסידורי האר"י ז"ל, ש"טוב לומר בשעת עשיית הלל המצרי, זכר לקרבן פסח שהיו אומרים אותו בשעת שחיטת הפסח".

מדברי רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (בשו"ת שם ובשירי מנחה) עולה, שמלבד הזכר להלל שהיו אומרים בשעת הקרבת הפסח, יש בהלל בערב פסח הודאה על נס של יציאת מצרים. כי מצינו שהתחלת הנס של יציאת מצרים התחיל משעה שהקריבו פסח מצרים בי"ד ניסן. שהרי פירש רש"י (סוף פרשת שלח) דשמונה חוטים שבציצית הוא כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים. וידוע הקושיא, הלוא רש"י בעצמו מפרש (בשלח יד, ה) שישראל אמרו שירה על הים ביום שביעי של פסח, אם-כן נמצא שמיום ט"ו שיצאו עד שאמרו שירה לא היו אלא ז' ימים. ומבאר השפתי חכמים (שלח שם) שכוונת רש"י לחשוב התחלת היציאה מיד ששחטו הפסח בי"ד, והלילה שאחריו הולך אחר היום לענין אכילת קדשים, אם-כן שפיר יש שמונה ימים מהתחלת היציאה, שהוא מערב פסח ביום י"ד, עד שאמרו שירה על הים בשביעי של פסח, עיי"ש. ואם-כן, שהתחלת יציאת מצרים נחשבת מיום ערב פסח בשעת הקרבת הפסח, שפיר נוהגים אז להלל ולהודות להשי"ת על נס גאולתנו ופדות נפשנו.

בערב פסח שחל בשבת

אמנם, כשחל ערב פסח בשבת, ואופין המצות בערב שבת, כותב רבינו זי"ע (שם) שאין לומר הלל בעת אפיית המצות, כיון שאין זמן הקרבת הפסח, יש לחשוש

שלא יהא כקורא את ההלל בכל יום, שאמרו (שבת קיח. ב) דהוי כמחרף ומגדף. והוא על-פי מה שכתב רבינו יונה (בברכות פרק אין עומדין) הטעם שהקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף, מחמת שנראה כאלו אומר שאין הקב"ה עושה נפלאות בכל יום, ולפיכך קורא הנסים שעברו כבר, ונמצא מחרף ומגדף כלפי מעלה, עכ"ד רבינו יונה. ונמצא כשקורא ההלל בערב פסח בעת שחיטת הפסח בזמנו לזכר הנס ולזכר הקרבן שאמרו אז ההלל בזמן שבת המקדש קיים, לא שייך זה הטעם דרבינו יונה, דהרי הוא קורא לזכר הנס בזמנו, בזמן שחיטת הפסח. וזה ניחא בערב פסח ממש, בעת ובזמן הקרבת פסח ותחילת זמן יציאת מצרים, אבל בעת אפיית המצות בערב שבת שאינו זמן ההלל, בודאי שייך חשש קורא הלל בכל יום, כיון שאומר ההלל לבדו ולא בתוך מזמורי תהילים כסדרן (עיין מגן אברהם אורח חיים סימן תקפ"ד ס"ק א). "על כן נהגנו שלא לאומרו אז בערב שבת".

יפה כח הבן מכח האב

בספר בית שלמה (בסוף מאמר אשכבתיה דרבי) מסופר שרבינו בעל בני יששכר זי"ע לא היה אופה מצות בערב פסח, אולם בנו רבינו בעל יודעי בינה זי"ע כן נהג לאפות. פעם נסע חסיד אחד של רבינו בעל בני יששכר זי"ע, שהיה גר בריביטיטש, לדינוב על ימים האחרונים של פסח, ורבינו בעל יודעי בינה שלח עמו מתנה לאביו - מצות שאפה בערב פסח. כשהגיע המצות לרבינו בעל בני יששכר הוטבו מאד בעיניו ואמר שמריח מהן ריח מלא ברכת ד', והוסיף "אי"ה לשנה הבאה נאפה גם אנחנו מצות בערב פסח", וסיים "יפה כח הבן מכח האב". כאשר סיפר זאת אותו חסיד לרבינו בעל יודעי בינה, פירוש את דברי אביו "יפה כח הבן - שהוא רק - מכח האב".

"ישועות בו מקיפות" בלי הרף - כעגול

בענין אשר בחודש ניסן ה"ישועות בו מקיפות ומננו מתחילות ותוקפות" (פיט למוסף פרשת החדוש): כי נודע, אשר דבר מרובע יש לו גבול וזוית, היינו סוף הצדדים. מה שאין כן דבר מוקף ועגול, אין לו סוף, כי הוא סובב לבלי תכלית. והנה גאולת מצרים היתה גאולה שרשיות, וממנו יתד ממנה פינה שיש לנו גאולת עולם במהרה בימינו, על כן רומז, כי הוא "ישועות בו מקיפות" בחינת היקף ועגול שאין לו סוף והפסק, רק סובב והולך תמיד, כן המה הישועות, היינו שאין הפסק להם, רק "ממנו מתחילות ותוקפות". שכאשר החלו בגאולת מצרים, כן יהיו מוסיפים ותוקפים והולכים תמיד בלי הפסק, רק סובבים והולכים בלי הרף.

שער יששכר מאמרי חדש ניסן מאמר ראשון לחדשי השנה אות ז

קרבן פסח בזמן הזה

"...כן ד' אלקינו ואלקי אבותינו, יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון..."

בכל ימות הגלות, כלו יחלו וחיכו ישראל לביאת הגואל להעלותם משפלותם ולהחזירם לארצם ולאדמתם. בכל יום ובכל שבת, מועד וראש חודש, מצפים ש"את מוסף יום זה, נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך". אף על פי שהתמהמה, מחכים ישראל לרגע בו יחזיר ד' את עבודת המקדש, וירצה קרבנותינו שיעלה לריח ניחוח אשה לד'.

אבל יתכן, שבכדי להקריב קרבנות לד', אין צריכים להמתין עד ביאת המשיח ובנין בית המקדש. הלא אמר רבי יהושע (עדויות פ"ח מ"ו) "שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית". ואם-כן למה לא נבנה המזבח על מקומו, ונקריב כבר כהיום תמידים כסדרם ומוספיים כהלכתם.

ואכן כבר בימי הראשונים התאוו אליה. בספר כפתור ופרח (פרק 1) לרבי אשתורי הפרחי, תלמיד הרא"ש, מובא מה ששמע מרבו ר' ברוך ש"ר' חננאל דפאריז ז"ל אמר לבוא לירושלים, והוא בשנת שבע עשרה לאלף הששי, ושקריב קרבנות בזמן הזה". ועד לפני דורותינו - הגה"ק מקאמאראנא כותב במעשה ארג (מעשר שני פרק ג) "אם לא מאימת המלכות הייתי אני הראשון לעלות לירושלים לבנות מזבח ולהקריב כל הקרבנות..." [וראה מה שהוא כותב באוצר החיים (שמות כה, ח) "אף דגם בזמן הזה יכולין להקריב קרבנות... מסורת לנו מאבותינו שלא נבנה בית ולא נקריב קרבן בזמן הגלות, שלא יבואו טמאים ויטמאו המקדש ויעבדו שם פסוליהם... ואנו מייחלים ומצפים שיחזור המלכות לבעליה ויבנה המקדש, מעשי הקב"ה..."].

אבל, המהלך בין רעיון למעשה, קשה ומסובך. שאלות רבות, בהלכה ובהשקפה, מקיף מחשבה זו. על-זה התלבטו גדולי ישראל, במשך כל הדורות, לפותרם וליישבם. הרבה תשובות וקונטרסים נכתבו על-זה, ואף ספרים שלמים ומיוחדים (עיין שו"ת שאילת יעב"ץ סימן פט, נודע ביהודה מהדורא קמא או"ח סוף סימן לה ובהגהות הגרי"ש נאטהנזאן שם, שו"ת חתם סופר יו"ד סימן רלו, שו"ת בית שלמה יו"ד סימן קכה, שו"ת מהרש"א [אלפאנדרי] או"ח סימן טו, שו"ת שערי צדק או"ח סימן צו, ספר עבודה תמה, ועוד ועוד).

קרבן פסח

בין ריבוי הספיקות שהתעמקו בהם גדולי ישראל, עמד אבן גדולה בדרך. הרי קרבנות ציבור אינן באים אלא משל ציבור, ממחצית השקל שחייב כל ישראל ליתן, "ורחוק מאוד שיהא ספוק לקבץ שקלים מכל שבטי ישראל פזורי הגולה" (רבי יעקב עמדין ע"ש). ואשר על כן צמצמו גדולי ישראל את השאלה, והתרכזו במיוחד על האפשריות

להקריב הפסח בזמן הזה. כי קרבן פסח - קרבן יחיד הוא, ואין צריכים לאסוף שקלי ציבור מכל ישראל לצורכו.

אבל גם בזה נשאר עשרות ומאות שאלות שצריכים בירור. כמובן אי-אפשר לפרט כאן כל השאלות וההלכות שעלו על השולחן ולנתחם, או אפילו למנות כל הגדולים שדנו בזה. רק סקירה כללית נעתיק כאן, מראה מקומות וראשי פרקים של הדיון, ומה שכתבו על-זה רבותינו הקדושים.

בנידון טומאת ישראל

רבי אישתורי הפרחי, לאחר שמתאר מה שסיפר לו רבי ברוך אשר ר' חננאל מפאריז רצה לבוא לירושלים להקריב קרבנות, הוא מוסיף ש"מטרדותי לא שאלתי מה נעשה מטומאתינו... אנכי בדרך לשוב למקומי, נזכרתי הלכה שאין לחוש על הטומאה - שקרבנות ציבור דוחים טומאה".

אבל אין הדבר פשוט כל-כך. חדא, הרי רק טומאת מת נדחית בציבור, ולא בשאר טומאות כגון זבין וזבות ונדות [ויולדות] וטמאי שרץ ונבלה וכיוצא בהן. ואנו, הרי אין אנו טמאים רק טומאת מת כי אם אף משאר הטומאות.

ועוד, הרי הטומאה נדחית רק מפני שהציץ מרצה, ואין הציץ מרצה אלא בזמן שהוא על מצחו של כהן גדול. ובימינו אין ציץ ולא כהן גדול.

ותו, הנה החתם סופר, אף שבתשובתו (שם) מזכיר את דברי הכפתור ופרח, ואינו חולק עליו, הרי שבחידושו למסכת כתובות (כג, א) דוחה דבריו. וקושייתו, מהא דכתבו בתוספות (שם ד"ה עדי) דבשבויה איכא איסור סקילה אם נשאת לכהן - שישמש בנה על גבי המזבח בשבת, והקשה בפני יהושע אטו אז, בימי ר' חנינא, עבודה מי הוי. ועל-זה מציין החתם סופר שר' חננאל אכן רצה להקריב קרבן בזמן הזה, אבל דוחה דבריו, מטעם, שבעודנו אנו עומדים בטומאתנו אין שייך להביא שעירי רגלים - שבאים על טומאת מקדש וקדשיו, וכיון דליתא להנך ליכא שום קרבן. ורק בימי ר' חנינא, שעדיין היה אפר פרה, שייך איסור סקילה. ועל-דרך-זה כותב רבינו בעל מנחת אלעזר (שו"ת ח"ה סימן יב) דר' יהושע - שעדיין היה לו אפר פרה ליטהר - אמר "שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית", אבל כעת אין לגשת ולהקריב.

בניית מזבח קודם הגאולה ובלי נביא

מלבד מה שפליגי הראשונים אם מקדש השלישי יבנה על-ידי בני אדם או יבוא משוכלל מלמעלה (עיין עולת שבת בשבתו פרשת נח - בענינא דיומא), הרי גם לאלו הסוברים שיהיה על-ידי בונים גשמיים (עיין רמב"ם פי"א מהלכות מלכים ה"א), מכל-מקום יבנה רק לאחר ביאת המשיח, נביאי ד' ותחיית המתים. כן כותב הרמב"ם (שם) המלך המשיח עתיד לעמוד... ובונה המקדש כו'. ועיין תוספות (פסחים קיד, ב) "וכשיבנה - משה ואהרן יהא עמנו". ומה שאמר ר' יהושע "שמעתי שמקריבין אף-על-פי שאין בית", היינו מנקודת הלכה, וכמו בתקופת עזרא, אבל בזמנינו, טרם ביאת משיח, לא שייך בניית מזבח.

והיו שרצו להביא ראייה ממה שכתבו בירושלמי (פסחים פ"ט ה"א) "ניתן לישראל לבנות בית הבחירה - יחיד עושה פסח שני", שתלוי בנתינת רשות מהמלכיות וכיוצא. רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (ח"ה סימן יט) כותב שאין להביא ראייה מירושלמי זה מפני כמה טעמים: א] דאולי מיירי בזמנם, או כגון קודם בניית בית שני, שאז עדיין היה נביאים בישראל. ב] פירוש נתינת רשות, קאי לאחר ביאת המשיח, שאז יינתן רשות לישראל לבנות בית הבחירה, וזה מתאים עם דעת הירושלמי שבנין הבית אחר ביאת משיח, עיי"ש עוד טעמים לזה (ועיין עוד בספרו עולת תמיד על מסכת תמיד).

ומה עוד, שלבנין בית המקדש והמזבח צריכים נביא ד' (עיין בשו"ת חתם סופר או"ח סימן רח). על-דרך ששנינו בזבחים (סב, א) לענין בנין בית שני "שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח כו". וכן אמרו במדרש (ספרי דברים פסקא סב) על בנין בית ראשון, שאתה מוצא בדוד שלא עשה אלא על פי נביא, עיי"ש. וכבר האריך בזה בעל ערוך לנר (בשו"ת בנין ציון סימן א) ש"בתחילה עלה בדעתי שאולי יש לחלק שזה דווקא בעוד שלא נודע מקום המזבח לדוד, שאז לא הותר לו להקריב רק על-פי נביא, אבל מאחר שנודע - מאז מותר להקריב גם שלא על-פי נביא. אמנם ראיתי שזה אינו, שהרי דוד ידע מאז שישב עם שמואל בניות ברמה כל מקומות בנין הבית כאשר מיד ד' עליו השכיל... ואם-כן כל שכן בזמן-הזה, שאפילו מקום המזבח לא נדע לנו במכוון... עיי"ש.

ספיקות מסובכות

עוד כמה שאלות כרוכות ברעיון זה: איך נדע מקום המדויק של המזבח ומידתו. וזהו מלבד מה שעצם בניית המזבח אינו כל-כך מציאותי בימינו, דהרי צריכים לבנותו מאבנים שלמות שלא נגע בהם ברזל, ואם נגע בהם ברזל או שיש בהם פגימה כחגירת ציפורן - פסול למזבח. ועוד, האם צריכים מקודם לחנך את המזבח עם תמיד-של-שחר, שעל-זה שוב צריכים שקלי ציבור. וכן מה עם יחוסי כהונה, או בגדי כהן. לא מיבעיא בגדיו של הכהן גדול - האפוד ואבני חושן וכדומה, אבל גם של כהן הדיוט: האם יודעים אנו לעשות אבנטו. הרי אין לנו החלזון, ואפוא, אם-כן נעשה צבע תכלת. ומי יודע להגיד ולהעיד לאיזה צבע במדויק התכוון התורה בציותה על צבע ארגמן. וכהנה שאלות רבות וגדולות. ועוד שאלה עמוקה, האם בכלל רוצה הקב"ה בקרבנות ישראל עודם עומדים במרדם, הלא ישעיהו הנביא (א, א) אומר "למה לי רב זבחים יאמר ד' שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים ועתודים לא חפצתי, כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי, לא תוסיפו הביא מנחת שוא גו". וכמו שנאמר (ויקרא כו, לא) והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם. ואם-כן היאך נקריב, טרם יבוא נביא ד' ויאמר - אשר רצונו יתברך הוא ששוב נקריב לפניו קרבנות.

ונסיים בדברי ספר עבודה תמה, אשר רבינו זי"ע משבחו מאוד: סיומא דהא מילתא, שזהו דבר ברור כשמש בצהרים, בלי שום ספק וספק-ספיקא שבעולם, שאי-אפשר להקריב קרבנות בזמן-הזה בשום אופן שבעולם, ומי שמתיר העבודה בזמן

הזה עתיד ליתן את הדין, שהוא מכשיל את ישראל, והוא מתיר כמה וכמה איסורים גדולים וחמורים, איסור כריתות ומיתת בית-דין ומיתה בידי שמים והרבה לאוין, ואין לנו בתורה איסורים גדולים וחמורים מאלה, ואי-אפשר לנו בשום אופן שבעולם להקריב קרבנות, עד אשר ישיב ד' את שבותינו ונעלה לציון ברנה, ובית ד' יהיה נכון בראש ההרים.

להשמר כל השנה ממשוהו חמץ

"ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה" (שמות יג, י), דרשו רז"ל (עירובין צו, א) בחוקת הפסח מדבר, וכן מיירי כל הפרשה. הנה נודע בשם כתבי האריז"ל (משנת חסידים ניסן פ"ג ד) כי הנזהר ממשוהו חמץ בפסח הרי זה ניצול מחטא כל השנה, והיינו גם כן במשוהו בל יראה, כי כן צריכין לבער ולבטל היצר הרע בל יראה ובל ימצא, אפילו שימצא דשימצא, ממשוהו דחומצא (עיין בשמחת הרגל על הגדה של פסח בלימודים בהקדמתו). וזהו "ושמרת את החוקה הזאת למועד"ה", שיזהרו בפסח בשמירה ממשוהו חמץ כנזכר, ועל ידי זה שיזהרו במועדה של פסח, על ידי זה יזכו "מימים ימימה"ה", היינו השנה כולה, כמו שכתוב בתורה (ויקרא כה, יט) 'מים תהיה גאולתו - היינו שנ"ה, להשמר כל השנה ממשוהו חמץ, היינו העבירות, כנזכר.

שער יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר זמן חרותינו אות כג

וספרתם לכם ממחרת השבת

כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י כותב (נימוקי אורח חיים סימן צט) "בין בנגלה ובין בנסתר אין ראוי לספור ספירת העומר אחרי הסדר בליל ב' רק אחרי תפלת ערבית". ננסה לבאר וללקט, בשורות הבאים, המקורות והטעמים לזה, הן בנגלה והן בנסתר.

מקורות וטעמים על-פי נגלה

בשולחן ערוך (סימן תפט סעיף א): בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר. הרי שקבע המחבר לספור ספירת העומר "אחר תפלת ערבית", ולא לאחר עד אחר הסדר.

כן הוא גם ברי"ץ גיאיות (הלכות ספירת העומר) ו**באבודרהם** (דיני ספירת העומר) ובמנהגי מהרי"ל (סדר ברכת העומר).

גם מדברי הראב"ד יש לדייק כך. דהנה בספר תמים דעים להראב"ד (בהשגות הראב"ד על הרו"ה סימן רמה) הקשה למה אין סופרים ספירת העומר בלא ברכה ביו"ט ב' דפסח, כדאמרין (סוכה מז, א) לגבי סוכה [- שמיני עצרת] דמיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. ותירוץ הראב"ד: שאחר שעשיתו קודש לא תעשנו חול אמרינן, אבל אחר שעשיתו חול לא תעשנו קודש לא אמרינן, שהרי הקודש לעולם בא אחר חול עכ"ל. פירוש הדברים, דבשלמא בשמיני עצרת כשמקדש "מקדש ישראל והזמנים" ועושאו להזמן קודש - שהוא יום-טוב, לא תעשנו חול, לברך שוב בקידוש לישב בסוכה - היינו שעדיין חול-המועד, אבל הכא בספירת העומר אחרי שעשיתו חול, כלומר שבירך על ספירת העומר שהוא כבר ט"ז לחודש היינו חול המועד, יכול לעשותו קודש, לקדש ולעשות הסדר כמו בליל יום-טוב א' של פסח. ומדייק רבינו הקדוש בעל מנחת אלעזר זי"ע ועכ"י (בספרו שער יששכר מאמר זמן חירותינו ליום ב' דפסח אות ב, ובנימוקי אורח חיים סימן תפט סעיף א) דהתינה אם יספרו ספירת העומר קודם קידוש, אז שפיר מובנים דברי הראב"ד, דהוי עשאו חול ואחר-כך קודש, מה-שאינ-כן אם נאמר שצריכין לספור ספירת העומר אחרי הסדר שכבר עשאו קודש - בקידוש והסדר וכל הברכות של מצה ומרור כדין יום-טוב א' של פסח, איך יעשנו חול - בספירת העומר בברכה לומר שהוא חול המועד, אלא ודאי על-כרחך צריכין לספור ספירת העומר אחרי התפלה קודם הסדר. ואין להקשות דהא גם בספירת העומר בליל ב' דפסח כבר עשאו קודש בתפלת ערבית בברכת "מקדש ישראל והזמנים", כיון דמברכים בלחש, ואין חזרת הש"ץ בקול, אין זה תרתי דסתרי. [ובאמת מפורש כן במאירי (למסכת סוכה מז, ב) שיצא לאור בשנת תר"ע ועדיין לא היה תח"י רבינו]: "ועוד אני אומר שהספירה קודם הקידוש היא, ואע"פ שעשינוהו חול רשאינו אנו לעשותו קודש, הא אם קידש תחילה אף אני אומר שלא יספור בברכה אחר שעשאו קודש, ואע"פ שכבר נקדש בתפלה לא נעשה אלא בחשאי".]

הגה"ק החיד"א ז"ל (בשו"ת ברכי יוסף סימן תפט אות ה) כתב: "ראיתי מדקדקים שבליל יום-טוב ב' כו' אחרי ככלות הסדר מברכים על ספירת העומר כו', אך מה נעשה דלפי

הדין אסור לאכול עד שיספור (רמ"א סימן תפט סעיף ד), ומה גם דבכל אורך הסדר קרוב הדבר שישכח מלספור". טעם זה איתא גם בסידור שערי תפלה עם הוספות, בשם הגה"ק בעל התניא ונכדו הגה"ק בעל צמח צדק זצ"ל.

עוד טעם כעין זה כותב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בנימוקי אורח חיים (סימן צט בדין שתוי ושכור לתפלה) "כיון שעל הרוב המה מבושמים ביינות חזקים בד' כוסות, וכוסות שבתוך הסעודה, על-כן יספרו רק אחרי תפלת ערבית".

[וכדאי לציין תשובה הנדפס בסוף ספר אמרי נועם על-התורה (חלק ב) מבין המחבר זצ"ל, שהביא מה שראה אצל אביו הצדיק בעל אמרי נועם זצ"ל "שהיה מנהגו תמיד לספור הספירה לאחר גמר כל הסדר וכו', אך פעם אחת איתרמי שאיחר הזמן ודימה בנפשו שכבר האיר המזרח, והיה לו בכל השנה עגמת-נפש גדול מזה", ומאז והלאה שינה ממנהגו, עיין שם].

*

כתב הלבוש (אורח חיים סימן תפט): אחר תפלת ערבית בליל ב' דפסח מתחילין לספור העומר דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת וכו' ומדכתיב שבע שבתות תמימות נשמע שצריכין להתחיל מתחלת ליל ט"ז, שאם ימתין בתוך הלילה לא יהיה תמימות, אך אם שכח לספור בתחלת הלילה סופר והולך כל הלילה, עכ"ל. הרי שנכון להקדים ולספור תיכף אחר תפלת מעריב. וכן מפורש מלשון תורת כהנים (מובא ברש"י פרשת אמור) תמימות תהינה: מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם-לא-כן אינן תמימות. והלשון "מתחיל ומונה מבערב" היינו בעל-כרחך בתחלת הלילה שנקרא ערב ולא בחצות הלילה אחר הסדר (עיין שער יששכר שם).

וכן כתב הר"ן (מובא בטורי זהב שו"ע שם ס"ק ה) טוב לספור ביום א' בספק חשיכא כדי שיהיה ז' שבתות תמימות לגמרי. ומה-שכתב הטו"ז על-זה "ואין זה נכון שיכניס עצמו לספק לכתחלה, ואי משום תמימות אין להחמיר בזה אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה", משמע שאין קפידא אלא שיהיה בלילה, כבר כתב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (שער יששכר שם) דהטו"ז לא כתב רק דאין לעשות כדברי הר"ן לספור בספק חשיכה - להכניס את-עצמו לספק לכתחלה, דשפיר יוכל לצאת לספור בלילה - היינו כשהוא ודאי חשיכה - והוי גם-כן תמימות, מכל-מקום נראה דאם הוא נוהג שלא לספור רק אחרי הסדר שדוחה הספירה בקביעות בליל א', בתחילת ספירתה, עד ערך חצי הלילה שיוגמר הסדר, אז בודאי מחסיר התמימות גם לדעת הטו"ז. והביא ראייה לזה ממה-שכתב הטו"ז (אורח חיים סימן תרפא ס"ק א בד"ה ובוה מסתלק וכו') דספירה מתחלת בתחילת הלילה תיכף, דתמימות בעינן, והבדלה מתחלת אחר קצת שעה מהלילה דבעינן להוסיף מחול על הקודש, ואם-כן חביבה מצוה בשעתה וכו' עכ"ל. הרי שדקדק על חצי שעה - שצריכין להמתין עד אחר הבדלה - שעל-ידי-זה לא יהיה ספירת העומר תמימות, מכל-שכן להמתין עד אחרי אכילת הסדר עד חצות הלילה ויותר, שזהו בודאי לא הוי תמימות ואסור.

מקורות וטעמים על-פי סוד

בספר נהר שלום (דף לב טור ב) להמקובל ר' שלום שרעבי זצ"ל איתא שגם על-פי סוד אין לאחר ספירת העומר עד אחרי הסדר, רק לספור תיכף ומיד אחרי תפלת ערבית, שאם יאחרנה הרי גורם לתת אחיזה להחיצונים ח"ו בכלי מוח החכמה אחרי נסתלק אחיזתם ממנו בליל יום-טוב א' דאורייתא. ואף שבפרי עץ חיים (שער חג המצות פ"ח) כתב בשם הרמ"ע מפאנו (והוא בספרו מעין גנים) שלא לספור עד אחר כל הסדר, כדי שלא להפוך סדר הדברים על-פי סוד, שהרי הסדר הוא כללות המוחין והעומר רק פרט אחד לבד. כתב בספר נהר שלום הנ"ל שאין כאן שום קושיא "כי הסדר הוא בליל ב' בחוץ-לארץ ממצות דרבנן שהוא בסוד וכו', ומצות ספירת העומר הוא מצות עשה מדאורייתא וכו', ואם-כן אין להם שייכות זה-לזה ואין סותרים זה-לזה".

רבים הקשו על דברי ר' שלום שרעבי שכתב דמצות ספירת העומר הוא מדאורייתא, הא אנו פסקינן כהרא"ש ורוב הפוסקים דספירת העומר הוא רק דרבנן, ואם-כן הדרא קושית הרמ"ע מפאנו לדוכתי, וכתב כ"ק אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע (עיין בספרו תפארת בנים על-התורה לפסח, ובספר שער יששכר שם) דדברי ר' שלום שרעבי אתי שפיר גם לשי' הרא"ש והר"ן דס"ל דספירת העומר הוא מדרבנן, היינו כעת בגלות דליכא הבאת עומר ולא קרבן מנחה חדשה ואינו אלא זכר למקדש עיי"ש, אבל לאשר אנו מחכים לביאת משיח צדקינו ב"ב כל יום, ובמהרה יבנה בית המקדש באמצע ימי הספירה, ונמצא שיהיה מאז והלאה הספירה דאורייתא שנספור להגיע להקריב קרבן מנחה חדשה לד' בשבועות בבית-המקדש (עיין בענין זה באריכות בשו"ת מנחת אלעזר חלק ה - ליקוטי תשובות סימן יח), ובודאי לא יחסר מהמתמימות, דמה שספרו קודם הגאולה יצרפו לטובה להיות תמימות המ"ט ימים, ואז יהיה למפרע כל הימים דאורייתא שיגיעו להקריב מנחה חדשה בבית-המקדש, ונמצא בעל-כרחך שהתיקון בעולמות שעושים בספירה על-פי סוד, גם עתה יעשו בבחי' מצוה דאורייתא, כדי שיהיה אחר-כך חזו לאצטרופי עם הימים של ספירת העומר בעת הגאולה, על-כן הוי על-פי סוד התיקון של ספירת העומר - גם עתה - לבחי' מצוה דאורייתא, ונכונים דברי מהר"ש שרעבי.

בשער יששכר (שם) האריך עוד טעמים על-פי סוד לספור בליל ב' בחוץ לארץ תיכף אחר מעריב קודם הסדר, ושאין בזה שום סתירה והפיכת הסדר, וכמובן שאין-כאן מקומו להאריך בזה.

רבינו שליט"א אמר פעם בענין זה, שרואין שכבר בתפלת ערבית נתקנה ב"מערכות" לומר הפיוט "בכור לספירה" משום מצות ספירת העומר שסופרין בליל ב' (עיין לבוש סימן תפט).

מנהגי חסידים

"מנהגינו מזקנינו הקדוש זי"ע בעל בני יששכר לספור ספירת העומר בליל ב' דפסח מיד אחרי ההלל בתפלת ערבית קודם הסדר" (תפארת בנים לפסח).

כדאי להעתיק מכתב קדשו של הגה"ק ר' אליעזר צבי מקאמארא זי"ע בעל דמשק אליעזר שכתב (בשנת תרנ"א): שאאמו"ר זלה"ה [ה"ה הגה"ק בעל היכל הברכה

מקאמרנא זי"ע] בימי חורפו היה סופר אחר גמר הסדר, ובערך שנים עשר שנים קודם פטירתו התחיל לספור תיכף אחר תפילת ערבית, ואמר הגם שיש דיעות שונות בזה, אולם הרב הקדוש כו' הריב"ש טוב זלה"ה הנהיג את-עצמו כן נגד כל הדיעות, ודעת קדשו מכריע את כולם, ואחריו רבנו הקדוש מו"ה יחיאל מיכל מזלאטשיב זלה"ה היה מנהגו כמו כן, וכן אני נוהג את-עצמי גם-כן, וכן נכון לעשות, וכבר השיבותו להר' וכו' מו"ה חיים אלעזר נ"י ממונקאטש בסגנון זה.

רבינו הק' בעל מנחת אלעזר זי"ע כותב בשער יששכר (ש) שכן נהג הגה"ק היהודי הקדוש זי"ע מפרשיסחא ובניו אחריו, "וכן עוד צדיקים מתלמידי ודרך הבעל-שם-טוב הקדוש זי"ע". [ואגב, אולי יש לפרש לשון רבינו "תלמידי ודרך הבעש"ט", שבא לרמז שגם הבעש"ט בעצמו נהג כן, וכמובא לעיל במכתבו של הגה"ק מקאמארנא זי"ע].

וכותב רבינו זי"ע שם "ושמעתי ממגידי אמת וגדולי תלמידי מרן הגה"ק וכו' בעל דברי חיים זי"ע מצאנז" שאם כי נהג את-עצמו כמנהג רבותיו לספור אחר הסדר, עם-כל-זה כשראה דברי ר' שלום שרעבי הנ"ל "הגיד בפה-קדשו כי לולא שנהג כך זה כביר על-פי מנהג רבותיו הקדושים, וגם שהגיע כבר לעת זקנתו וקשה לו לשנות דרכו ומנהגו, היה מתחיל לספור אחר תפלת ערבית כדברי הנהר שלום".

בסידור הרב בעל התניא זצ"ל (סדר ספירת העומר) כתוב: בליל שני של פסח מתחילין לספור ספירת העומר תיכף אחר תפלת ערבית, אך יש מי שאומר שהבא בסוד ה' יש לספור אחר שגמר כל הסדר בחוץ-לארץ, והמקדים לברך ולספור מיד אחר התפלה מוקדם לברכה. יש שרצו לדייק מסדר הדברים האלו שכתוב "שהבא בסוד ה' יש לספור אחר שגמר כל הסדר" שבעל התניא זצ"ל בעצמו הסתפק בזה, וגם הוא סבר שעל-פי סוד צריכין לספור אחר הסדר. אולם עיין בבית רבי (תולדות בעל התניא זצ"ל, פרק כד) שאלו הדברים הוסיף אחיו של בעל התניא זצ"ל הגה"ק מהרי"ל זצ"ל בעל שארית יהודה, ובעל התניא זצ"ל הקפיד שלא היה לו להוסיף זאת, וענשו על-זה שכשהיה בעל התניא זצ"ל אומר דברי חסידות בליל ב' של פסח לא היה מניח אותו לשמוע, ומכל-מקום להשמיט זה מן הסידור לא רצה מחמת כבוד אחיו זצ"ל, ועל-כן בהדפסה השנייה הוסיף הגה"ק בעל התניא זצ"ל בזה-הלשון "והמקדים לברך ולספור מיד אחר התפלה מוקדם לברכה", עד-כאן דברי הספר בית רבי, עיין שם.

אכילת מצה כל שבעה

חומרא למנוע מאכילת מצה

"ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד' אלקיך" (דברים טז, ח), ודרשו חז"ל (פסחים קכ, א) מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות כו', יכול אף לילה הראשון רשות, תלמוד לומר בערב תאכלו מצת (שמות יב, יח), הכתוב קבעו חובה. וכן פסק המחבר (אורח חיים סימן תעה סעיף ז): אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד.

כתוצאה מכך, כתב השערי תשובה (סימן תס סוף סק"י) ש"יש מחמירין ביותר שאין אוכלין מצה כלל אחר ליל הראשון, רק אוכלים למעדנים מיני תבשילין..."¹. סיבת החומרא נובע, כי חששו שמא החמיץ המצות, ולכן אכלוהו רק בליל ראשון שהכתוב קבעו חובה, אבל בשאר ימות החג, שליכא חיוב באכילת מצות מצוה, מוטב שיפריש לגמרי מלאכול המצות.

בתולדות הגה"ק בעל ישמח משה זי"ע ("תהלה למשה") מובא שגם הישמח משה "לא אכל מצות כל ימי הפסח, מלבד הכזיתים אשר החיוב לאכול בשני לילות הראשונות". אמנם בניו ונכדיו לא המשיכו, על-פי רוב, בחומרתו הלז. אך תלמידו הרה"ק מליסקא זי"ע החזיק במנהג רבו, כמו שכתוב בספר דרכי הישר והטוב ש"מצות לא אכל בימי הפסח, אפילו בשבת ויום-טוב, חוץ מליילי הפסחים הזיתים לבד". ובניו ותלמידיו החזיקו אחריו בחומרא זה.

מצות אכילת מצה בכל ימי הפסח

הגה"ק בעל דברי חיים מצאנו זי"ע הקפיד על אלו שהחזיקו במנהג זה, כי החומרא כרוך בביטול מצות עונג יום-טוב (עיין שו"ת דברי חיים תשובות נוספות סימן ד, ובהשמטת ספר דרכי חיים ושלום לאות תרטז). ומספר הגאון רבי נטע שלמה שליסל זצ"ל הי"ד דומ"ץ מונקאטש בספרו שלחן נגד צוררי (בסוף סימן צח) "מעשה ידוע" ששמע מרבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע, שבהיות הרה"ק רבי משה יוסף טייטלבוים אב"ד אוהעל זצ"ל בבית חותנו הגה"ק רבי דוד מקשאנוב זצ"ל, לא היה לו באפשרי להתנהג כמנהג זקנו להימנע מאכילת מצה בימות הפסח, על כן נסע על ימי הפסח לצאנו לחו"ז הדברי חיים זצ"ל. והנה באחד מסעודות ימות הפסח, אמר הגה"ק מצאנו "הרב מאוהעל יברך ברכת-המזון". כששמע זאת הרה"צ רבי משה יוסף, אשר לא נטל ידיו לסעודה, רץ תיכף ונטל את ידיו בחפזון ואכל מצה, ובירך ברכת-המזון. בסעודה אחרת, כיבדו הגה"ק מצאנו עוד הפעם בברכת-המזון, אבל לא היה לו פנאי ליטול ידיו ולאכול מצה, והצריך להתנצל לזקנו שמחמיר על עצמו ואינו אוכל מצה בכל ימי החג. הקפיד מאוד הגה"ק מצאנו, וציווה עליו שיפסיק מלהתנהג ככה.

סעודות שבת ויו"ט וכל שבועה

גם רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע (הובא בנימוקי אורח חיים סימן תעה סק"א) "צווח ותמה" על המונעים מלאכול מצה כל ימות הפסח, כי מלבד חיוב אכילת מצה בלילי יו"ט הראשון, עוד יש חיוב לאכול פת בכל ימי החג, כמו שכתב המחבר (אורח חיים סימן תקטט סעיף א) "מצות יום טוב לחלקו, חציו לבית המדרש וחציו לאכילה ושתייה... וחייב לבצוע על שתי ככרות...". וגם, כי בהכרח חל שבת בימות הפסח, וסעודות שבת פסק הרמב"ם (פ"א מהלכות שבועות ה"ז) שהוי חיוב דאורייתא. וכן הוא במגן אברהם (אורח חיים סימן קפח סק"ט) ש"בשבת ויום-טוב חייב לאכול פת", ושלכן חוזר בברכת המזון אם שכח רצה או יעלה ויבוא. ואם-כן, היאך אפשר להחמיר על עצמו בחומרא יתירה, כשעל-ידי זה מתבטל סעודות שבת ויום-טוב, דאורייתא ודרבנן.

ועוד, כי באמת מחויבים לאכול מצה בכל שבועת ימי הפסח, וכפשטא דקרא "שבעת ימים תאכל מצות". וכמו שכתב המגן אברהם (סקט"ז) על הא דפסק המחבר "אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד" - "מכל מקום מחויב לאכול בכל יום פת, אלא שיוצא במצה עשירה". וכן פסק הגר"א מווילנא (שערי רחמים הלכות יום טוב אות קטו) "שבעת ימים תאכל מצות, כל שבעה מצוה, ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהוא חובה, ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה, אף-על-פי-כן מצוה מדאורייתא הוא".

וכן כותב החתם סופר בתשובותיו (יורה דעה סימן קצא) בשם החזקוני (על התורה) "דמצוה איכא באכילת מצה כל שבועה, אף-על-גב דהיא רשות ואי בעי לא אכיל כלל ומשום-הכי אין מברכים כל שבועה על מצה, מכל-מקום אי אכיל מצוה קעביד, וכבר עשיתי לו סמוכים בחידושי" שכן הוא דעת הרא"ש והר"ן, עיי"ש. וראה ברמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פמ"ג) שכתב טעם אכילת מצה כל שבועה, כי "אכילת מצה, אילו היה יום אחד, לא היינו מרגישים אותו ולא היה מתבאר ענינו, כי פעמים רבות אוכל האדם מין אחד מן המאכלים שני ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתפרסם בהתמיד אכילתו היקף שלם".

"על כן", כותב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (שם), "רע עלי המעשה שעושיני המונעים מלאכול מצה כל ימות פסח... כי אין רשות לבטל מצות עשה מדאורייתא ודרבנן מסעודות שבת ויו"ט", "ואיך יעברו בזדון על דברי הפוסקים אלו, בלי חולק" (לשון מכתב להגאון רבי ראובן חיים קליין ז"ל אב"ד סנינא).

מלבד כל זה, ידוע דעת הט"ז (או"ח סימן תקפח סק"ה, ועוד), שדבר המפורש בתורה להיתר אין כוח ביד חכמים לאסור, ואפילו בשב-ואל-תעשה. ואם-כן, הרי מפורש כמה פעמים בתורה "שבעת ימים תאכל מצות", "ואין רשות לזה לקצת חסידים לבטלה" ולאסרה.

יש שהצדיקו את המנהג, ואמרו כי אין להמחמירים "עונג יום-טוב אם יאכלו מצות מחשש חמץ כל דהו", ודומה למי שנפשו עגומה עליו משום חלום, שמתענה בשבת כי התענית עונג הוא לו. והשיב רבינו זי"ע "לא ידעתי מה שייך עונג יום-טוב

כנגד דעת תורה... יהיה להם שמחה ועוגג מפקודי ד' ישרים - קיום מצות אכילת מצה בשבת ויום-טוב... וגם יטרחו וידקדקו בכל החומרות בעת אפיית המצות, ויהיה להם אחר-כך שמחת יו"ט מאכילתם לשם מצוה".

חמץ או מצה

וביותר, כותב רבינו זי"ע (במכתבו, ובנימוקי אורח חיים שם), אם חוששין "שמא המצות שמורה שעושים בכל החומרות והזרזות, אולי יש בהם ספק משהו חמץ ח"ו", אם כן כמו שנזהרים מזה כל הפסח, גם בלילה הראשונה "למה יאכלו המצות, הלא כתיב בערב תאכלו מצות, ולא חמץ". ולכל הפחות "היה להם לאכול הכזיתים בליל א' דפסח, בלי ברכה כלל, מחשש ברכה לבטלה... וכמו שיש רב גדול וזקן בימינו (ששמעתי מהזקנים שהרה"ק מליסקא שהיה בעת חתונתו קראו שמעון הצדיק), שאינו מברך על התפילין לעולם, אם כי מהדר אחרי תפילין מסופרים מומחים, כי חושש לספק ברכה שמא לא נעשו בהכשר, ומובן שזה מביא לידי צחוק מכאיב במחכת"ה.

ולדעתם נמצא שיטה הפוך. שהמצות של לילי סדר שצריך להיות משומרים ביותר (או"ח סימן תנג סעיף ד), אותם יאכלו ויברכו, ובשאר ימים שאין צריכים שמירה מספיקות כל-כך, לא יאכלום כלל ("וכבר אמרתי בדרך צחוק מכאיב, שהיה להם לברך בליל פסח "על אכילת חמץ", כיון שנחשב כן לשיטתם, אלא שהתורה התירתו בליל ראשון למצוה, כמו יבמה באשת אח").

"ואם ישגו ויאפום לילי סדר הלא יוכלו לאפות עוד [כמה מצות] לסעודות יום-טוב ושבת...".

אין להרהר אחריהם

ומסיים רבינו זי"ע ש"אל תשיבנו ממה שעשו כזה כמה צדיקים ז"ל במדינתנו, כי כבר הזהיר הרה"ק מזידיטשוב זי"ע (סור מרע ועשה טוב דף עט, ועיין הוספת מהרצ"א אות צו) שאם תראה צדיק אחד, גם אם הוא רבך, עושה איזה דבר נגד השולחן ערוך, לא תהרהר אחריו, אבל לא תעשה כמעשיו בזה עד שתבין טעם ברור על פי התורה. ולפי זה אסור בזה לעשות כמעשיהם, אבל לא להרהר אחריהם. ובאמת ידענו מאיזה צדיקים בדור שלפנינו שנהגו כן, שהיה בגלילתם משובש בגסות המצות באפייתן על-ידי נכריות, על כן לגרמיייהו עבדו למחות נגד האפייה על-ידי נכריות... אבל אין לנהוג כוותייהו".

ובפרט, שבזהר הק' (ח"ב קפג, ב) קראו למצה "מיכלא דאסותא". וכתב רבינו זי"ע (במכתב) שעיקר סגולת המצה הוא באכילתו כל ימי החג, ולא באכילת חובה של ליל ראשון. והוא על דרך שאמרו (ר"ה טז, א) "למה תוקעים כשהן יושבין וכשהן עומדין, כדי לערבב השטן". והיינו "דבעת חובת המצוה אין לחשוב בשום דבר, רק אמר ונעשה רצונו, היינו למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו. וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות מזוזה ה"ד) שאין לעשות המצוה כעין קמיע לשמירת והניית עצמו. אמנם בסניפי המצוה, וחומרות דרבנן שעליה, זהו אור המקיף שדוחה החיצונים... על כן אמרו רז"ל רק

בנענועי הלולב - לעצור טללים ורוחות רעות, וכמו כן בתקיעות דמעומד - הן המה שיערבבו השטן ויגרשו החיצונים. וכן במצה, שכזית ראשון צריך להיות רק לקיום החובה, מה-שאיין-כן בכל ז' ימי פסח, המה מיכלא דאסוותא...".

'ענטפער מיר א תירוץ'

בדרכי חיים ושלום (אות ת"ר): "גם בעת שהיתה בתו הרבנית תח"י [אמי מורת זצ"ל] בילדותה השואלת ואומרת סדר הקושיות בלשון המדוברת, והוא היה משיב ומסביר לה איזה דברים שהוציאנו ד' ממצרים, ועל כן נקוה גם עתה שיוציאנו מעבדות לחירות במהרה בימינו, וכיוצא בזה והיינו שנהג כ"ק אא"ז זי"ע לצרף למצות סיפור יציאת מצרים גם שאנו מקוים ומחכים לגאולה קרובה.

והנה בהגדה שבלי הלפט גורס "שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות כו", והביא מאחיו ר' בנימין שפי' שלא קאי על יציאת מצרים אלא על גאולה האחרונה שהקב"ה מחשבו כו'. ובא לחזק לב אומרי ההגדה, לפי שבבשורת בין הבתרים הראה הקב"ה לאברהם כל הגליות, שעבודן וגאולתן, ועכשיו שבאין לספר ביציאת מצרים, לבם מתחזק על ההבטחה שהבטיח, שעתיד לקיימה להן באחרונה כמו שקיים בראשונה כו'. ונראה שדבריו הם מקור נאמן למנהג כ"ק אא"ז זי"ע.

ויש לבאר הענין, דהא קיימא לן כרבי עקיבא (בפסחים קטז, ב) דאומר עד "כן ד' אלקיננו ואלקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים כו' שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך כו' ברוך אתה ד' גאל ישראל", והיינו ש"אגב גאולה ראשונה מבקשים גם על העתיד" (לשון רשב"א ברכות יא, א). ועיין במהר"ל (דברי נגידים) שמבאר בזה "שרוצה להזכיר זאת שעל ידי גאולת מצרים יגאל השי"ת אותנו לעתיד גם כן, אומר בשביל זה שכמו שהגיענו אל הלילה הזה שבו גאלנו כו', כן יומשך לנו ישועה מכח גאולת מצרים שנזכה לקיים מצות רגלים אחרים, כלומר אשר יהיו בשביל הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו".

ועוד יש לפרש בזה, על דרך שכ' רש"י (ברכות ד, א) "מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו". ועפ"ז י"ל שבליל פסח בעת ש"מרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים", בודאי ש"בעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו", ומה היה לו לאא"ז זי"ע צרכיו לתבוע, יותר מהגאולה שלימה.

הגדה של פסח עם לקט אמרי קודש מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

חולו של מועד

איסור מלאכה

בש"ס (חגיגה יח, א) האריכו חז"ל בדרשות ליליף איסור מלאכה בחולו של מועד. ולהלכה נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תקל סעיף א) "חול המועד אסור בקצת מלאכות ומותר במקצתן". והנה בגדר איסור מלאכה של חול המועד, אם הוא מדאורייתא או מדרבנן, נחלקו בזה הראשונים. ויש בזה שלש שיטות:

א שיטת רש"י הוא, (וכן פסק הרמב"א סימן תק"ל, ועיין מגן אברהם שם), דמלאכת חול המועד אסורה מן התורה, אלא שהתורה מסרה לחכמים שיאסרו מה שנראה להם ויתירו מה שנראה להם.

ב רבינו תם (חגיגה שם) חולק, שמן התורה מותר בכל מלאכה בחול המועד, ואין איסורו אלא מדרבנן. וכן פסק הרמב"ם (פ"ז מהלכות יום טוב ה"א, ועיין מגיד משנה שם).

ג שיטת הרמב"ן (בלקטות למועד קטן) הוא, שכל מלאכה שאינו דבר האבד ואינו לצורך המועד - אסורה מן התורה, ומלאכות לצורך המועד - מותרת מן התורה. ובאו חכמים ואסרו מקצת ממלאכות אלו, כגון מלאכת האומן, וטירחא יתירה וכיוצא בזה, עיי"ש.

והנה, רבינו בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חדש ניסן מאמר יא אות א) העיר בשיטת רש"י ש"מהראוי להתבונן איזה טעם". ומבאר, דהנה אמר הגה"ק רבי פנחס מקארעץ זי"ע דלכל ענינים ונבראים שבעולם המחולקים לדרגות שונות ומחולקים, יש ממוצע ביניהם. ולדוגמא: בין צומח לחי יש כסף חי, בין דומם לצומח יש אלמוג שהוא הן דומם והן צומח. ועל-דרך-זה בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה - יש ענין קרי וכתבי. וכן הוא בקדושת הזמן, בין קודש לחול - יש חול המועד. "ומעתה תבין, כיון שחולו של מועד ממוצע בין קודש לחול, על כן נרמז עיקר איסור המלאכה בתורה ונמסר הדבר לבני אדם" - כעין ממוצע בין איסור דאורייתא לדרבנן - "הבן הדבר".

"יום-טוב" - "מקרא קודש"

מצינו בחז"ל ובראשונים בכמה מקומות, שחול-המועד נקרא בשם 'יום-טוב', וכמו-כן נקרא בשם 'מקרא-קודש', וכדלהלן.

יום טוב - כהא דאמרו חז"ל (מועד קטן יד, ב) לענין דנין דיני נפשות בחול המועד כו' והא קא מימנעי משמחת יום טוב. וכן פירוש רש"י (מועד קטן ח, ב) לענין פריה ורביה, דאי שרי נשואין ביום טוב - אין אדם נושא אשה כל השנה כולה אלא ממתין עד המועד כו' (וראה עוד ברש"י שם י, ב ד"ה אדעתא דארעא, וד"ה מיגוריהו). וכן כותב הריטב"א בחידושו למסכת סוכה (לח, א) "ואגב ארחין שמעינן דחולו של מועד יום-טוב מיקרי מכיון דאסור בעשיית מלאכה".

והנה, השם 'יום-טוב' כוונתו בפשטות - איסור עשיית מלאכה. וכמו דמצינו שאמרו חז"ל לגבי פורים (מגילה ה. ב) "הספד ותענית קבילו עלייהו, מלאכה לא קבילו עלייהו, דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתיב". ועל-דרך-זה חולו של מועד, אף שמותר במלאכת האבוד, מכל מקום הוי 'יום-טוב'.

מקרא קודש - אמרו חז"ל (חגיגה יח. א) "תאמר בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש". וכן פסק הרמב"ם (פ"ז מהלכות יום טוב ה"א): חולו של מועד, אף על פי שלא נאמר בו שבתון, הואיל ונקרא (ויקרא כג, לז) מקרא קדש כו' אסור בעשיית מלאכה, כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל.

וכבר הקשו (עיין יעיר אוזן להחיד"א ז"ל מערכת י אות ז) על הטורי-זהב שכתב (אורח חיים סימן תרכס סק"א) דלא אשכחן בשום דוכתא דחול המועד נקרא יום טוב. והלא מצינו בפירוש בכמה מקומות שאמנם קראוהו כן. ועל-דרך-זה מעיר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (שו"ת חלק ג סימן יט) על דברי שולחן ערוך הרב "שמצות כבוד ועונג אינו נוהג בחולו של מועד שהרי לא נאמר בהן מקרא קודש", שהוא להיפך מדברי הגמ' והרמב"ם הנזכרים לעיל (ועיין משנה ברורה סימן תק"ל בשער הציון סוף סק"ד).

ברם, כותב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (שם), דבכדי לחלק בין יום-טוב ממש ליום-טוב דחול המועד, על-כן נמנעוהו חז"ל בדרך כלל מלקראו בשם יום-טוב. ולכן אכן אמרו חז"ל (סוכה פ"ה מ"א) ששמחת בית השואבה "אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב", והרי דחול-המועד לא קרי 'יום-טוב'. והיינו שכפי ערך קדושת שבת ויום-טוב - לא נכלל בקדושתה ימי חול המועד.

ויותר מזה מבאר רבינו זי"ע, דההפרש בין יום-טוב לחול המועד הוא, ש'יום-טוב' ממש נקבע בשם 'יום טוב מקרא קודש' - בצירוף אחד, מה-שאיין-כן חול-המועד נקרא או בשם 'יום-טוב' לחוד, או בשם 'מקרא קודש' לחוד. ועל-פי-זה תבין הנוסח שתיקן האר"י ז"ל בתפלה ובקידוש של יום-טוב לומר "את יום טוב מקרא קודש הזה זמן [פלוגין] מקרא קודש זכר ליציאת מצרים" (עיין טור אורח חיים סימן תקפב). וכבר הקשה החיד"א (שו"ת יוסף אומץ סימן ג) "הא ודאי נראה שפת יתר לומר מקרא קדש תרי זמני ותסגי בחד", עיי"ש.

ברם, שם 'מקרא קודש' הוא שם הכולל לכל החג, כולל גם חול המועד. ולכן, כדי להזכיר חשיבות יום-טוב ממש בפני עצמו, מקדימים ואומרים ביום-טוב ממש "את יום טוב מקרא קודש הזה", ואחר-כך מזכירים את זמן פלוני - מקרא קודש, שהוא כולל את כל החג. ועיין מה שכתב הריטב"א (שם) "ומה שאין אנו אומרים בתפלה בחול המועד את יום טוב מקרא קדש הזה, לפי שעושים מלאכה בדבר האבד, ושלא לזלזל ביום-טוב ממש שיהיו סבורין שהם שוין בקדושה מכיון ששוין בשמותן",

עיי"ש. ומציין רבינו זי"ע ל"סידורי הספרדיים" שבחול המועד ידלגו תיבת 'טוב', ויאמרו רק "את יום מקרא קודש הזה", עיי"ש.

כיבוד חול המועד

איתא בתניא רבתי (מובא במגן אברהם סימן תקל) דחייב לכבד את חול המועד "במאכל ומשתה בכסות כשאר יום טוב". ואמרו חז"ל (אבות פ"ג מי"א) המבזה את המועדות... אין לו חלק לעולם הבא. ופירוש רש"י (סנהדרין צט, א) מועדות - חולו של מועד.

מאכל - כתב המגן אברהם (שם, ועיין מחצית השקל) דאף שלפי המבואר בשולחן ערוך (סימן קפח סעיף ז) משמע דדי בחול המועד בפירות בלבד - ואשר לכן אין צריך לחזור בברכת המזון כששכח לומר יעלה ויבוא, דלא הוי חובה לאכול פת. מכל מקום הרי שיטת התשב"ץ (סימן שצ"ח, מובא בבית יוסף סימן קפ"ח) הוא ששפיר מחזירים אותו גם בחול המועד אם לא אמר יעלה ויבוא - בשתי סעודות חיובית ביום, ואם-כן מבואר שלדעתו מחיובים לאכול פעמים בכל יום מחול המועד פת. ולכן, לצאת שיטה זו, "מצוה לאכול פת".

ועיין בנמוקי אורח חיים (סימן תק"ל סק"א) שמבאר רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע, שלענין יעלה ויבוא פסקינן כשיטת המחבר שלא לחזור, משום ספק ברכות להקל, מה-שאיין-כן לענין ספק עשה דמקרא קודש - לקדשו במאכל כשאר יום טוב, בודאי יש להחמיר לסעוד בסעודת פת. וביותר בחול המועד בפסח, שיש מצוה מיוחדת לאכול מצה כל שבעה (עיין אות חיים ושולם סימן לא ד"ה וראיתי בשו"ת).

כסות - המגן אברהם (שם) מביא בשם המהרי"ל ש"לבש הקט"א ומטרו"ן של שבת" בחול המועד, ומסיים לעיין בסימן תרס"ד. הלבוש מסביר כוונת הציון, שבהלכות לולב (סימן תרס"ד סק"ג) כתב המגן אברהם בשם המהרי"ל דבהושענא רבה לבש הקיטל, אבל שאר בגדי חול המועד לא היה משנה. ומזה משמע דבכל ימי חול המועד לא לבש שום בגד שבת ויום-טוב רק בגדי חול המועד. ברם רבינו זי"ע (נימוקי או"ח שם סק"ג) כותב שלא קשה מידי, דכד נעייין בדברי המהרי"ל עצמו (סדר תפלות חג הסוכות אות ה) נראה שכתוב להדיא ש"היה לובש [בהושענא רבה] את שרגניז כדרך בראש השנה ויום הכיפורים, והשאר בגדים לא שינה חוץ מקטא ומטרו"ן שלבש כל ימי חול המועד". הרי מפורש דלבש בגדי שבת בכל ימי חול המועד.

והנה בפרי מגדים (סימן תק"ל באשל אברהם סוף סק"א) הקשה שהרי בסימן תקכ"ט (סעיף א) מבואר שבגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת, ואם-כן אמאי לבש המהרי"ל הקט"א ומטרו"ן של שבת. ברם, גם זה, כותב רבינו זי"ע (שם) "לא קשה מידי", שכנראה לא לבש המהרי"ל בגדיו היפים ביותר רק ביום-טוב עצמו, אבל סבר שיום טוב ממש עדיף מחול המועד, ולכן לבש בו רק בגדי שבת. וכיון דלובש על-כל-פנים בגדי שבת, לא הוי זלזול בחול המועד, עיי"ש.

"מזה סמך גדול דצריכין ללבוש רק השטריימיל בחול המועד - למי שהולך בו בשבתות ויום-טוב, ולא ההי"ט, שזהו בגד חול ניכר לכך, כי זה בודאי לא ילבושוהו בשבת בשום אופן, וכשלו בשו בחול המועד היינו בכלל "המבזה" ח"ו. ולהשומע ינעם".

בחג הפסח נידונין על התבואה

מצאתי לחובה להזכיר ולעורר: הנה מביא כ"ק א"ז אדמו"ר בעל בני יששכר זי"ע (מאמרי חודש ניסן מאמר ח אות ט) בשם הרה"ק מהר"פ מקאריץ זי"ע דלכן קבע הקב"ה שבפסח נידונין על התבואה, משום שאז אוכלין רק לחמא עניא ואין רודפין אחר מותרות ותענוגים, וזה מעורר למעלה להשפיע צרכי ישראל בהרחבה, כי כל הרודף אחר תענוגים המאכלים בורחים ממנו ומתמעטת ח"ו פרנסתו, ובהיפוך כשבורח מן המטעמים ומסתפק במזון כדי צרכו, אז המזון רודף אחריו. ולכן בחר הקב"ה בטובו הגדול בחג הפסח שבו אוכלין מצה שאין בה טעם לדון אז את העולם על התבואה כדי להרבות על-ידי-זה פרנסת ישראל, יעויין שם.

ועל זה ידו כל הדווים, כי בזמנינו קונים בפסח כל מיני מאכלים ותענוגים ממש כבכל השנה, ומבטלין ענין לחמא עניא הנזכר לעיל. והלא כמה גדולה החינוך הבנים שיכולין לחנכם בזה, שלא ללכת אחרי תאוות ותענוגים, וההשפעה תוכל להשאר על כל השנה ולכל החיים להסתפק במועט שמועיל הרבה לכל עניני עבודת ד'. ועל-ידי שגם בפסח אין יכולים להתאפק מלקנות מן השוק כל מיני מעדנים, איך יתחנכו בנינו בזה, ואדרבה כו'.

ועוד ועיקר, מנהג ישראל תורה היא (תוס' מנחות כ, ב ד"ה נפסל), כה נהגו אבותינו ורבותינו הקדושים וכה קבלו מרבותיהן הקדושים עמודי תבל להקפיד מאד לבל להתערב בפסח עם אחרים, לבל לאכול ממאכלם. ואף שהאחרים היו חרדים ויראים ולא היה שום שאלה של כשרות, עם-כל-זה אחזו ישראל במנהג זה בקפידא רבה, עד שאצלנו אף עם קרובי המשפחה לא התערבו. ובימינו אלו יוצאים וקונים בחנויות כל מיני מטעמים ואוכלים, ועל-ידי-זה עוקרין מנהג קדוש הלז, כי אין לך עירוב עם שונים וזרים גדול מזה. אינני מדבר על ההכשרים ועל ההשגחה אם יש לסמוך עליהם, כי אין לי עסק בענינים אלו, אבל אף אם נניח שהכל כשר וישר, למה לא נתנהג כמנהג אבותינו ורבותינו הקדושים מוסדי דור ודור.

לכן כדאי לכל בעל נפש שיתרחק מלקנות שום מאכלים מבחוץ, ולא יחפש למלאות תאות נפשו ויסתפק בלחמא עניא כאבותיו, והדבר יהא לו לטובה ולברכה ולהמשכת פרנסה במשך השנה, לו ולביתו עד עולם".

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א - מדרשת שבת הגדול ה'תשמ"ט אות יב

דעה חכמה לנפשך

סידור הקערה

שאל הגה"צ המקובל רבי אשר זעליג מרגליות ז"ל את רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע על מה שנוהגים להניח המצות למטה, ועליהם למעלה הביצה והכרפס והחרוסת ומיניהם. ולכאורה לפי כוונת האר"י ז"ל שהג' מצות הם בבחינת חכמה-בינה-דעת, והמינים הם המדות כו', איך יתכן זה הסדר שחב"ד יהיה למטה והמדות למעלה כו' (עיין שו"ת מנחת אלעזר חלק ה - ליקוטי תשובות סימן טז).

לחם עני

אִתָּא בזהר (ח"א קנז, א): כתיב (דברים טז, ג) שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, לחם עני כתיב, כשהיו ישראל במצרים היו ברשות הקליפות, וכשרצה הקב"ה לקרבן אצלו נתן להם לחם עני - מדת מלכו"ת. וזה "לחם עני" נקרא "מצה" [בלא וא"ו], לרמז שהמלכות נבדלת מזעיר אנפין, ומלכות בלי הזעיר-אנפין עניא היא. ובתחילה קרבם רק למדת מלכות, ולאחר-כך העלם הקב"ה לדרגא עליונה יותר, ונתחברו מלכות וזעיר-אנפין ביחוד. וכשהמצה, שהיא מלכות, מתחברת עם הזעיר-אנפין נקרא "מצה" בתוספת וא"ו. בגלל זה מתחילה "מצה" ולאחרי כן "מצוה".

ולכאורה צריך ביאור, כי מדברי הזהר אלו מבואר שהמצה בתחילתה היא מלכות ולבסוף מתחברת ביחוד עם זעיר-אנפין, ואין אלו אלא המידות, ולא מוחין דחב"ד, ואיך אומרים שג' המצות הם חכמה בינה ודעת.

"יחץ"

בכתבי האר"י ז"ל (בשער הכונות בענין הפסח דרוש ו) מבאר ענין "יחץ", שמחלקים המצה האמצעית דייקא, כי המצה העליונה היא בחינת חכמה המרומו באות יו"ד, אות אחת ושלמימה שאינה מתחלקת. המצה האמצעית היא בבחינת בינה, מרומו באות ה"ה. והנה אות ה' מורכב מציור שני אותיות - ד' על ו'. שני ציורי אותיות אלו מרמזים על זעיר-אנפין ומלכות. המלכות נרמזת בציור אות ד' של ה', וזעיר-אנפין נרמז באות ו' של ה'. ובהיות שניהם, זעיר-אנפין ומלכות, מחוברים בתוך הבינה נעשים כצורת ה'.

עבודתנו בשעת הסדר, ליקח מצה האמצעית השלימה, המראה על בינה, ולחלקה לשנים, מרמזת לחלוקת אות ה' לשנים, לעשותו לאותיות נפרדים: אות ו' ואות ד'. חלוקה זו מרמזת על הוצאת זעיר-אנפין [- ו] ומלכות [- ד] חוץ מבינה, להיותם פרודות זו מזו. חלק המרומו לזעיר-אנפין, אות ו' של ה', מניחים לאפיקומן. וחלק השני, המרומו באות ד', בחינת מלכות, משאירים בקערה לאמירת ההגדה וקיום אכילת מצה. מצה פרוסה זה נקראת לחם עני, מפני שנשארה יחידה משניטלה ממנה אות ו' - זעיר אנפין. וגם על זה מורה אות ד', לשון דל ועני. ועל פרוסה זה רמזו חז"ל (פסחים קטו, ב) לחם עני - מה עני שדרכו בפרוסה כו'.

לפי-זה מתבאר, שמה שהמצות מרמזים על חב"ד היינו כשעדיין הן שלימות. ומה שמבואר בזהר שהמצה היא מלכות, הכוונה לאחר שהתחלקה ונעשית פרוסה, שהוא ענין יציאת זעיר-אנפין ומלכות חוץ מבינה, להיותם פרודות זו מזו בצורות ד' ו'.

מצה - מצוה

לעיל הבאנו בשם הזהר שמתחילה היא "מצה" בלא ו', המרמזת למדת מלכות בלי זעיר-אנפין, אבל לאחר מכן מתחברת המלכות עם זעיר-אנפין ומתוסף בה הו', ונעשה מ"מצה" - "מצוה". רבינו בעל בני יששכר זי"ע (במאמרי חדש ניסן מאמר טיול בפרדס דרוש א ע"ד הסוד) מבאר היאך עושים זאת. כלומר, מה הוא הפעולה שמוסיף אות ו' ל"מצה", ומתהפך להיות "מצוה". וכותב, שאנחנו פועלים זה באכילתנו את ה"מצה" לשם "מצוה", שעל-ידי-זה היא נתעלה ביחוד ז"א ומלכות.

והנה מה שאנו מסדרים המצות על הקערה הרי היא לצורך מצוות הסדר, ועיקר מצות היום היא במצה הפרוסה [עיי' שו"ע הרב שמה שעושים יחץ קודם מגיד, הוא כיון שצריך שסיפור יציאת מצרים יאמר על המצה שיקיימו בה מצות מצה, שעליה צריך להיות הקיום דעונים עליו דברים הרבה]. וכיון שעיקר קיום מצוות היום היא

ב"לחם עני", נכון שיהיה מקום המצה למטה אצל הקערה. כי הקערה היא מלכות, וכן הלחם עני, הפרוסה מתוך הבינה, היא כנגד מלכות.

ומה שהג' מצות הן חב"ד - זה סוד שלמותן. אבל הקערה אשר נתקנה לספר ביציאת מצרים, ופירוד זעיר-אנפין ומלכות, אשר לתכלית זו מניחים המצות אצל הקערה בלילה הזה, על כן מהראוי שיהיה מקומם אצל הקערה. ואין זה מוחין למטה מהמדות, כי עכשיו המצה היא פרוסה, ונחלקה מתוך המוחין, עד ירחם ד'.

על-פי: קטע מתורת כ"ק אדמו"ר שליט"א - פסח תשנ"ה

סגולת המצה - רפואה

המצה נקראת בלשון הזהר (שם ח"ב מצה. קפג, ב) מיכלא דאסוותא [לחם שהוא רפואה]. וצ"ב למה מצה הוא מאכל של רפואה. ויש לומר, מפני שפעם הראשונה שנזכר בתורה ענין מצות הוא קשור לרפואה, והוא באברהם אבינו (בראשית יח, ו) ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות, ואמרו חז"ל (פסק"ר ו) שהיה פסח. ואז הרי היה שלישי למילה של אברהם, ובאו הקב"ה והביא עמו מלאך רפאל לרפאותו. ובמקום שנזכר דבר בתורה הק' בפעם ראשונה שם טמון כוחו ושרשו (עיי' בני יששכר מאמרי חדש אייר מאמר ג אות א).

או יאמר, על פי שאמרו הראשונים שמצה שאכלו בצאתם ממצרים נאפתה על ידי השמש, והוא בודאי אותה השמש עליה נאמר (מלאכי ג, כ) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, ולכן נשאר כח זה במצה לעולם שהיא מיכלא דאסוותא.

או יאמר, על פי הרמב"ן (ריש פרשת וירא) שהתגלות השכינה פועלת רפואה, שכן ראוי להיות כדכתיב (משלי טז, טו) באור פני מלך חיים. ולכן המצה, אשר בשעת אפייתה נגלה עליהם הקב"ה וגאלם, היא מיכלא דאסוותא, שהיא פועלת "באור פני מלך חיים".

הגדה של פסח עם לקט אמרי קודש מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

הפסק בין הכוסות

להבין פנימיות הענין, בהא דקיי"ל (שולחן ערוך אורח חיים סימן תעג סעיף ג) "ראוי לזוהר שלא לשותות בין [כוס] ראשון לשני כו". וכן "לא ישתה יין בין כוס שלישי לרביעי" (שם סימן תעט סעיף א). מזה- שאין-כן בין כוס שניה לשלישית מותר לשתות.

"תרין רעין דלא מתפרשין"

שכל האדם נחלק לג' חלקים: חכמה, בינה ודעת. כח החכמה הוא ה'מושכל ראשון' שמתנוצץ בתוך המוח. בראשית המחשבה מתנוצץ במוח האדם תמונה כללית של ענין, שעדיין לא עובד לפרטיו. התמונה שנמצא בעומק המחשבה נתפס רק באופן כללי, ואילו הפרטים עדיין נעלמים. לאחר שיש לו נקודת ההשכלה בחכמתו, היא מתפשטת אצלו בכח הבינה. והיינו שמתבונן האדם בדבר זה לתפוס בשכלו כל פרטי פרטיו ולהבין לאורך ולרוחב את כל הענין על בריו. למשל: כשנקודת המושכל ראשון בחכמה הוא כמעלת וחשיבת איזה דבר, הוא מתבונן אה"כ בכינתו איך ומה וכמה לאהוב אותו.

בזהר (חלק ג, ד, א) איתא שחכמה ובינה הן "תרין רעין דלא מתפרשין", שני רעים שאינם נפרדים, כלומר שצירופם הוא תדיר ותמידי. שהלא המושכל ראשון של כל ענין, הרי - כשלעצמו - הוא בלתי מושג, כיון שעדיין אין בו שום ממשות להיות נתפס בגדרי השגה, ומשום כך "חכמה" אינה נתפסת כשלעצמה אלא בצירוף עם "בינה". גם לבינה, שהוא כח הניתוח והכירור לפרטיו, אין משמעות לכשעצמה, אלא אם יש לפניו איזה ענין שתחול בו העיון וההתבוננות. והואיל וכל יסודי המושכלות, שהם הענינים של המחשבה, באים מכחה של החכמה, הרי ל"בינה" ללא "חכמה" אין כל קיום.

"עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות"

כח השלישי שבשכל הוא כח הדעת. בחי' הדעת היא הקובעת את הדברים בנפש. והיינו שלאחר שהתבונן בבינה בפרטות לאורך ולרוחב בנקודת החכמה, צריך לבנות אצלו התקשרות נפשית אל הדבר ההיא. והוא כח הדעת - הכוח לקשור את ההשכלה אל המדות שבנפש [דע"ת הוא לשון התקשרות, מלשון (בראשית ד, כה) וידע האדם], ע"י שמקשר מחשבתו בחוזק ותוקע מחשבתו בהתמדה בדבר המושכל, פועל בנפשו הרגשות אמיתית לאותו ענין.

למשל, כשמחשב האדם לאהוב את ד' ולירא מפניו, הנה מתחכם בחכמתו כי אלקים קדושים הוא וגדול אדוניו ורב כח, ואחר-כך בבינתו מתבונן בפרטות גדולתו כפי רוחב שכלו ובגדלות טובותיו ית"ש והאיך מחויבין לעבדו. אמנם אם ידחה הדבר ממחשבתו, לא יתפעל, ולא תפול עליו אימה ופחד, ולא יכנס בלבו אהבת השי"ת. אבל כשיתקשר הענין בדעתו ויתמיד במחשבה זו, אז יתפעל, ויפול עליו אימה ופחד, ויכנס בלבו אהבת ד' ויראתו.

והנה איתא בזהר (חלק ג רצא, א) דבדעת מתמלאין כל החדרים, בסוד הכתוב (משלי כד, ד) ובדעת חדרים ימלאו, ויש בו עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות. והכוונה הוא, דה"דעת" כוללת שני הקיום של הרגש, את החסד מצד אחד ואת הגבורה מצד שני. יש דעת של אהבה, כשאדם יודע דבר בבחינת התשוקה אליו והעונג בקרבתו, ויש דעת של יראה, שאדם יודע דבר בבחינת היראה והכאב.

ארבע כוסות

והנה איתא בפרי-עיץ-חיים (שער כא סוף פרק ד) שד' כוסות הם כנגד חכמה ובינה, וחסדים וגבורות הכלולים בדעת. ולפי ש"חכמה איקרי קודש" (חלק ב קכא, א) לכן כוס ראשון שהיא כנגדו אומרים עליו קידוש. וכוס שניה שכנגד בינה - בו מספרים ביציאת מצרים, עיי"ש.

ומהאי טעמא, פסקינן שבין כוס ראשון ושני ראוי ליזהר שלא יפסיק, כי כוס ראשון ושני מכוונים כנגד חכמה ובינה, אשר הם תרין רעין דלא מתפרשין. ועל-דרך זה בין כוס שלישי וכוס רביעי לא יפסיק, כיון שהם נגד חסדים וגבורות הכלולים בדעת, הרי הם נגד מוח אחד, מוח הדעת, ואין להפסיק.

בזה יובן גם שיטת הראשונים (רי"ץ גיאות מובא בבעל המאור על פסחים ק"ט, ב. וכו"ה ברא"ש שם. ועיין בטור ושו"ע סימן תעד) שאין מברכין בורא פרי הגפן אלא על כוס ראשון ועל הכוס שלישי, אבל על השניה ועל הרביעית אין צריך לברך. דכיון ששני כוסות הראשונים מצורפים יחד בבחינת "תרין רעין דלא מתפרשין", יש מקום לומר דדי בברכה אחת לשתיהן. וכן בשני כוסות אחרונות, כיון ששניהם מכוונים נגד מוח אחת, מוח הדעת, הכולל עיטרא דחסדים ועיטרא דגבורות, די בברכה אחת.

על-פי: בני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ד דרוש ג על-דרך הסוד

למען תספר באזני בנך ובן בנך

להבין הענין שנאמר ביציאת מצרים (שמות י, ב) "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים גוי". דלכאורה קשה, הלא גם במצות-עשה של (דברים יא, ט) ולמדתם אותם את בניכם, המצוה היא אף לבן הבן (עיי' קידושין ל, א), ולמה בכאן פרט הכתוב בן הבן.

עיבור יניקה ומוחין

אם נתבונן בדרך בה עובר אדם עד שמגיע להשגות נעלים, נראה שבאופן כללי הענין מתחלק לג' שלבים. והם הג' מצבים של "עיבור", "יניקה" ו"גדלות". תקופה הא' היא כאשר הולד נמצא במעי אמו, כלומר שלב העיבור. באותו זמן אין להולד שום מוחין - שכל או השגה, ואף רצון או בחירה אין לו כלל. כל מה שרואים בו הוא רק תנועה וחיות.

אחר הלידה, כאשר התינוק יונק, מתחיל להתעורר בו הרצון הבחירה והמדות. ניכר בתינוק שהוא מבכר דבר זה על פני דבר אחר וכיוצא-בזה. והיינו, שגם בזמן הקטנות הזה יש לו מוחין, אמנם הם בחינת "מוחין דקטנות". לאחר זמן הקטנות, התינוק גדל ומתבגר, עד שמתחכם ומתגלה בו השכלה והבנה. ככל שהתינוק מתבגר, מתגדל בו דרגות החכמה. בגמר כל העליות בדרגות החכמה - לאט לאט, משתלם האיש במוחין הכי נעלית - מוחין דגדלות. כמובן, שאי-אפשר לתינוק הנולד להגיע תיכף ומיד למוחין דגדלות, אלא צריך לעבור שלבים אלו, שלב אחר שלב, ותוך כך להגיע לשלימות השגת המוחין.

גדלות קודם לקטנות

כלל ישראל, בהיותם בארץ מצרים בבית עבדים, היו במצב של הסתלקות המוחין, דוגמת העיבור הנמצא במעי אמו. הם לא ידעו את בוראם, ולא הכירו כלל בהקב"ה המנהיג את העולם. ולכן דרשו חז"ל (ילקוט שמעוני ח"א רמז תתכ"ח) "לקחת לו גוי מקרב גוי - כאדם שהוא שומט את העיבור ממעי בהמה, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים".

והנה לפי סדר ברייתו של עולם, היה מן הצורך, שלאחר שהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים, שבוה יצאו מלהיות בבחינת "עיבור", אזי יהיו במצב של "יניקה", ויתחיל להדריכם לאט לאט, כמצב של קטנות המוחין. ובמשך הזמן, ישפיע להם יותר ויותר הארות של חכמה, עד שלבסוף ישתלמו ויגיע לבחינת "מוחין דגדלות". ברם, כח הקליפה של מצרים היה כל-כך גדול, עד שאם היה הנהגת הקב"ה עם ישראל כפי

סדר זה, להמתין שקדושת ישראל תתגדל מעט מעט, הקליפה היתה מתחזקת ומתגברת עליהם ח"ו.

לכן הפליא הקב"ה עשות עם ישראל, שבפעם אחת הושפע להם כל המוחין יחד. לא המתין הקב"ה להשפיע להם מוחין דגדלות עד שיהיו ראויים ומוכנים לכך, אלא בלילה ההוא, תיכף בעת יציאתם ממצרים, התגלה להם כל המדרגות. והיינו שהאיר להם בחינת "מוחין דגדלות" אף לפני שהיה להם "מוחין דקטנות". וזהו סוד הפסוק (דברים טו, ג) "כי בחפזון יצאת מארץ מצרים", היינו שלא היה באפשרי להמתין עד שיפעלו ישראל במעשיהם דרגא בתר דרגא, אלא היה הכל "בחפזון", שכל המדרגות האירו שלא כפי הסדר, גדלות קודם לקטנות, מגודל חיבת ישראל.

אכן, אף שנעשה בזה נס מופלא מאד, עם-כל-זה כיון שההארה היתה שלא לפי ערך המקבלים, לא היה קיום להאורות והמוחין האלו. ותיכף ומיד לאחר יציאתם ממצרים הסתלקו המוחין מישראל, וחזר הדבר לכמו שהיה. ואז התחילו ישראל להתגדל בעצמם על-ידי מעשיהם, דרגא בתר דרגא, עד שהגיעו לבחי' מוחין דגדלות, וזכו למתן תורה במעמד הר סיני.

"בנך ובן בנך"

בכל שנה ושנה, בהגיע חג הפסח, חוזר הדבר ונשנה עם ישראל. והיינו שבלייל א' דפסח מקבלים ישראל כל האורות המוחין דגדלות, שלא לפי ערך מעשיהם ומדרגתם, גדלות קודם לקטנות. אמנם ממחרת יום א' דפסח מסתלקים כל המוחין, וחוזר הדבר לקדמותו. כיון שדבר הנעשה שלא על-ידי מעשיהם אין לזה קיום. וזוהי עבודתנו ב"ספירת העומר", לספור הימים יום אחר יום, ועל-ידי מעשינו להכניס המוחין לאט לאט, עד חג השבועות. ולאורות אלו יש קיום יען שישראל נתגדלו בכל יום על ידי מעשיהם.

על כן, בליל פסח, פרט לנו הכתוב שמצוה עלינו לספר ביציאת מצרים - קודם באזני ה'בן' שהוא גדול, ואחר-כך ל'בן הבן' שהוא קטן, להראות על הנס המופלג שנעשו לישראל ביציאת מצרים, למחר ולהחיש פדותינו, גדלות קודם לקטנות.

על פי: בני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ד' דרוש ז' ע"ד הסוד

מצות מרור

לבאר ענין מצות מרור, שבזמן המקדש היה מצוותה מדאורייתא, ובזמן הזה הוא רק מדרבנן. וגם המצוה לטבול את המרור חרוסת, שיהיה תבלין לטעם המרור.

"אפשי בבשר חזיר"

אמרו חז"ל (הובא ברש"י ויקרא כ, כו) אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים, אלא אפשי, אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. כלומר, יש שני דרכים במלחמת האדם את יצרו. הראשון הוא, כשיצר הרע מתקרב אליו לפתותו, הוא מתחבא בנפשו תוך התורה, שהיא חומה נשגבה, ודוחה ממחשבתו את התאוות הרעות לבל יחשוק בהם. על-ידי-כך הוא שומר נשמתו לבלתי יפול ביד האויב, ואינו בא לידי עבירה. על זה אמרו חז"ל שאין זו שלימות העבודה, אלא תכלית עבודת האדם הוא בדרך השני. שאדרבא הוא יוצא אל האויב, ומתקרב במחשבתו לתאוות עבירה, שמצייר בדעתו התענוג החומרי של העבירה, ואף-על-פי-כן הוא שולט בעצמו, ופורש ממנו. הוא מכיר שהבורא יודע את הטוב לו יותר ממנו, ואם גזר עליו אביו שבשמים שלא יעשנה, הגם שהחטא ערב ומתוק לגוף החומרי, בודאי שהוא רע ומר לנפש השכלי.

כל זה אמור להיות ישראל על אדמתם, אדמת קודש, נוכח שער השמים בבית המקדש. אבל, מעת גלו ישראל מארצם נשתנו פני הדברים. מאז, כשהאדם מתאוה לדברים רעים, הוא צריך לעשות מתג ורסן לעצמו, להתרחק מאותן התאוות ולא לבוא בגבולם כלל. כי יש חשש אולי תתגבר התאוה עליו, ותביאהו ח"ו לידי עבירה, להיות שהזמן והמקום אינם מסייעים להטוב, אלא להיפוך. לכן צריך להרחיק ממחשבתו כל ענין בלתי טוב. כי אין בכוח האדם בגלות רק לשמור את עצמו ולברוח מן יצר הרע.

זולת בעתים מזומנים, כשהאדם שרוי במוחין דגדלות, בהתרוממות ודביקות בקדושה, שאין חשש שהתאוה תתגבר עליו ותביאהו לידי עבירה. אז אדרבא יתקרב במחשבתו לתאוות ודברים רעים, לבקש לו חשק, ויאמר אפשי ואפשי בבשר חזיר, אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. כי זה הוא כפיית הרע בתכלית, להתבונן בציור הרע ולפרוש ממנו.

עולמך תראה בחיך

כאשר יגיע האדם לזאת המדרגה, שתמיד יבחור בטוב הגם שכמשא כבד יכבד ממנו, כי העריבות של העבירה נדמה בעיניו לתענוג אשר חושק בה, ובכל זאת הוא

עושה את שלו לקיים גזירותיו ית' לעשות הטוב ולהכניע את הרע. אזי זוכה שהשי"ת נותן לו במתנה שיטעום תענוג רוחני נפלא, מנעימות עריבות ידידות מתיקות התורה ומצות מעין עולם הבא. ועל מתנה זו נאמר (במדבר יח, ז) עבודת מתנה אתן את כהנתכם (עיין אגרא דכלה פרשת תצוה). והוא שאמרו רז"ל (ברכות יז, א) עולמך תראה בחיך, שבהגיע האדם למדרגת בעיטת הרע בתכלית, יטעום מתיקות נפלא בתורה ועבודה מעין טוב הגנוז לצדיקים לעולם-הבא.

מרור וחרוסת

מרור זה שאנו אוכלין על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר (שמות א, יד) וימררו את חייהם. כשאדם אוכל את המרור ומכוון על מרירת חיי אבותינו, הוא מצייר ומעלה בדעתו דבר שאינו נרצה, היינו הרע. זה רומז על עבודת האדם להתקרב במחשבתו אל תאוות הרע, ואף-על-פי-כן יתגבר עליו ושולט בעצמו. **והנה** בהיותנו במקום המקודש היה מרור מדאורייתא, כי זאת היתה המצוה בתכלית בציור הרע ולכפותו. מה-שאיין-כן בהיותנו מרוחקים בעוה"ר מנוכח שער השמים, אדרבא, צריך להישמר לכל העלות בדעתו ציור עריבות הרע, מחשש פן יתגבר הרע ח"ו. לכן אנחנו פטורין מן התורה בזמן הזה מאכילת מרור, רק הצינוי הוא על פי החכמים, להורות שענין ציור הרע יעשה האדם בחכמה, רק בעת אשר חכמתו עמדה לו במוחין דגדלות.

וזה הוא רמז החרוסת, תבלין לטעם מתיקות ועריבות רוחני במצות ועבודת ד', שזוכה לה האדם במתנה מן השמים, בהגיעו לתכלית הגמור בכפיית הרע.

על פי: דרך פקודיך מצוה י חלק המחשבה אות ה ואילך

הרופא לשבורי לב

היום ה'זה ל'כס לזכרון (שמות יב, יד), ראשי תיבות ה'רופא ל'שבורי ל'ב (תהלים קמז, ג). הוא הוא השם הטוב, י'רפא לבבות הנשברות, לנחם אותנו, ויגאלנו גאולת עולם, כמו שגאל אותנו במצרים, במהרה בימינו אמן.

יודעי בינה לחג הפסח

מילין שפירין

פתיחת הדלת לאליהו הנביא

אות קד) תמה, וכותב "לא אאמין שיצא זה מפּי הגר"א ז"ל", משום דאין הפשט בגמרא שבראיית פני השוק בלבד סגי, אלא בעינן שיצא לחוץ דהוי הפסק בנתיים, וכמו בנמלך דאמרינן שם דלא שייך זוגות, ומה יהני אם יושב על שולחנו בביתו ורואה פני השוק בפתיחת הדלת. זאת ועוד, הלא הבתים משנים קדמונים היו פתוחים לתוך חצר, ולא לתוך השוק, כמוכח בש"ס ופוסקים, ו"על-כן בודאי זה אינו טעם ועיקר כלל".

רבינו ממשיך שבודאי הטעם בפתיחת הדלת כרוך באמירת "שפוך חמתך", שמעוררים רחמים על הגאולה, שישפוך הקב"ה את חמתו על העכו"ם, ויבא אליהו לבשר הבשורה אשר בן דוד בא.

מנהג ישראל תורה בליל התקדש חג, כשמוזגין כוס רביעי, פותחין את הדלת, ומבקשים "שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך גו".

בכמה הגדות הביאו בשם הגר"א מווילנא ז"ל שאמר טעם לפתיחת הדלת, כי בש"ס (פסחים קט, ב) הקשו היאך תקנו רבנן ד' כוסות דאתי לידי סכנה דהוי זוגות, ותיצרו דאימתי חוששין מלשתות זוגות, בזמן שלא ראה פני השוק באמצע שתיית הכוסות, אבל אם ראה פני השוק לא הוי זוגות. ועל-פי-זה אמר הגר"א שלכן פותחין הדלת אחרי שתיית כוס השלישי, כדי שיראה פני השוק ושוב לא יהיה סכנת זוגות. רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (שער יששכר מאמר אגדתא דפסחא

שהגאולה שלימה תלויה בביאת אליהו הנביא...".

רבינו זי"ע מבאר הענין בדרך משל למלך גדול, שליוס גנוסיא שלו הכין אוהבו להגיש לפניו טס של זהב, ועליו בשר צלי וכוסות יין. אבל כלבים רעים היו בחצר המלך, ובדרך הילוכו מהחצר להיכל, קפצו הכלבים וחספו את הבשר מעל הטס, ונשאר בידו רק כוסות היין. הדבר חרה לו מאוד, ובבואו לפני המלך התנצל על אשר קרהו, וביקש מלפניו שיבער את הכלבים הרעים מתוך חצר המלך. הנמשל מובן, בשר-הצלי רומז על קרבן פסח, והיין על ד' כוסות, ובדרך גלותנו חטפו כלבים הרעים את הבשר שאין אנו יכולים להקריב קרבן הפסח מפני היד שנשתלחה במקדשך. ובבאנו בליל זה לפני המלך, ואין לנו קרבן פסח, ונשאר רק ד' הכוסות שמוזגין לפניו ית"ש, אנו מבקשים "שפוך חמתך אל הגויים גו' כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו", שיבער הקב"ה את הכלבים שחטפו את הקרבן פסח מאתנו בהחריבם את בית מקדשו. ופותחין הדלת, שיבוא אליהו הנביא לבינתנו לבשרנו שבמהרה יתגלה משיח בן דו"ד, בחינת דל"ת (עיין בסידור בכונת ארוממך ד' כי דילתנ"י), ולא יהיה סגור הדל"ת, רק יפתחו לו שיבא לגאלנו...

באמת, טעם זה כבר נפתח בגדולי הפוסקים. שכתב הרמ"א (דרכי משה סימן תפ סק"א) "נוהגים לפתוח הדלת כשאומרים שפוך, משום דאיתא באור זרוע (ח"ב אות רלד) שלא לנעול דלתות הבתים בליל הפסח דליל שימורים הוא, וזהו אמונה בהקב"ה ובהבטחתו, ובזכות אמונה זו אנו נגאלים, ולזה פותחין בשפוך חמתך הדלת, כלומר על ידי זה ראוי משיח לבוא" (ועיין עוד רמ"א בשולחן ערוך שם). והמטה משה (אות תרנה), לאחר שהביא דברי הרמ"א, כותב שפתיחת הדלת בא "להראות אמונתנו בביאת המשיח, כאילו אנו מצפים ומקוים ומחכים על ביאתו אף כי יתמהמה, ובזכות זה יחוש ד' את גאולתנו וישפוך חמתו על הגוים".

המהר"ל (הגדת דברי נגידים) מרחיב נקודה זו, שפותחין את הדלת לכבודו של אליהו הנביא. "שכיון ש"הלל - נרצה" בא לעורר רחמים ורצון העליון עלינו שנזכה להיות נרצה לפני הקב"ה, והוא יתרצה אתנו ויגאלנו בגאולה שלימה, לפיכך אנו מחוייבים להודיע לבנינו ולפרסם מה שבקבלה בידינו מן הנביאים שטרם יבא הגואל צדק יקדים אליהו הנביא לבא לבשר לנו הגאולה... ולפיכך נוהגים כאן לפתוח הדלת לכבודו של אליהו, כדי לפרסם בפני בני ביתו ולהודיעם

משיב הרוח ומוריד הטל

לא רק שמזכירין טל בימות החמה, אלא כמו-כן מזכירין רוח, ואומרים "משיב הרוח ומוריד הטל". ואחריו נמשך המגן אברהם (סק"ג) שכתב "פירוש מנהג ספרד לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה" (עיין פרי מגדים מה שכתב על זה).

וכותב רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע (נמוקי אורח חיים סימן קיד סק"א), שמנהגינו, עוד מהנהגת רבינו בעל בני יששכר זי"ע, להחזיק בזה כנוסח ספרד, להזכיר בימות החמה רוח וטל, ולומר "משיב הרוח ומוריד הטל". ועל-דרך-זה מציין רבינו זי"ע (שם) לספר פרי קודש הילולים (שער העמידה פרק יח), להגה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע, שגם הוא נהג כן, ושכן קיבל ממורו הגה"ק רבי ר' משה ליב מסאסוב זי"ע, ו"כן ראיתי נוהג למורי הרב המגיד מקאזניץ נבג"מ".

ומעניין להעיר, שבספר עבודת ישראל (פרשת תוריע), כותב הגה"ק מקאזניץ זי"ע בעצמו: אנו אומרים בימות הגשמים "משיב הרוח ומוריד הגשם", ובימות החמה "מוריד הטל"... ולכאורה אינו מובן, דלמה לא נזכר שניהם (רוח וטל) גם בימות החמה, כיון ששניהם אינם נעצרים. אלא יש לומר כי הרוח פירושו רצון, דהיינו שאנו צריכים להמשיך אור הרצון, כדי שיעורר על ידו מוריד הגשם... אבל לענין מוריד הטל, שהטל המשכתו מטלא דבדולחא, שהוא מקום גבוה

הזכרת גשמים בימות הגשמים - משמיני עצרת עד יום ראשון של פסח - חיוב הוא, כדתנן (ברכות לג, א) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. לעומת זה, הזכרת טל בימות החמה - מיום ראשון של פסח ואילך, אמרו בתענית (ג, א) שאין צריכים להזכיר. ועל-דרך-זה הזכרת רוח. והכי שנינו: תנא, בטל וברוחות [פירש"י: משיב הרוח ומוריד הטל] לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר. מאי טעמא? אמר רבי חנינא: לפי שאין נעצרים [שאלמלא הן אין העולם מתקיים, והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם - לאו משום חיוב, אלא חוק גשם הוא מזכיר]. ואכן מכאן נובע מנהג האשכנזים, שלא להזכיר בימות החמה, לא רוח ולא טל (טור אורח חיים סימן קיד, רמ"א סעיף ג).

ברם בירושלמי (תענית פ"א ה"ב) אמרו בשם ר' יוחנן שבימות החמה צריכים להזכיר טל [וכן הוא בתורת הסוד (עיין פרי עץ חיים שער העמידה שער ט פרק יח), שצריכים להזכיר טל בימות החמה]. ומכיון שאף לפי הבבלי, אין מחויבים להזכיר טל ורוח, אבל אם הזכיר אין מחזירים אותו, על-כן מביא הטור (שם) שנוהגין בספרד להזכיר אף בימות החמה. ומפרש הב"ח (על הטור שם) "שאף בימות החמה מזכירין הרוח, שאומר משיב הרוב ומוריד הטל. אבל באשכנז אין נוהגין להזכירו, אלא אומרים "רב להושיע מכלכל כו". כלומר, שבספרד

נעתיק, מה שכתב רבינו שליט"א במכתב, ש"ברור מדברי הפרי קודש הילולים, שהוא כבר שמע וידע את הטעם בנסתר שכתב בעבודת ישראל, שהרי כתב (שם בפרי קודש הילולים) "וכי באמת אם הטל ירמוז לטלא דבדולחא, משיב הרוח ירמוז לקרומא דאוריא, והבן כי סוד עמוק הוא, ת"ת דעתיק והוא מפסיק בין גוגלתא לטלא". ופשוט שכוונת הדברים היא להשיג על אותו הטעם שכתב העבודת ישראל "שהטל המשכתו מטלא דבדולחא שהוא מקום גבוה ונשא, אין אנו צריכים להמשיך הרוח כו",.

ונשא, אין אנו צריכים להמשיך הרוח, כי אין בכוחנו להמשיך הרצון שלמעלה גבוה מעל גבוה. רק כאשר לפעמים, לפי הזמן, יש איזה הצטרכות להמשיך הרצון רעוא דרעוין, אז יודע תעלומות זמין לפה איש צדיק בתפלתו לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה שלא בכוונה", עיי"ש.

ואיך מתיישבים הדברים, בין מה ששמע העטרת צבי למה שכותב המגיד בספרו - אין אתנו יודע. [ובספר דברי תורה (חלק 1, בכתב-יד, מובא בדרכי חיים ושלום אות קנו בהג"ה) מכריע רבינו זי"ע דהעיקר כמו ששמע העטרת צבי בעצמו מפה קדשו]. רק זאת

'טל בענטשין'

מרגלא בפומי דאינשי תפלת גשם וטל בפסח וסוכות, קורין 'ברכת גשם' 'ברכת טל', וכן הוא בלשון אשכנז 'גשם בענטשין' 'טל בענטשין'.

ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי מפה קדוש כבוד אדמו"ר הרב מה"ר ממנחם מענדל מנוחתו כבוד בקהלת רימנאב זצלה"ה, מה שקורין ברכת הגשם והטל, והיא כי כן הוא הדרך כשאדם נוסע לדרך בין מכיריו ושאינ מכיריו, מתיירא לנפשו פן יבוא לידי אנשים רשעים שלא יכירו ערכו וכהתל באנוש יהתלו בו, אזי הולך אצל איש צדיק קודם נסיעתו, שיברך אותו שהשם יתברך יצליח דרכו אשר הוא הולך לבל יתעללו בו אנשים רשעים. כן הוא הדבר, הגשם והטל הולך לכל העולם ולכל האומות, והנה רוצים לבל יבגדו על ידם הרשעים אומות העולם, על כן הולכים בתחילה אל ישראל עם קרובו, שיברכו אותם שיזדמן טובתם רק לישראל הקדושים, כך שמעתי מפה קדוש הנ"ל.

נראה שנרמז זה גם כן במדרש (ב"ר פל"ט י"ב) ונברכו בך (בראשית יב ג), הגשמים בזכותך והטל בזכותך. רצה לומר, שהם טובות כללות לכל העולם וכל האומות נהנין, וקודם נסיעתך ישראל מברכין אותם, וממילא נמשך הטובה לאומות גם כן.

אגרא דכלה פרשת לך

יומא דהילולא

הרבנית הצדיקת אסתר ז"ל

מחברתו הטהורה של רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע

אחרון של פסח תרפ"ט

גזע קודש

"הרבנית הצדיקת המפורסמת אשה יראת השם היא תתהלל בגודל חסידתה ובחכמתה וצניעותה וכו' מרת אסתר זי"ע", מחברתו הטהורה של רבינו בעל דרכי תשובה זי"ע, היתה "בת הרב הצה"ק מו"ה חנינא הורוויץ זי"ע אבד"ק אולינוב, בן הרב הקדוש המפורסם נר ישראל וכו' מו"ה יעקב זי"ע אבד"ק מעליץ, בן הגה"ק המפורסם וכו' רבן של כל בני הגולה מו"ה נפתלי צבי זי"ע אבד"ק ראפשיץ. ואמה הרבנית הצדיקת המפורסמת מרת רבקה זי"ע בת הרב הקדוש המפורסם נר ישראל וכו' מו"ה אליעזר זי"ע אבד"ק דזיקוב, בן הגה"ק מראפשיץ הנזכר. ויחוסו למעלה בקודש דור דור כבר נודע מפי סופרים וספרים" (לשון רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בתרעא לעירא לשו"ת חלק רביעי).

מיתת נשיקה

בנה, רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע, כותב מאופן פטירת אמו (דברי תורה מהדורא ה אות

צח):

דיבוריה האחרונים כל יום שביעי-של-פסח, הכל היה בשכל נמרץ ונפלא, ובאמירת תפילות ופסוקי-יחוד וברכה. כל עניני הכנה-דרבה אשר ידעה מאבותיה הקדושים זי"ע, אשר עשו קודם פטירתם, עשתה גם-כן אותם. גם אמרה, בלחש ובנעימה, ונתנה תוקף

קדושת היום כי הוא נורא ואיום וכו' [ומסביר רבינו זי"ע שם את הענין, שהוא על-דרך שכתב הרמ"ע מפאנו זי"ע כי אחד מימי הדין הנוראים הוא יום המיתה וביאת הנשמה לעולם העליון ודיניה]. באמצע דיבוריה, כשראתה גודל צער בני-ביתה ושמעה גודל בכייתם, הפסיקה לפעמים בכעין מילתא דבדיחותא - כדי ליפטר מתוך שמחה.

באותה זמן אמרה שהיא רואה את כל קרוביה שבאו אצלה לקבל פניה וללוותה [כמבואר בזהר ח"א ריח, ב: קרוביה דבר נש באים לבר נש קודם פטירתו לקבלו וללוותו], זולת אמה - הרבנית הצ' בת הגה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע - אין היא רואה עוד. ברם, לאחר-זמן שמעו איך היא אומרת "אמי היקרה, באו וגשו קרוב אלי".

היא המשיכה עד הלילה בלחישת פסוקי יחוד, ואחרי-כך רחצה ידיה, ונפטרה בלי שום גסיסה, רק במיתת נשיקה, במעמד תלמידי-חכמים וקבוצת גדול מאוד.

אשה גדולה

בדרכי חיים ושלום (אות תקפב) כתב, שהגם שהמנהג ליקח תיכף לאחר יציאת נשמה את הגוף מהמטה ולהניח על הארץ, ולאשה נוהגין שיהיה על-ידי נשים, עם-כל-זה אצל אמו, צוה רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע שיקחו מהמטה דייקא אנשים, ואמר שאני אמו משאר נשים שהיתה אשה גדולה...

יש להסמיק דבר פלא שכותב רבינו זי"ע במכתב קדשו להסבא קדישא מהרש"א אליפנדרי זי"ע (ראה מסעות ירושלים מאמר סיבת הרצון אות ב): "...בעוה"ר נלקחה ממני עט"ר אמי מורתי הצדיקת הכ"מ זי"ע... ולא אחפוץ להחסיר על-כל-פנים מג' קדישים בכל יום ויום... והגם כי אחשוב אשר אמי הכ"מ אינה צריכה לדידי ולמטלעתי בתפלתי וקדיש מרוב צדקתה בחכמת יר"א ובקדושה ובטהרה עד הרגע האחרונה זי"ע, עם-כל-זה אסור לשנות מאחרים..."

יראת ד' היא תתהלל

הרבנית זי"ע נסתלקה לחיי עולם הבא ביום אחרון של פסח תרפ"ט, והובאה למנוחתה ביום טוב שני של גלויות באהל רבותינו הקדושים בעיר מונקאטש. במסע הלוייה השמייע רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע דברי תורה לכבודה, וכמו כן בעת הקמת המצבה ביום כלות השבעה. והרי לפנינו קצת מדברי רבינו בעל מנחת אלעזר זי"ע בהספידו על אמו הצדיקת ע"ה (דברי תורה שם):

"הנה כתיב (משלי לא, כה) עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון, ומקויים זאת בך אמי היקרה הקדושה והחביבה, כי 'עוז והדר לבושה', הם לבושי המצות... (ראה עץ חיים שער ציור עולמות אבי"ע, פ"ג. ועוד), אשר עשתה כל ימי חייה בתפלותיה ודקדוקי מצותיה בפרישות וטהרה ובשכל נפלא ועונה וקריאת ספרי מוסר ודברי חז"ל יומם ולילה, ומתן בסתר ובגלוי, וכהנה. 'ותשחק ליום אחרון' של פסח הלז, והלא הנה שכרך אתך ופעולתך בעולם העליון".

"...יש להאריך בפרוט מעשיה הנפלאים בראשית חכמה יראת ד' מנעוריה ועד זקנתה ויום פטירתה, וכן אנ"ש ידעו והרגישו עוד מנועם קדושת הדרכי תשובה אממו"ר זי"ע בבואם אל ביתה בכל עת ועונה, ובשמעם את שיחתה, וכידוע צדקתה.

"ופן יתמה הרואה מרחוק (ולא הכירה בטוב) ובשמעו כי הגיעה כבר לשנת השמונים, וגם כי היתה חלושה על מחלת הלב ושאר מיחוסים ויסורים שסבלה זה ארבעים שנה מהיותה בשנת הארבעים לימי חייה (ועוד מקודם אנושה וחלושה) ואשר אז הבטיחה חותנה הוא כ"ק אאזמו"ר הרה"ק איש אלקים מה"ר שלמה זי"ע מפה קהלתינו כי לא תשתמש עוד בשום רפואה טבעיות אשר נתנו לה הפראפעסארע"ן והדקטורי"ם, ומעתה תתחזק ותתרפא עדי הגיע לגבורות, וצדיק גוזר וכו'. ופן ישאלו אם כן מה זהו הבכי כל כך?

"אמנם לא מחכמה שאלת זאת, אשיב בזה, אדרבא לאשר היתה חיותה בדרך נס מחסדי השם יתברך והיה עד עתה כח עבודתה וקדושת חכמתה כמו בת שלשים שנה אשה יראת ד' היא תתהלל ומפיה אנו חיים בכמה דברים במילי דחכמתא, צניעותא וחסידותא, מילי דאבות הקדושים זי"ע אשר נתגדלה בקטנותה עד י"ט שנים בדקוב בבית זקנה (אבי אמה) הרה"ק איש אלקים מוה"ר רבי אליעזר זי"ע ועוד הוסיפה בקודש בדעת יראת אלקים ובכל ענינים. וכיון שלא היתה חיותה בדרך הטבע רק בחסדי השם יתברך הלא המה לא תמנו ולא כלו רחמיו וצר לנו כי לא זכינו יותר לחיות נפשנו היא קיומה עוד בעולם הזה ללמדנו דעת יראת אלקים הוצק חן בשפותיה עצת זקנים ולחיותנו כיום הזה".

"אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב"

ויסב אלקים את העם (שמות יג, יח). ובמדרש (שמו"ר פ"כ יח): ויסב אלקים, מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר ויסב אלקים. וצ"ב, דהלא פירוש "ויסב" בקרא הוא לשון סיבוב והקפה, ואיך דרשו מזה לענין הסיבה דרך חירות בליל פסח.

ועוד, שהרי החידוש בדרשת חז"ל הוא ש"אפילו עני שבישראל כו'", והיינו שהיתה קס"ד שעני פטור מהסיבה, יען שעני חשוב כמת (נדריים סד, ב), ואמרו חז"ל (ברכות ו, א) כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום, וכיון שאין לו הרגש חירות פטור מחיוב הסיבה בליל פסח, לזה דרשו חז"ל "מכאן כו" אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב", וצ"ב דמנלן מקרא זה דאפילו עני חייב להסב.

והנראה בזה, ע"פ מה שביאר רבינו בחיי (בפרשתן יג, יז) בשם רבינו חננאל, שמה שהולך הקב"ה את ישראל דרך המדבר הוא, "כדי להרבות להם אותות ומופתים, כי אילו הולכים דרך ארץ פלשתים הקרוב, ויתן הקב"ה בלבם [של הפלשתים] שיתנו להם רשות לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אותם כלל, היה האות קל, וע"כ חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות האותות רבים וגדולים, בירידת המן ועליית השלו והוצאת מים מן הצור, כי לפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופת שיעמוד מין האדם במקומות ההם, וכן דרך השי"ת בעשותו אותות ומופתים עם הצדיקים, שהוא עושה להם נס בתוך נס להגדיל האות והמופת, כי כן מצינו בחנניה מישאל ועזריה כשהושלכו לכבשן האש, והיה אפשר בקל בכיובי האש, ולהגדיל האות והמופת היה האש בתוקף כוחה ולא הזיקה להם כו', גם דניאל היה אפשר באות קל, שימית הקב"ה את האריות, ולהגדיל האות הניחם חיים ולא הזיקוהו כו'". ולפי"ז נמצא, שזהו הלימוד שאנו למדים ממה ש"ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף", שאף שיכול הקב"ה להושיע בקל, מ"מ ברוב חסדי השי"ת הוא מושיע דוקא בדרך הקשה והארוכה, כי עי"ז יכול האדם לראות ניסים גדולים על כל פסיעה ופסיעה, אשר לא היה זוכה לראות בישועה קלה ופשוטה.

ובזה יתפרש מה שאמרו חז"ל "אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב", שאף עני שחסירה לו הרגשה של חירות כיון שהוא נצרך לבריות, עכ"ז חייב בהסיבה. כי גם העני יכול ליסב בדרך חירות ע"י שמאמין שבודאי לא קצרה ידו ית"ש מלהושיעו, אך ברוב חסדיו הוא מושיעו בדרך הארוכה והקשה, כדי שיגדל הנס בראותו את ישועת ד', אשר אין העשיר זוכה לראות זאת, שהרי ישועתו הוא בקלות ומלושב בטבע. והרגשה זו מחייב אף את העני שלא יאכל עד שיסב דרך חירות. וזהו שאמרו "מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלקים", שכענין שעשה הקב"ה לישראל להסיב אותם דרך המדבר הארוכה כדי להגדיל האות והמופת, כן הוא גם ההנהגה עם העני שבישראל.

מתורת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א סעודה שלישית שמות תשנ"ה

אבקש גם לחזור ולקבל על עצמכם
ללמוד שיעורים קבועים בספרי רבותינו הקדושים זי"ע...
ולהרבות עוד להגות בספרי רבותינו הקדושים איש לפי כוחו,
ובפרט בשבתות וימים טובים, שהם הזירת נפשנו.

ממכתב קודש של כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
להתאספות אנ"ש בארה"ק בשבת שלפני ב' סיון תשס"ט

